magazin istoric

ANUL XXIII NR. 6 (267) IUNIE 1989

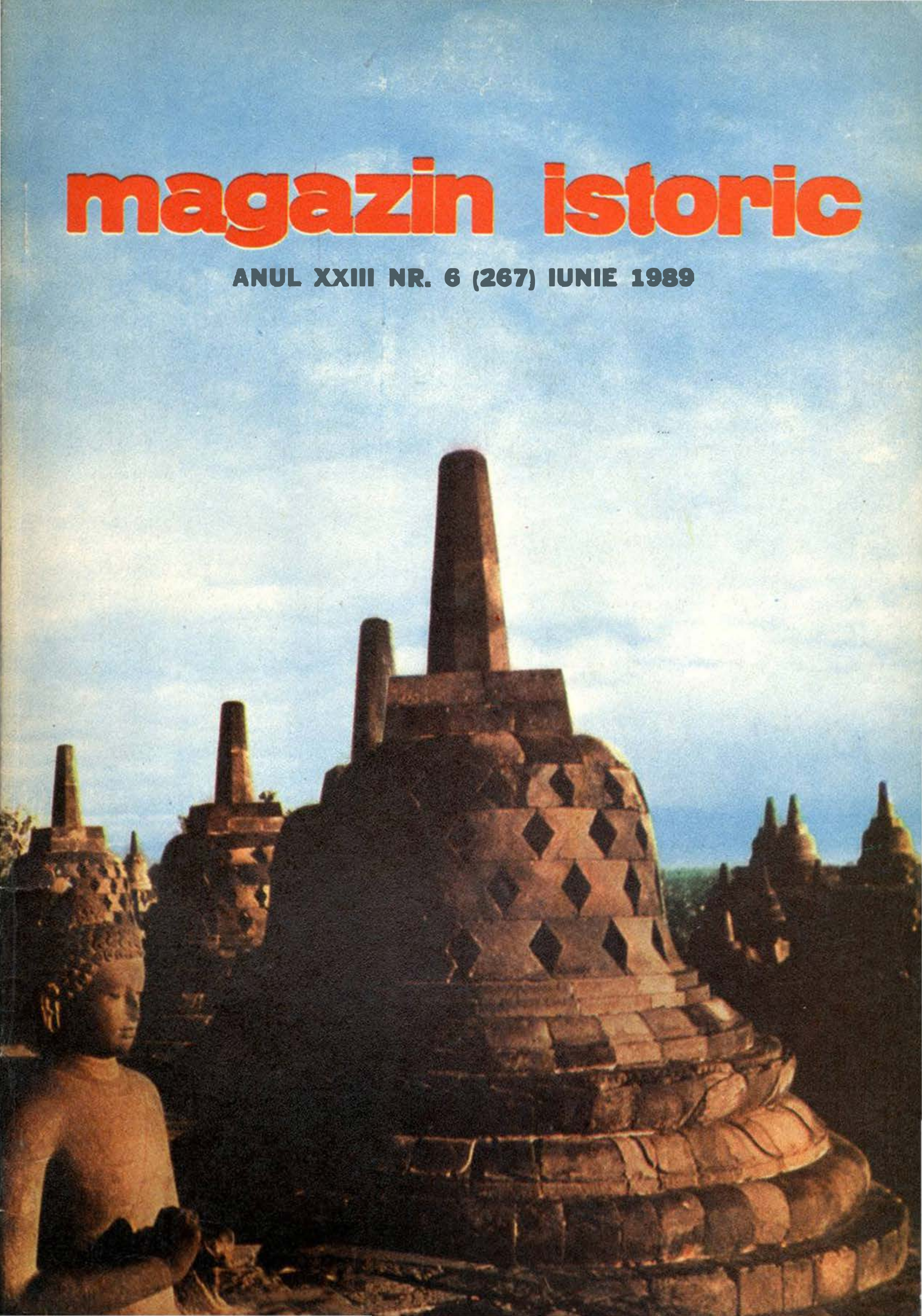

Óðinn
Huginn
Geyrir
Gagnir

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXIII
Nr. 6 (267)
iunie 1989

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
IOANA URSU

SUMAR

Deplină independenţă!:
Mircea Muşat 2

Din cronica rezistenţei antihitleriste. Armata şi naţiunea ca un singur om:
Ilie Ceauşescu 4

Răspunzînd voinţei şi sentimentelor poporului:
M.C. Stănescu 8

Din zilele Revoluţiei de la 1848:
A. Ubicini 12

Eminescu şi istoria:
Zoe Dumitrescu-Buşulenga 17

Itinerar istoric eminescian:
Vasile Smărăndescu 20.

Tezaurul manuscriselor:
Gabriel Ştrempel 22

Victor Slăvescu — 1940. Note zilnice:
Eugen Preda 24

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

Fişă biografică — Traian Lalescu:
Nicolae Cajal, I.M. Ştefan 36

În Bucureşti, acum 50 ani 48

• Cele 14 000 insule indoneziene şi începuturile istoriei lor: *Jean Bruhat...* **29 • „Nici un popor nu este supus altui popor":** *Constantin Antip...* **37 • 28 iunie 1914. Sarajevo — un mic pretext pentru un mare război:** *Alain Decaux...* **43 • Islanda. Saga continuă...:** *Robert Wernick...* **52 • Cum am salvat tezaurul Muzeului Prado:** *Miguel A. Marín...* **55 • Cărţi sosite la redacţie... 16 • Cîştigătorii concursului** Magazin istoric, **ediţia a II-a, 1988... 59 • Telex... 61 • Poşta** Magazin istoric **... 62**

COPERTELE NOASTRE

①-④ Înălţat din blocuri de piatră, decorate cu mare măiestrie artistică, Borobudurul, care se bucură de o celebritate mondială, reprezintă un monument unic al artei medievale indoneziene şi, totodată, apogeul dezvoltării sale. Borobudurul a fost abandonat şi uitat secole de-a rîndul. După cucerirea independenţei Indoneziei, tînărul stat a botărît ca salvarea acestui vestigiu milenar să devină un obiectiv prioritar al politicii sale culturale. Gigantica operaţie de restaurare — care a beneficiat de concursul a numeroşi specialişti şi de o campanie mondială UNESCO — a durat şapte ani, timp în care terasele de la baza edificiului au fost demontate şi reconstruite piatră cu piatră. Ceremonia de inaugurare a monumentului a avut loc la 23 februarie 1983 **(Cele 14 000 insule indoneziene şi începuturile istoriei lor,** p.29)

② Manuscrisele celebrelor saga islandeze — tezaur al literaturii scandinave din sec. X-XIV — erau împodobite cu miniaturi reflectînd — cu umor şi veselie — figuri din mitologia nordică **(Islanda. Saga continuă...,** p.52)

③ Una dintre comorile artistice ale celebrului Muzeu Prado din Madrid: **Carul cu fîn** — detaliu din pînza lui Hieronymus Bosch, redînd sărbătoarea recoltei **(Cum am salvat tezaurul Muzeului Prado,** p.55)

Nu mai plătim tribut de mult timp, dar am plătit sute de ani. Datorie, însă, și dobînzi am plătit pînă la sfîrșitul lunii martie anul acesta!

Acum, din punct de vedere economic deci și politic — pentru că nu se poate vorbi de independență politică fără independență economică — sîntem cu adevărat independenți!.

NICOLAE CEAUȘESCU

DEPLINĂ INDEPENDENȚĂ!

Ziua de 12 aprilie 1989 a intrat deja în cronica atît de bogată și glorioasă a construcției socialiste și comuniste din patria noastră, în letopisețul de aur în care, după Congresul IX al partidului, s-au scris atîtea pagini de împliniri din marea epopee a realizărilor României contemporane. În această zi, Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român — forumul democratic, revoluționar al comuniștilor români — și întreaga țară luau cunoștință, prin glasul cel mai autorizat al națiunii, glasul președintelui Nicolae Ceaușescu, că România a lichidat întreaga datorie externă. „*Zilele de 12-14 aprilie 1989* — sublinia președintele țării — *marchează deplina independență economică și politică a României! Pentru prima dată în istoria sa îndelungată, România nu mai are nici o datorie externă, nu mai plătește tribut nimănui și este cu adevărat independentă — și economic, și politic!*"

Sînt cuvinte ce vin din adîncul zbuciumatei și dramaticei noastre istorii și care, evaluînd exact traseul devenirii noastre istorice, generează în inimile întregului popor o bucurie nețărmurită pentru această mare biruință, asociată cu demnitatea, cu independența și suveranitatea patriei, cu dorința de a ne făuri viitorul în consens cu interesele noastre supreme. Este dorința poporului român, unul dintre cele mai vechi popoare europene, care în urmă cu 2 060 ani și-a făurit statul centralizat și independent, dezvoltîndu-se unitar în străvechea vatră a Daciei, unde a locuit neîntrerupt și unde a făurit o înfloritoare și originală cultură materială și spirituală, intrată de mult în patrimoniul valorilor universale. În același timp, este aspirația unui popor care, „așezat în calea tuturor răutăților" — cum spunea cronicarul — a fost nevoit, din cele mai vechi timpuri, să-și apere existența prin lupte îndîrjite și necurmate, stînd de strajă cu o mînă pe plug și cu alta pe sabie, păzindu-și hotarele și graiul și asigurîndu-și existența istorică statală neîntreruptă.

Este greu să estimăm valoarea aurului sau a bogățiilor materiale și spirituale jefuite în timpul războaielor sau a stăpînirii romane într-o parte a Daciei, cum la fel de greu ne este să apreciem pierderile și jafurile suferite în decursul secolelor de migrație a diferitelor triburi și populații care au năvălit peste pămîntul nostru strămoșesc, ținînd în loc sute de ani dezvoltarea istorică a poporului român. „*Întreaga istorie* — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — *demonstrează cu putere că întîrzierea formării Principatelor Române și a statului național român, a națiunii înseși, s-a datorat dominației și stăpînirii străine, iar mai tîrziu exploatării și asupririi de către cele trei mari imperii — Imperiul otoman, Imperiul țarist și Imperiul austro-ungar*".

Începînd din secolul XIV, valorile jefuite de puterile străine pot fi urmărite, în parte, pe baza documentelor rămase în arhivele istoriei. Astfel, în perioada marcată de încheierea primelor tratate între țările române și Imperiul otoman și pînă la războiul de independență deplină din 1877-1878 s-a plătit Porții otomane, sub formă de tribut, suma de peste un miliard lei aur, ceea ce echivalează cu o cantitate de aproape 340 000 kg aur. Tot pe bază de documente istorice, s-a putut stabili că Imperiului habsburgic i s-a plătit o sumă echivalînd cu peste 850 000 kg aur, iar Imperiului țarist în intervalul 1769-1854, aproximativ 65 000 kg aur (*Anale de istorie*, nr. 3, anul 1978, pp. 16-46). Dacă la acestea adăugăm distrugerile și jafurile pricinuite țărilor române de războaiele pustiitoare, soldate de multe ori cu ocuparea lor pe perioade de sute de ani, ori cu încorporarea unor părți din pămîntul românesc la marile imperii cu care ne învecinam (Dobrogea anexată la Imperiul otoman din 1417; Transilvania, Banatul și Bucovina — încorporate la Imperiul habsburgic din 1699, 1739 și 1775; Ba-

sarabia de la 1812 la Imperiul țarist), putem avea o imagine de ansamblu asupra dramaticei deveniri istorice a poporului nostru.

În epoca modernă, odată cu trecerea la dezvoltarea capitalistă și proclamarea independenței de stat, în economia românească a pătruns capitalul străin, care a acaparat peste 60 la sută din bogățiile solului și subsolului. După date incomplete, într-o perioadă de numai 80 ani, din 1860 pînă în 1940, societățile străine și monopolurile imperialiste au jefuit poporul român de peste 100 miliarde dolari, echivalînd cu aproximativ 12 500 000 kg aur. *„În perioada dominației străine în România* — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — *au fost luate poporului român — sub diferite forme — valori de aproape 14 000 tone aur"*.

14 000 tone aur, adică 1 400 vagoane, un tren care ar acoperi distanța București-Ploiești, aceasta a însemnat jaful puterilor străine asupra poporului nostru. Aceste date însă sînt doar cele păstrate în hrisoavele care nu au căzut pradă incendiilor, inundațiilor, cutremurelor și atîtor calamități care s-au abătut și ele asupra poporului român. Chiar și numai aceste cifre și date îți provoacă adîncă mîhnire și indignare, dar în același timp trezesc în sufletele noastre stima și mîndria față de înaintașii noștri, dragostea față de glia strămoșească udată cu sudoare și sînge. Ele pun și mai mult în evidență valențele marelui act istoric pe care îl trăim astăzi. Ceea ce sporește conținutul izbînzii istorice pe care o evocăm, lichidarea datoriei externe, este faptul că ea s-a realizat în condițiile asigurării dezvoltării economico-sociale a patriei, ale ridicării continue a nivelului de trai material și spiritual al poporului. Forța și vitalitatea economiei socialiste a României exprimată în creșterea producției industriei de 135 ori, din care numai după Congresul IX de 120 ori, a agriculturii de 10 ori, din care de 6 ori după 1965, au permis adoptarea hotărîrii și a legii privind anularea datoriei de 117 miliarde lei pentru cooperativele agricole de producție, ceea ce reprezintă o mare acțiune politică și economică, un uriaș sprijin acordat cooperativelor, agriculturii socialiste pentru înfăptuirea neabătută a obiectivelor noii revoluții agrare.

Sînt acestea toate o mărturie a justeței politicii partidului nostru de făurire a socialismului prin aplicarea creatoare a legilor generale și a principiilor socialismului științific la realitățile din România. *„Viața* — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu — *a demonstrat că am mers pe un drum just, care corespunde și socialismului, și intereselor națiunii noastre!"* Puține țări din lume pot să se prezinte cu asemenea realizări, pot să se mîndrească cu adevărata independență economică, dar și politică, cum se mîndrește România, o țară dornică să colaboreze pe picior de egalitate, echitabil, cu toate popoarele planetei noastre. Punînd din nou în evidență mărețele realizări obținute de poporul nostru după Congresul IX al partidului, președintele Nicolae Ceaușescu sublinia în cuvîntarea la marea adunare populară din Capitală, desfășurată la puțin timp după Plenarea Comitetului Central al partidului și sesiunea Marii Adunări Naționale, care au marcat momentul lichidării întregii datorii externe, consacrînd adevărata independență economică și politică a României socialiste: *„Aceasta* — releva președintele țării — *reprezintă o uriașă realizare a unui popor stăpîn pe destinele sale, care a lichidat asuprirea, exploatarea capitalistă și își făurește în mod liber și independent viitorul său — socialismul și comunismul!"*

Sîntem pe deplin conștienți de faptul că această mare victorie a poporului nostru n-ar fi fost posibilă fără o dezvoltare economică și socială corespunzătoare, fără acea unitate de gînd și voință cu care întreaga națiune a urmat și urmează partidul și pe secretarul său general. Lichidarea datoriei externe a fost o acțiune temerară care a cerut eforturi mari, dar am reușit bazîndu-ne pe puterea creată tocmai prin dezvoltarea puternică a forțelor de producție, pentru că împrumuturile contractate în străinătate au fost destinate în exclusivitate dezvoltării social-economice a țării. Istoricul zilelor noastre va reține, printre factorii hotărîtori ai succesului, capacitatea clasei noastre muncitoare, a specialiștilor și oamenilor de știință de a rezolva multiplele probleme tehnice ale procesului complex de transformări pe care îl trăim, forța de creație, dragostea de patrie a tuturor oamenilor muncii, convingerea lor nestrămutată că viitorul comunist al patriei nu este o utopie, ci un țel realizabil, pe care îl conturăm acum. Astăzi, mai mult ca oricînd, ni se dezvăluie în toată dimensiunea adevărul relevat de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, atunci cînd rostea aceste cuvinte: *„Dreptul la libertate, la existență de sine stătătoare, la lichidarea exploatării și asupririi constituie unul din drepturile fundamentale ale omului, ale popoarelor și națiunilor. Cucerirea independenței și suveranității naționale se dovedește a fi o legitate obiectivă a dezvoltării sociale, o necesitate a mersului înainte al civilizației umane, un imperativ fundamental al istoriei. Nu poate fi vorba de nici un fel de drept cînd nu există dreptul fundamental de a fi stăpîn la tine acasă, de a fi stăpîn pe destinele tale"*.

Istoria ne-a învățat și ne învață că nu poți fi cu adevărat independent dacă nu ești stăpîn economic și politic la tine acasă! Și iată că România, țara care în decursul îndelungatei sale istorii a cunoscut din plin jaful puterilor străine și prețul greu al luptei pentru recucerirea independenței, se înalță astăzi între statele lumii ca o țară a demnității, liberă și suverană, demonstrînd prin realizările sale forța pe care o capătă un popor stăpîn la el acasă, care își construiește viitorul așa cum și-l dorește, fără nici un amestec din afară. ■

Mircea MUȘAT

Din cronica rezistenței antihitleriste

ARMATA ȘI NAȚIUNEA CA UN SINGUR OM

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

În vara anului 1940, în condițiile supremației politico-militare a statelor fasciste și revizioniste pe continentul european, România, complet izolată, a căzut la rîndul ei victimă presiunilor și ingerințelor imperialiste, răpindu-i-se părți importante din teritoriul național; la conducerea statului au fost impuse, prin intervenția Berlinului, grupuri politice care au subordonat țara celui de-al III-lea Reich. În perioada ce a urmat, în pofida opoziției și rezistenței maselor conduse de Partidul Comunist Român, regimul antonescian a adîncit politica de înfeudare a țării planurilor Germaniei naziste, tîrînd țara în agresiunea declanșată de hitleriști la 22 iunie 1941 împotriva Uniunii Sovietice.

În fața rezistenței maselor largi populare, conduse de Partidul Comunist Român, a opoziției crescînde a cercurilor politice burgheze antihitleriste și a celei întîmpinate în rîndurile armatei, la sfîrșitul toamnei anului 1941, Ion Antonescu a fost nevoit să decidă retragerea majorității forțelor române de pe frontul germano-sovietic. Dar decizia menționată s-a dovedit a fi un act de conjunctură, căci la începutul anului 1942, încălcînd opțiunile manifeste ale întregului popor român, dictatorul a hotărît retrimiterea efectivelor retrase.

Cu orice risc

În pofida opoziției și rezistenței întîmpinate la toate nivelurile și structurile vieții politice și militare românești, decizia a evidențiat natura și caracterul raporturilor reale existente între România și cel de-al III-lea Reich. Astfel, pe planul definirii configurației politice interne românești, se impune concluzia că, dacă în momentul acaparării puterii de către generalul Antonescu, la 6 septembrie 1940, partidele politice burgheze — din cele mai diverse motive, principalul constînd în supremația politică și militară a celui de-al III-lea Reich și a statelor fasciste și imperialiste pe continent — au apreciat necesare acceptarea și chiar susținerea unui guvern de „specialiști", cu preponderență militară, în măsură să contracareze „varianta legionară" care ar fi materializat dominația germană, ulterior cursul imprimat de dictator, mai ales în domeniul politicii externe, a determinat un proces continuu de departajare și desolidarizare.

Prima ciocnire dintre Ion Antonescu și fruntașii partidelor politice burgheze a fost provocată de aducerea trupelor hitleriste în țară și aderarea la Pactul tripartit și a fost adîncită continuu și concomitent cu accentuarea procesului de înfeudare a țării Germaniei naziste. Într-o petiție comună trimisă lui Antonescu, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu întrebau: „Ce ni s-a oferit în schimbul obligațiilor ce luăm prin aderarea la un pact care garantează Ungaria în actualele ei hotare? Am renunțat oare la revendicările noastre teritoriale? Dacă ne-am supus unei presiuni puternice făcute de Germania și Italia, cînd am cedat la dezmembrarea României Mari, să considerăm oare actul ca iremediabil?... Se pune întrebarea: pentru ce și pentru cine ați iscălit pactul? Ce ați obținut în schimbul angajamentului ce ați luat, care ne poate băga într-un război în care putem avea mult de pierdut? Apoi oricît ne-am afla sub influența Germaniei, poate ea să ne oblige să apărăm țările care ne sînt vrăjmașe, să intrăm în război în contra celor ce ne-au fost pînă astăzi amici?"

Conceput de partidele politice burgheze ca un regim de tranziție pentru perioada cît s-ar fi exercitat dominația Germaniei naziste, cu menirea de a limita exigențele acesteia[1] și a asigura perpetuarea

---

[1] Un raport asupr activității P.N.Ț. arată, relativ la concepția acestuia privind rolul și locul conferite de fruntași respectivului partid regimului ant nescian: „Regimul An-

sistemului economic și social existent, regimul instaurat după 6 septembrie 1940 a cunoscut evoluții mult diferite, chiar contrare celor preconizate și sperate de forțele politice ale burgheziei. Încălcînd înțelegerile convenite, Ion Antonescu și-a asumat — bazîndu-se pe sprijinul necondiționat al Berlinului, în fața căruia a reușit să se impună drept singura personalitate capabilă și hotărîtă să acționeze în direcția promovării intereselor germane — atribute și prerogative ce-i conferau puteri discreționare. În aceste condiții, guvernul format la 15 septembrie 1940 și constituit în majoritate din reprezentanți ai Gărzii de fier nu era decît rezultanta unei condiționări externe determinante, așa cum atît de bine a sesizat Lucrețiu Pătrășcanu: „De astă dată, aducerea ei [a Gărzii de fier] la putere nu era opera claselor noastre guvernante. Încredințarea puterii mișcării legionare a avut loc sub controlul Germaniei și din inițiativa conducerii hitleriste, în exclusivul folos al mașinii de război naziste, pentru scopurile urmărite în răsărit și în sud-estul Europei de către cel de-al III-lea Reich".

Nici confruntarea dintre Ion Antonescu și Garda de fier pentru putere[1] din zilele de 21-23 ianuarie 1941 — pe parcursul căreia s-a evidențiat de o manieră indubitabilă starea de spirit total antilegionară și antigermană a majorității forțelor politice, a întregului popor român — nu a fost în măsură să contribuie la înfăptuirea colaborării scontate cu partidele burgheze, adîncirea divergenței liniilor de politică externă constituind principalul factor al departajării.

Încercînd o definire, în contextul politic relevat, a raporturilor și relațiilor dintre Ion Antonescu și Garda de fier, pe de o parte, și armata română, pe de altă parte, ni se impune de la început concluzia că regimul instaurat la 6 septembrie 1940 nu a fost o emanație sau rezultatul intervenției unor cercuri militare, a unei lovituri de stat militare, așa cum s-au petrecut lucrurile în alte țări cu regimuri dictatoriale care au promovat forme și maniere militare de guvernare. Deși ar părea paradoxal la o primă vedere, desfășurarea evenimentelor din zilele imediat următoare silnicului Dictat imperialist de la Viena evidențiază faptul că Ion Antonescu a fost impus din exterior ca variantă menită tocmai să contracareze o previzibilă reacție dură din partea armatei în rîndurile căreia, în acele zile tragice pentru țară, se făcea tot mai simțită tendința de a rezista cu orice risc, cu sprijinul maselor largi populare, împotriva presiunilor Ungariei horthyste și Germaniei naziste. Deosebit de ilustrativ în acest sens era raportul înaintat de generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail, șeful Marelui Stat Major, la 25 august 1940, președintelui Consiliului de Miniștri, document prin care forurile politice responsabile erau informate „că în susținerea tezei românești politica se poate bizui pe armată fără nici o reticență,

---

tonescu este o expresie a voinței germane. Prin noua situație din Europa, Germania își asigură nu numai întreaga preponderență în sud-est, dar și putința de imixtiune în afacerile interne ale României. În această situație grupările democratice nu se pot opune forței germane, dar guvernul Antonescu își poate asigura un rol însemnat, ferind țara de noi concesii și ameliorînd condițiile ce le vor impune germanii".

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1971.

găsind totodată și un sprijin necondiționat în populația Transilvaniei. Armata este bine pregătită, cu moralul nezdruncinat și dornică de acțiune".

În aceste condiții, după pronunțarea „arbitrajului" de la Viena, „Fabricius a fost retrimis la București [ca șef al Legației Germaniei], Ribbentrop temîndu-se că România ar mai putea comite vreo «prostie». El a arătat că la Viena sînt concentrate trupe suficiente care s-ar pune în marș în cazul că România nu s-ar supune hotărîrii sau ar provoca ciocniri armate cu Ungaria".

Abdicarea lui Carol II a fost determinată de presiunile exercitate de Germania nazistă, Wilhelm Fabricius declarînd mai tîrziu că a „contribuit la abdicarea regelui care, în lipsa intervenției mele, ar fi format un cabinet al generalului Mihail și l-ar fi împușcat pe Antonescu". Istoricul vest-german Andreas Hillgruber[1] arată că cel de-al III-lea Reich a intervenit în favoarea instaurării la putere a lui Ion Antonescu de teamă ca armata română să nu respingă hotărîrile Dictatului fascist de la Viena și să opună rezistență trupelor ungare.

Înlăturarea adversarilor redutabili

Din toate documentele și mărturiile din epocă reiese concluzia că cercurile conducătoare militare românești s-au găsit pe poziții de ostilitate față de Germania nazistă și au fost privite și tratate ca un adversar potențial al regimului de dictatură antonescian-legionară. De altfel, între primele măsuri luate de Ion Antonescu pentru „pacificarea" internă s-a înscris și înlăturarea din armată a unui număr important de generali care deținuseră înalte funcții politice și militare (Gheorghe Argeșeanu — fost prim-ministru și ministru al apărării naționale, Ion Ilcuș și Constantin Ilasievici — foști miniștri ai apărării naționale, Paul Teodorescu — ministru al aerului și marinei, Gheorghe Mihail — viceprim-ministru și șef al Marelui Stat Major, Florea Țenescu — fost șef al Marelui Stat Major, Grigore Cornicioiu, Ion Bengliu, Gheorghe Jitianu, Petre Bărbuneanu, Victor Dombrovschi și Constantin Atanasescu). Măsura menționată, ca și altele care i-au urmat, a vizat eliminarea unor adversari redutabili ai Germaniei naziste, în măsură să polarizeze și să dirijeze opoziția și rezistența în rîndurile armatei, care, în pofida acțiunilor oficiale, a continuat să se manifeste ca un factor activ de contracarare a ingerințelor și dominației celui de-al III-lea Reich. Chiar și după înfrîngerea rebeliunii legionare, conștient de pericolul pe care îl reprezenta pentru promovarea intereselor germane instaurarea unui guvern de preponderență militară, von Ribbentrop, ministrul afacerilor străine al Reichului, l-a însărcinat pe Manfred von Killinger, noul ministru german la București, să recomande „în mod expres generalului Antonescu ca să nu facă cumva greșeala de a se sprijini, la reconstituirea noului stat român, pe armată, ci ca bază politică a acestui nou stat să ia în considerație exclusiv mișcarea legionară".

Pe aceste coordonate ale ostilității față de fascism, față de Germania nazistă și trupele Wehrmachtului, în care armata română, corpul său de comandă au văzut întotdeauna pe cei care „din cauza lor și sub patronajul și aprobarea lor ni s-au ciuntit granițele" — cum se menționa într-un document al Marelui Stat Major —, s-a dezvoltat un puternic curent de opoziție și rezistență ce se va adînci continuu, cuprinzînd toate sferele și componentele organismului militar. De la acțiuni ce vizau contracararea planurilor germane de subordonare și acaparare a economiei românești, de la sabotarea economiei de război naziste, rezistența în rîndurile armatei române a dobîndit o consistență mereu sporită pe măsura dezvoltării „colaborării" politice și militare cu cel de-al III-lea Reich. Încălcînd și trecînd peste toate manifestările de opoziție, erijîndu-se în vizionar al destinelor națiunii, unicul în măsură să discearnă adevăratele interese ale poporului român, Ion Antonescu a adîncit înfeudarea țării pe plan economic și militar celui de-al III-lea Reich, hotărîre ce a determinat accentuarea rezistenței față de politica oficială la nivelul tuturor componentelor acesteia.

Nu destituire, ci demisie

Concomitent cu acțiunile de sabotare din industria de război, de neprezentare la încorporare sau dezertare, forme specifice de protest ce reliefau puternica stare de spirit antihitleristă existentă în rîndurile maselor largi populare, anul 1942 a marcat o creștere amplă a rezistenței în armată, care s-a detașat ca forță componentă a celei naționale, hotărîtă să asigure mijloace și căi capabile să configureze o soluție politico-militară conformă opțiunilor fundamentale românești.

Primind ordin să treacă la pregătirea unui grup de forțe ce urma să fie angajat în operații, generalul Iosif Iacobici i-a înaintat lui Ion Antonescu un raport prin care arăta, în „spiritul poziției exprimate verbal în ziua de 10.XII.[1941], și anume că Statul Major General al Armatei, în afară de trupele de ocupație și operative [existente pe front], nu mai avea nimic disponibil și nici posibilitatea de a mai schimba marile unități aflate la est de Nistru".

La insistențele lui I. Antonescu de a se trece la adoptarea de măsuri în vederea constituirii unor eșaloane de forțe, șeful Marelui Stat Major a prezentat Referatul nr. 50, din 8 ianuarie 1942, în care arăta că, înainte de a se decide trimiterea de noi trupe pe front, trebuia să se ia în calcul „faptul că românul nu se va bate bucuros departe

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1975.

de țara sa; în acest sens, participarea la o ofensivă ce duce forțele noastre departe de țară nu este populară. Știu că acest curent va putea fi și va fi învins, dar tot mă tem de influența nefastă a lui asupra capacității de luptă a diviziilor noastre, mai ales avînd în vedere că majoritatea lor se vor prezenta, în urma grabnicei intervenții, neinstruite și mai ales neîntinerite.

Un alt și foarte puternic motiv — continua generalul Iosif Iacobici —, care mă face a propune cît mai multă moderație la fixarea forțelor armatei expediționare, este situația noastră față de Ungaria. Nu că m-aș teme de o acțiune imediată, care o cred pe durata războiului în curs aproape exclusă, mă tem că tineretul, care voim să-l pregătim temeinic, va cădea pe plaiurile îndepărtate ale Rusiei bolșevice, lipsindu-ne foarte mult în socotelile cu Ungaria".

În fața insistențelor lui Ion Antonescu, care s-a menținut și în continuare pe poziția adoptată inițial, generalul Iosif Iacobici a considerat de datoria lui să se desolidarizeze de o politică pe care o aprecia drept catastrofală pentru țară și contrară voinței poporului și armatei, cerînd, la 17 ianuarie 1942, să fie desărcinat din funcție. Destituirea ce a urmat era argumentată prin fapte ce se constituie în probe relevante pentru întreaga activitate de sabotare a „colaborării" militare cu Germania nazistă, activitate organizată și desfășurată de Marele Stat Major și alte foruri de comandă românești. „V-ați dezinteresat — scria Ion Antonescu în ordinul de destituire — de trupele ce luptau în Crimeea, socotind că obligațiunile ce le aveau comandamentele în subordine nu mai aveau nevoie de nici o impulsiune și de nici un control din partea dumneavoastră. De cînd v-ați înapoiat de pe front, nici dumneavoastră, nici vreunul din subșefii Marelui Stat Major nu au vizitat unități de la est de Nistru. Pentru a înlătura consecințele lipsei de contact între cei ce luptau la mari depărtări și organele de conducere superioară ale armatei am fost nevoit să trimit ofițeri de la cabinetul meu militar și pe generalul Pantazi pe front în Crimeea, la Marea de Azov și la Odessa".

Incendierea unor rezervoare cu combustibili destinate armatei germane de către forțele din rezistența română; afiș răspîndit de comuniști în anii 1942-1943

În p. 5: Insurecție, *tablou de A. Kromer*

Generalul Iacobici — în calitatea sa de șef al Marelui Stat Major — nu se ridicase numai împotriva continuării războiului, ci, fapt notabil pentru reliefarea mutațiilor deja produse în concepția corpului de comandă privind rolul armatei, și împotriva manierei în care înțelegea Ion Antonescu să hotărască politica țării. „Făcînd abstracție de scrisoarea Führerului din 29 decembrie[1] — se menționa într-un memoriu înaintat de Iacobici ministrului apărării naționale — care mi-a fost dată pentru a fi citită în original, nu știam nimic, absolut nimic și am fost surprins de schimbarea repetată a situației noastre militar-politice, uneori pe calea cu totul anormală a unor rezoluțiuni puse pe hîrtii de importanță redusă".

De unde venea hotărîrea șefului Marelui Stat Major de a se angaja într-un conflict deschis cu dictatorul? În cuprinsul aceluiași document sînt inserate și răspunsurile la această întrebare: „În ceea ce privește, în sfîrșit, ofensa gratuită pe care aș fi adus-o neamului, după afirmația domnului comandant de căpetenie, apreciind că războiul departe de țară nu este popular, relevez că am fost dator, ca șef al Marelui Stat Major, a înregistra și a socoti cu toate manifestațiile neamului, indiferent dacă ele sînt sau nu plăcute înaltei conduceri militare. Impresia nepopularității se reazimă pe curentul puternic ce zilnic poate fi constatat la Marele Stat Major în ceea ce privește pe foarte mulți chemați a merge sau a rămîne în Crimeea sau chiar în Transnistria". ■

(Va urma)

[1] Prin această scrisoare, Hitler îi solicitase lui Antonescu retrimiterea trupelor române pe front, în vederea preconizatei ofensive din vara lui 1942.

Înfruntînd prigoana şi teroarea sălbatică, Partidul Comunist Român a reuşit ca, odată cu desfăşurarea activităţii de sabotare a maşinii de război, să treacă la unirea forţelor muncitoreşti antifasciste, a tuturor forţelor democratice naţionale. Constituirea Frontului Unic Muncitoresc, precum şi colaborarea cu celelalte forţe democratice, cu diferite cercuri ce se pronunţau pentru ieşirea din război şi alăturarea la coaliţia antihitleristă, inclusiv cu ofiţeri şi cadre din comandamentele superioare ale armatei, iar în ultima perioadă cu cercurile Palatului şi cu regele, au creat condiţiile interne favorabile trecerii la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste şi lichidarea ocupaţiei Germaniei hitleriste.

NICOLAE CEAUŞESCU

P.C.R. iniţiatorul şi făuritorul politicii consensului naţional

RĂSPUNZÎND VOINŢEI ŞI SENTIMENTELOR POPORULUI

M. C. STĂNESCU

În luna aprilie 1944 şi în perioada imediat următoare, apelul la lupta antihitleristă propagat direct de către comunişti sau prin intermediul unor organizaţii ca, de pildă, Uniunea Patrioţilor, a cunoscut o afirmare publică tot mai evidentă. O semnificativă expresie a acestui larg ecou l-a constituit şi memoriul din aprilie al celor 66 oameni de ştiinţă şi cadre didactice universitare din toată ţara, adresat lui Ion Antonescu; în care, dîndu-se expresie voinţei cercurilor largi ale opiniei publice a ţării, se cerea „imediata încetare a războiului"[1]. Memoriul acesta a fost urmat de altele ale profesorilor secundari, ale învăţătorilor, ale chimiştilor, medicilor, avocaţilor, femeilor şi ale reprezentanţilor altor categorii sociale, constituind o impresionantă mărturie a crizei regimului antonescian, a dimensiunilor şi forţei mişcării de rezistenţă antihitleristă a poporului român.

Aceste manifestări publice ale profundelor nemulţumiri ale celor mai diver e pături ale societăţii româneşti erau în consonanţă, iar unele erau urmarea nemijlocită a clarviziunii politice, a tenacităţii şi dăruirii cu care Partidul Comunist Român acţiona în vederea conştientizării şi activizării tuturor categoriilor sociale lovite de regimul antonescian, de politica de înfeudare a ţării intereselor celui de al III-lea Reich. Cum am văzut şi în numerele trecute ale revistei, munca asiduă, lupta plină de sacrificii desfăşurată în anii războiului au propulsat P.C.R. pe scena vieţii politice a ţării ca forţa politică cea mai realistă, clarvăzătoare, consecventă, capabilă să conducă lupta de eliberare naţională şi socială a poporului român, să salveze ţara de la dezastru.

Ziua de 1 Mai 1944 a căpătat o semnificaţie istorică ca urmare a creării Frontului Unic Muncitoresc. Relefînd importanţa acestui eveniment pentru istoria noastră naţională, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arată: „Partidul comunist a desfăşurat o largă activitate pentru realizarea unităţii clasei muncitoare, a tuturor forţelor muncitoreşti, ca nucleu al frontului democratic, patriotic şi antifascist naţional ce avea să asigure doborîrea dictaturii milita-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1984.

ro-fasciste. Conştiente de sarcinile ce le reveneau, partidul comunist şi social-democrat au întărit colaborarea, realizînd o platformă politică de luptă comună ce avea la bază salvgardarea intereselor ţării, grav ameninţată în însăşi fiinţa ei naţională. Tratativele între Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat au fost încheiate la mijlocul lunii aprilie 1944 prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc, iar conducerile celor două partide au hotărît ca această realizare, cu adevărat istorică, să fie adusă la cunoştinţa opiniei publice prin manifestul dat publicităţii, în mod simbolic, la 1 Mai".

„Conform propunerii noastre"

Ca urmare a acordului intervenit la mijlocul lunii aprilie 1944 între P.C.R. şi P.S.D. (relatat pe larg în numărul trecut), reprezentanţii celor două partide — L. Pătrăşcanu, din partea comuniştilor, şi Ştefan Voitec, din partea social-democraţilor — au trecut la elaborarea şi, pe baza observaţiilor formulate de conducerile celor două partide, la definitivarea textului *Manifestului Frontului Unic Muncitoresc*. Intitulat *Către întreaga clasă muncitoare! Către poporul român!*, acest document va servi drept program de acţiune pentru reunirea, pe aceeaşi platformă, a tuturor forţelor naţionale antihitleriste; el a fost tipărit şi apoi difuzat în întreaga ţară de către activul central, regional şi local al celor două partide.

În luna mai, în Bucureşti şi alte centre ale ţării, s-a trecut la înfiinţarea comitetelor locale ale F.U.M., acestea difuzînd în masele de muncitori Manifestul de la 1 Mai, iar în unele situaţii formulînd şi manifeste proprii, cum a fost cazul comitetelor de la Malaxa, Griviţa, Lemaître, S.T.B., Mociorniţa, S.E.T. — din Bucureşti, ASTRA-Arad, din Braşov etc. Într-o seamă de întreprinderi industriale reprezentative (Atelierele C.F.R. „Griviţa", Ford-Română, Gagel, A.S.A.M., Cartea Românească etc.) s-au desfăşurat numeroase acţiuni în spiritul revendicărilor formulate în Manifestul F.U.M. şi care au avut ca rezultat reducerea duratei programului de lucru de la 11 la 8 ore şi jumătate, restituirea sumelor reţinute muncitorilor pentru împrumutul de război. Toate acestea îndreptăţeau concluziile gazetei *România liberă*, care, într-un articol din 28 iunie 1944, afirma că toate manifestaţiile muncitorimii din ultimul timp demonstrau „ce putere mare reprezintă unirea tuturor muncitorilor". Acestor acţiuni li s-a adăugat un mare număr de acte de sabotare a producţiei de război, a mijloacelor de transport sau a producţiei din industria petrolieră.

Crearea Frontului Unic Muncitoresc a devenit însă, înainte de toate, un puternic stimulator al celorlalte forţe patriotice naţionale, îndeplinind, cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, *„un rol hotărîtor în înfăptuirea Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă"*.

În prima decadă a lunii mai 1944, în urma discuţiilor care au avut loc, s-a constituit un Comitet Central de Acţiune, alcătuit din reprezentanţi ai celor patru principale partide antihitleriste: Lucreţiu Pătrăşcanu (P.C.R.), C. Titel Petrescu (P.S.D.), Iuliu Maniu (P.N.Ţ.) şi C.I.C. Brătianu (P.N.L.), în vederea definitivării preparativelor privind constituirea organismului politic al rezistenţei antihitleriste la scara întregii naţiuni, care, în final, va fi numit Blocul Naţional-Democratic (B.N.D.). Această denumire o vom folosi şi noi, chiar dacă documentele de arhivă şi celelalte surse din epocă pe care le-am consultat au utilizat şi alte formule. Ca organ operativ al Comitetului Central de Acţiune a fost constituit un Birou, compus din cîte doi reprezentanţi din partea fiecărei formaţiuni politice angajate în tratative: P. Constantinescu-Iaşi şi Vasile Bîgu (P.C.R.), Ştefan Voitec şi Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiţă Pop şi Ion Hudiţă (P.N.Ţ.), C. (Bebe) Brătianu şi Gh. Zamfirescu (P.N.L.).

La 15 mai, L. Pătrăşcanu a înmînat conducerii P.C.R. un raport din care rezultă că, pînă la acea dată, avusese mai multe convorbiri cu I. Maniu, căruia îi înmînase un text cu punctele programatice propuse de partidul comunist pentru întocmirea platformei program a Blocului Naţional-Democratic, text pe care acesta îl acceptase: încheierea armistiţiului şi a păcii, scoaterea României din alianţa cu Germania hitleristă, alungarea trupelor germane din ţară şi acceptarea colaborării cu P.C.R. „Deci — aprecia L. Pătrăşcanu — Frontul Naţional Patriotic [B.N.D.] este încheiat". El nominaliza apoi pe cei doi delegaţi naţional-ţărănişti trimişi în Comitetul Naţional — „comitet care, deci, şi el a luat fiinţă, conform propunerii noastre".

Într-un alt raport, din 19 mai 1944, Pătrăşcanu arăta că în cursul discuţiilor cu reprezentanţii P.N.L. şi P.N.Ţ., aceştia refuzaseră să accepte colaborarea cu Gh. Tătărescu şi gruparea liberală condusă de el. În aceeaşi zi de 19 mai, Secretariatul C.C. al P.C.R., luînd în discuţie cele raportate de Pătrăşcanu, a aprobat „linia dusă în legătură cu tratativele şi acordul încheiat, cît şi sarcinile imediate ale Comitetului Naţional", sugerînd ca, pentru prima şedinţă pe care urma să o ţină acest organism, el să redacteze un apel către poporul român, document care să aducă la cunoştinţă opiniei publice acordul încheiat între cele patru partide şi punctele programatice principale ale programului pe baza căruia se realizase acest acord: a) ieşirea imediată din război; b) ruperea alianţei cu Hitler; c) răsturnarea lui Antonescu; d) formarea unui guvern care să semneze armistiţiul şi să încheie pacea; e) alianţă cu puterile democratice şi lupta comună pentru izgonirea germanilor din ţară şi eliberarea Transilvaniei de Nord.

De la jumătatea lunii mai 1944, pentru dialogul cu celelalte forţe politice antihitleriste, P.C.R. a delegat un

grup mai larg de militanți ai săi, unii dintre ei acționînd îndeosebi sub firma Uniunii Patrioților; lui L. Pătrășcanu i s-a încredințat sarcina de a se ocupa de legăturile cu Palatul și de conducerea sectorului de agitație și propagandă, inclusiv editarea gazetei *România liberă* și formarea unor comitete patriotice printre ziariști.

Acționînd în deplină unitate, la 24 mai 1944, P.C.R. și P.S.D. au constituit Coaliția Național-Democratică, în care erau grupate, pe lîngă cele două partide muncitorești și organizațiile conduse sau influențate de P.C.R. (Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor, MADOSZ), și Partidul Socialist-Țărănesc, Partidul Național Democrat al dr. Petre Topa și gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu, în programul noii formațiuni regăsindu-se toate obiectivele majore formulate de comuniști. Crearea Coaliției Național-Democratice a fost primul pas ferm spre unirea în jurul Frontului Unic Muncitoresc (F.U.M), a celorlalte partide și organizații antihitleriste din țară. De fapt, un acord de colaborare între P.C.R. și gruparea lui Gh. Tătărescu se încheiase încă la sfîrșitul lui aprilie 1944, cînd liderul liberal acceptase platforma propusă de partidul comunist[1].

[1] Din motive tactice, existența acestui acord era negată de Pătrășcanu într-o scrisoare către Maniu, din 10 iunie 1944. Printr-o indiscreție a unui ziarist din anturajul lui Tătărescu, știrea ajunsese la urechile lui Maniu și acesta, ostil, cum am mai arătat, colaborării cu liderul liberal, se grăbise să reproșeze P.C.R. încheierea acordului. Pentru a nu periclita dialogul cu ceilalți parteneri principali, Pătrășcanu s-a văzut nevoit să afirme că acordul cu Tătărescu nu fusese încheiat, dar „țin să vă precizez: consecvenți cu punctul nostru de vedere, de atîtea ori exprimat, că dorim unirea tuturor forțelor potrivnice hitlerismului, pentru a salva România de la dezastru, înțelegem să păstrăm un contact permanent și să activăm intens, în vederea realizării acestui deziderat, cu toate grupările și partidele care împărtășesc punctul nostru de vedere, inclusiv, deci, cu gruparea d-lui Tătărescu". În finalul scrisorii, Pătrășcanu afirma încă o dată că un acord cu Tătărescu nu s-a încheiat, dar discuțiile cu el continuă, deoarece a prezentat un program propriu care conține puncte de vedere identice cu ale noastre (ba aș spune chiar copiate după ale noastre). Acest lucru trebuie recunoscut în profitul d-lui Tătărescu și al spiritului de înțelegere a vremurilor pe care le trăim".

Toate elementele antihitleriste

La 25 mai 1944 a fost ținut o nouă ședință a Secretariatului C.C. al P.C.R., în cadrul căreia s-a prezentat o informare în legătură cu desfășurarea convorbirilor de la Sinaia, unde se ținuse o întîlnire a reprezentanților mai multor partide și grupări politice antihitleriste. În cadrul ședinței s-a discutat și despre activitatea desfășurată de comuniști în rîndul universitarilor, reorganizarea conducerii Uniunii Patrioților; s-a informat, de asemenea, despre întîlnirea lui Pătrășcanu cu Gh. Brătianu, cu care prilej, cel din urmă declarase că C.I.C. Brătianu era de acord cu planul P.C.R., dar dorea să stea de vorbă cu un reprezentant al acestuia.

În raportul prezentat s-a arătat, între altele, că „lui Alecu [Maniu] îi trebuie pusă problema categoric. Toate elementele antihitleriste ale poporului român trebuiesc atrase și admise în Frontul național de luptă". Sublinierea avea, desigur, în vedere refuzul liderului național-țărănist de a accepta colaborarea cu Gh. Tătărescu și alte grupări politice mai mici, desprinse în cursul anilor din cele două mari partide politice burgheze, precum și cu cele create, conduse ori influențate de partidul comunist.

La 6 iunie 1944, Secretariatul C.C. al P.C.R., în cadrul unei noi ședințe, a analizat activitatea Uniunii Patrioților și a F.U.M., ca și problema făuririi Blocului Național-Democratic. În privința Frontului Unic Muncitoresc, s-a arătat că avusese loc o întîlnire cu reprezentantul P.S.D. „Mihai" (nume conspirativ al unei persoane neidentificate), cu care se discutase problema extinderii activității de front unic în orașele Brăila și Galați, revitalizarea mișcării sindicale etc. „Am discutat apoi — se arăta în raport — problema Blocului Național-Democrat și necesitatea ca Frontul Unic Muncitoresc să se prezinte unit în acest bloc, ca clasa muncitoare să fie temelia și forța motrice a acestui organism. Numai așa se vor putea realiza sarcinile de colaborare dintre noi și cele două partide burgheze".

Cu prilejul aceleiași ședințe a Secretariatului C.C. al P.C.R., din 6 iunie 1944, a fost redactat proiectul unui nou manifest al F.U.M. (care a și fost tipărit la începutul lunii iulie și difuzat în țară de către reprezentanții P.C.R. și P.S.D.) și a fost supus spre aprobare documentul intitulat *Declarația prezentată de delegatul P.C.R. celorlalte partide privind constituirea Comitetului Național, ca expresie a Frontului Național Patriotic*, document ce urma a fi discutat în aceeași zi cu reprezentanții celorlalte trei partide ce aderaseră la Blocul Național-Democratic.

Textul documentului fusese redactat, pe baza indicațiilor Secretariatului C.C. al P.C.R., de către L. Pătrășcanu și „Dan" (nume conspirativ al unei persoane neidentificate) și avea următorul conținut: „Delegații partidelor național-liberal, național-țărănesc, comunist și social-democrat, delegații ultimelor două partide fiind împuterniciți și reprezentînd și grupările: Partidul Socialist-Țărănesc și Muncitoresc, Frontul Plugarilor și Uniunea Patriotică, întrunindu-se astăzi, 6 iunie 1944, au hotărît următoarele:

1. Se constituie, din toate partidele mai sus-amintite, un Comitet Național Patriotic. 2. Scopurile în vederea cărora s-au unit toate partidele și grupările antihitleriste sînt: imediata încheiere a armistițiului, plecînd de la condițiile armistițiului astfel cum au fost comunicate de către guvernul sovietic, de acord cu guvernele englez și al Statelor Unite; ieșirea imediată din Axă și încadrarea României în alianțele firești: Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite; alungarea trupelor hitleriste din țară și activa participare a României, alături de Aliați, la izgonirea acestor trupe și a trupelor ungurești din Transilvania de Nord; răsturnarea guvernului Antonescu și alcătuirea unui guvern național, din partidele și grupările antihitleriste. 3. Redactarea ime-

diată a unui apel către țară, în numele Comitetului Național, prin care va fi chemată întreaga populație a țării la lupta pentru neîntîrziata realizare a obiectivelor de mai sus.

Partidele și grupările care iau parte la formarea Frontului Național Patriotic își păstrează întreaga independență ideologică, politică și organizatorică, acordul intervenit nepriving decît punctele programatice de mai sus".

Unanimitatea opiniei publice

Aprobat de conducerea P.C.R., proiectul de declarație a stat la baza acordului de constituire a Blocului Național-Democratic. La ședința reprezentanților P.C.R., P.S.D. și P.N.Ț. (cei ai P.N.L. nu au participat), ținută în aceeași zi de 6 iunie 1944, documentul prezentat de comuniști a fost acceptat în principiu, stabilindu-se ca o hotărîre definitivă să se ia a doua zi, 7 iunie, cînd aveau să fie prezenți și liberalii.

Propunerile clare făcute de partidul comunist, acordurile realizate anterior cu Gh. Tătărescu și M. Ralea, cu alte partide și grupări politice, redactarea unor documente programatice cu larg ecou în rîndurile forțelor de rezistență relevă, o dată în plus, rolul hotărîtor al P.C.R. în elaborarea tacticii și strategiei actului istoric de la 23 August 1944. Grăitor în ce privește rolul pe care îl juca în acel moment istoric Partidul Comunist Român este și faptul că, în cîteva rînduri, cum am văzut, chiar și reprezentanții guvernului antonescian îi ceruseră concursul pentru a trimite o delegație la Moscova cu scopul de a obține condiții mai bune pentru încheierea armistițiului. Deoarece I. Maniu reproșase comuniștilor aceste contacte cu guvernul antonescian, L. Pătrășcanu îi replicase, la 10 iunie 1944: „Invitația nu am refuzat-o, căci ar fi fost cu totul nepolitic s-o facem, dar am cerut o completare a «invitației», în sensul precizării punctului de vedere al guvernului și am pus cîteva condiții, printre care desființarea imediată a lagărelor de concentrare etc. Tratativele, deși începute, nu au dus la nici un rezultat, pentru că nici noi nu intenționam, nici un moment, să ușurăm situația guvernului actual, sub nici o formă și în nici un chip. Deci, la aceasta se reduc legăturile cu Mișu Antonescu... Ar fi de dorit ca, date fiind legăturile politice între partidele noastre și ale dumneavoastră, amicii dumneavoastră să înceteze să se mai facă, cu atîta ușurință, ecoul tuturor calomniilor și infamiilor dușmanilor noștri".

În perioada imediat următoare, dialogul dintre cele patru partide implicate în realizarea Blocului Național-Democratic, ca și acela dintre acestea — în comun sau individual — cu reprezentanții Palatului (L. Pătrășcanu stabilise contacte cu regele încă de la sfîrșitul anului 1943), au continuat și s-au intensificat. La 20 iunie 1944, tratativele s-au finalizat prin constituirea Blocului Național-Democratic, compus din P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. Declarația adoptată cu acest prilej afirma clar că cele patru partide (cele muncitorești reprezentau, cum am văzut, și alte partide și grupări politice cu care aveau acorduri separate), pornind de la situația gravă în care se afla România, „au hotărît să constituie un BLOC NAȚIONAL-DEMOCRATIC, care să activeze pentru salvarea țării, avînd următoarele țeluri:

1. Încheierea, fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite), căutînd a obține condițiile posibile cele mai bune pentru interesele țării.

2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4. Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român.

5. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite".

Documentul conținea și un *P.S.*, în care se preciza că partidele comunist și social-democrat propuseseră intrarea în Blocul Național-Democratic și a Frontului Plugarilor, Uniunii Patrioților și a Partidului Socialist Muncitoresc-Țărănesc, însă ținîndu-se cont de faptul că cele patru partide semnatare reprezentau aproape unanimitatea opiniei publice, în final, se căzuse de acord ca Blocul Național-Democratic să fie constituit doar din P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. Declarația se încheia cu precizarea: „Formațiunile politice care alcătuiesc BLOCUL NAȚIONAL - DEMOCRATIC își păstrează întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit neprivind decît punctele mai sus fixate".

După cum se poate constata, forma finală a documentului relua aproape integral textul propus de partidul comunist.

La capătul unui proces îndelungat și anevoios, înfruntînd prigoana autorităților antonesciene, „*răspunzînd voinței și sentimentelor poporului* — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, *manifestîndu-se ca cel mai consecvent și activ apărător al intereselor patriei, Partidul Comunist Român a unit în jurul său cele mai largi forțe democratice și patriotice*", asigurînd, astfel, condițiile politice interne obiective pentru înfăptuirea victorioasă a istoricului act de la 23 August 1944. ■

DIN ZILELE REVOLUŢIEI DE LA 1848 (II)

A. UBICINI

Istoricul şi publicistul francez Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini (1818-1884), prieten cu C.A. Rosetti, a fost invitat de acesta, în 1848, să viziteze Ţara Românească. A sosit pe pămîntul românesc chiar în zilele cînd se declanşaseră evenimentele revoluţionare, cărora le-a fost nu numai martor, ci şi participant direct, de partea forţelor progresiste ale societăţii. Convins de justeţea revendicărilor revoluţionare ale românilor, A. Ubicini a activat pentru realizarea lor, participînd, ca invitat la dezbaterile din cadrul Guvernului provizoriu şi îndeplinind unele misiuni diplomatice din însărcinarea acestuia. Cînd, în septembrie 1848, Revoluţia a fost înăbuşită de trupele intervenţioniste, otomane şi ţariste, istoricul francez a părăsit Muntenia, odată cu revoluţionarii români care au luat drumul exilului.

În 1857-1858, în ziarul Le Siècle, **Ubicini a publicat (sub forma unor scrisori către un prieten parizian) o suită de evocări ale perioadei petrecute la Bucureşti în timpul Revoluţiei de la 1848, evocări care au fost traduse în limba română şi tipărite de revista** Convorbiri literare **în 1884, anul în care autorul s-a stins din viaţă.**

Din această versiune, în continuarea celor publicate în numărul trecut al revistei noastre, prezentăm alte fragmente, semnificative pentru modul în care un martor străin a înregistrat şi consemnat unele dintre evenimentele revoluţionare ale anului 1848 pe pămîntul românesc.

Prin trei puncte am marcat întreruperile din text; titlul, subtitlurile, notele de subsol şi explicaţiile în paranteze drepte ne aparţin. Am transcris textul conform normelor ortografice actuale, păstrînd însă unele particularităţi stilistice ale revistei ieşene de la 1884.

I.L.

Sosirea în Bucureşti a lui Soliman paşa, numit în iulie 1848 comisar otoman în principatele române

Deputăţiile satelor

Nu voi uita niciodată chipul în care d-nul Rosetti şi cu mine am făcut cunoştinţă, căci am spus, mi se pare, că eram de mai multe luni în corespondenţă regulată, fără să ne fi văzut vreodată. Cîteva minute după scena pe care am descris-o, pe cînd mă scoboram din trăsură dinaintea Palatului, unde mi se spusese că guvernul stă în permanenţă de dimineaţă, se repede spre mine un bărbat încă tînăr, cu faţa palidă, pieptul apăsat, privirea scînteietoare prin lacrimile care-i umpleau ochii. Acest bărbat mă sărută de mai multe ori, zicîndu-mi:

— Ah! amicul meu, în ce moment soseşti! O revoluţie aşa de frumoasă, aşa de curată pînă acum! care nu costase o picătură de sînge!... Nefericiţii! Apoi, văzîndu-mi mirarea: Mă iartă, uitasem că nu ne cunoaştem şi că trebuie dintîi să-ţi spun numele meu: domnul Rosetti, secretar [al] Guvernului provizoriu din Valahia. Şi acum cînd s-a făcut prezentaţia, adăugase el surîzînd, vino cu mine, colegii mei sînt nerăbdători de-a te vedea, căci bineînţeles d-ta eşti de-ai noştri.

Îl urmai şi un minut pe urmă îmi făceam intrarea în sala Consiliului, unde guvernul întreg era adunat... Domnul Rosetti mă prezentă colegilor săi de-a rîndul. Mă sărutară, mă felicitară unul după altul şi cu toţii împreună mă poftiră a lua parte la şedinţă.

Bărbaţii înaintea cărora mă aflam şi cu care, mai tîrziu, am făcut o cunoştinţă mai intimă erau cei doi fraţi Goleşti, Nicolai şi Ştefan, vărul lor Alecu, poreclit Arăpilă, Eliade, generalii Tell şi Magheru, Nicolae Bălcescu, Rosetti, Ion Brătianu, Voinescu, Costache Filipescu. Ei reprezentau partea cea mai aleasă a generaţiei române din acea epocă. Cei mai mulţi dintre ei erau bărbaţi tineri, plecase fiecare din ranguri şi din puncte deosebite, însă tindeau cu toţii la acelaşi scop. Ei aveau aceleaşi prerogative, deşi funcţiile lor în noul guvern erau deosebite; deliberaţiile le făceau totdeauna cu toţii împreună şi am văzut adeseori, în discuţiile cele mai importante, pe un simplu ministru impunînd opinia sa, în contra aceleia a unui membru, ba chiar a prezidentului guvernului. Nouă ani au trecut de atunci, fiecare an a adus cu dînsul contingentul său obişnuit de dezamăgiri, de morţi, de defecţii şi a săpat multe goluri în rîndurile acestor bărbaţi. Mai mulţi dintre ei au murit în exil: Bălcescu, tînăr plin de viitor, care se făcuse istoricul ţării sale, după ce cercase să-i fie liberator; Filipescu, suflet duios, inimă generoasă, cum rar se găseşte, care deşi cu părul cărunt, avea simţirea şi entuziasmul naiv al tinereţii; Voinescu, spirit ales şi serios, care s-a stins încet, ducînd dorul patriei şi al familiei. Ceilalţi, care au putut acum în urmă să-şi revadă vatra strămoşească, au fost primiţi de ţara recunoscătoare ca părinţii patriei şi numele lor au ieşit cele dintîi din urnă, cînd s-a ales Adunarea însărcinată [Divanul ad-hoc] de a spune dorinţele ţării înaintea Europei. Ciudată întoarcere a lucrurilor, care omului de rînd îi pare un joc al întîmplării, iar pe înţelept îl pune pe gînduri.

Cele dintîi zile trecură cu o mare linişte. Revoluţia biruitoare în Bucureşti era primită cu entuziasm în districte, fără ca liniştea să fi fost tulburată într-un singur loc.

Nu trecea zi în care guvernul să nu fi fost silit a-şi întrerupe pe o scurtă vreme şedinţele pentru a primi deputăţiile din sate, care-i aduceau, ca semn că se învoiesc şi ele, un spic de grîu şi o viţă de vie, înconjurate de snopuri de flori, după obiceiul cel vechi.

Am fost faţă de mai multe ori la aceste primiri, a căror simplicitate avea ceva ce înduioşa, şi-mi aduc aminte de efectul ce-l produceau asupra mea ţăranii Carpaţilor, cu înfăţişarea, portul, trăsăturile obrazului lor, ce semănau împrumutate de la basoreliefurile Columnei lui Traian. Voinici, cu părul negru — cînd nu era albit de vîrste — şi crescut pînă la mijlocul frunţii, sprîncenele dese, barba lungă şi capul gol, cu cămaşa de pînză groasă, strînsă la mijloc cu un brîu de piele, picioarele încălţate cu opinci prinse cu curele ce se legau împrejurul pulpei, pe obraz o nespusă expresie de mîndrie...

Admiram înfăţişarea demnă a acestor bărbaţi şi simplicitatea plină de elocvenţă a discursurilor lor. După ce deputăţia era introdusă, ea se ducea mai întîi de săruta mîna mitropolitului, care de obicei asista, în calitatea sa de cap al Bisericii române, la şedinţele Consiliului, apoi popa sau centenarul (acest nume se dă celui mai bătrîn om din fiecare sat, şi într-adevăr, se întîmplă, adeseori, ca moşnegii să ajungă la vîrsta de o sută de ani) felicita pe şefii naţiunii, numindu-i fraţi; după expresia obişnuită, exprimau dorinţele tuturor în favoarea Constituţiei. D-nul Rosetti sau d-nul Ion Brătianu, cu o voce emoţionată, răspundeau cîteva cuvinte în numele colegilor lor, apoi deputăţia se retrăgea şi se întorcea chiar în acea sară sau a doua zi de dimineaţă, pe jos sau în căruţă, în satul său. Acest sat era cîteodată depărtat şi poate că înainte vreme, niciodată, ţăranii din deputăţie nu trecuseră dincolo de hotarul satului lor. Îşi poate lesne închipui cineva dacă acest eveniment era însemnat ca o datină memorabilă în viaţa lor şi cu ce reamintiri se întorceau în sat şi cum istoriseau despre tot ce văzuseră şi auziseră, despre Bucureşti „marea Capitală", despre mitropolie cu toate pompele sale, despre „fiii românilor", care se ridicaseră pentru ca să se facă tuturor dreptate...

Imaginaţia naivă şi uşor primitoare a auditorilor mai exagera încă minunile istorisirii lor şi aşa s-a format în toată România asupra oamenilor şi lucrurilor de la '48 un fel de legendă, al cărei efect se adevereşte prin tot ce se petrece astăzi.

Însă, cu cît treceau zilele, cu atît începea grija a cuprinde spiritele. Ce efect produsese în străinătate noutatea despre Revoluţie? Nici una din puterile care aveau agenţi acreditaţi la Bucureşti nu intrase în relaţii

oficiale și directe cu Guvernul provizoriu. Cît despre consulul general al Rusiei, d-nul de Kotzebue, el se retrăsese a doua zi după abdicarea lui vodă, la Focșani, orășel care desparte Moldova de Valahia, și de acolo protestase în contra stabilirii noii stări de lucruri, printr-o scrisoare adresată mitropolitului. În acea scrisoare, el amenința Valahia cu o intervenție armată și, într-adevăr, se răspîndise vuietul că trupe numeroase se adunau de-a lungul Prutului. Noutățile trimise de la Constantinopole de domnul Ion Ghica (azi prinț de Samos) spuneau că Poarta se afla într-o nedumerire, care dintr-un moment în altul se putea schimba în dezaprobare. Un alt agent român, d-nul Dimitrie Brătianu, trimis pe lîngă Dieta din Pesta, pentru a aduce o apropiere și o lucrare comună între maghiari și români, nu fusese mai fericit în încercarea sa. Ungurii, care se răsculaseră în contra supremației politice a rasei germane, refuzau de a admite pe români la împărțirea dreptului comun. Ei au plătit scump mai tîrziu această tristă inconsecvență, dar nu voiau să-și recunoască superiori și nu se puteau îndupleca a avea egali.

Mai rămîneau cele două mari puteri occidentale, pe sprijinul cărora guvernul crezuse că se poate rezima. Dar răspunsul lordului Palmerston[1] era așa de nehotărît și plin de rezervă, încît dădea foarte puțină nădejde. Acel al d-nului de Lamartine[2], ajuns cu cîteva zile în urmă, începea prin următoarele cuvinte:

— Domnilor, scrisoarea adresată de dumneavoastră președintului Comisiunii executive a găsit în loc pe un simplu reprezentant.

Adică voia să spună că schimbări grave se întîmplaseră în vremea aceea în starea politică a Franței și zicea lămurit că alte trebi avea Franța, a doua zi după întîmplările din iunie, decît să-și plece urechea la apelul românilor și că Valahia, pentru a fi scăpată, nu trebuia să se bizuie decît pe ea însăși.

Bune intenții camuflate

La 20 iulie primirăm vestea în București că un corp de armată turcească, comandat de Omer pașa, înainta spre Dunăre. Aceste trupe erau puse la dispoziția lui Soliman pașa, noul comisar otoman din principate, care înlocuise pe Talaat effendi și care sosea cu depline puteri de la Poartă.

La 24 Omer pașa ajunsese la Rușciuc și de acolo se pregătea, precum se zicea, a trece Dunărea cu armata sa. Soliman îl ajunse a doua zi. El era întovărășit de Emin effendi, marele dragoman[3] al Divanului, care-i fusese dat ca ajutor, și de tot personalul misiunii sale.

La București teama era mare. Ce intenții aveau turcii? Veneau ei ca prieteni sau ca dușmani? După ce Omer va fi trecut Dunărea, era el să meargă asupra Bucureștiului ori să se îndrepte spre Prut? Domnul Ion Ghica ne scria din Constantinopole că Poarta arăta cele mai bune dispoziții și că era gata a recunoaște Constituția română, afară de cîteva mici amănunțimi. Pe de altă parte, cînd d. Voinescu, secretar de stat al Guvernului provizoriu, se dusese în această calitate la Rusciuc, pentru a complimenta pe Soliman pașa, acesta refuzase de a-l primi. La întoarcerea sa, d-nul Voinescu îmi spuse că se întîlnise cu doftorul pașei și că acesta aflînd, sau făcîndu-se că află, prezența mea în București, arătase de mai multe ori dorința de a mă vedea.

Doftorul era un armean, numit Daont, bărbat amabil, învățat, care-și făcuse studiile medicale în Italia și în Franța și pe care-l cunoscusem puțin la Constantinopole. Hotărîi să profit de această propunere, pentru a merge la Rusciuc și a afla, prin mijlocirea doftorului, intențiile turcilor. După toate aparențele, ei ar fi fost foarte mulțumiți de a se vedea ghiciți. Poziția mea față cu Guvernul era așa încît cuvintele rostite de mine puteau avea oarecare importanță, fără însă ca însemnătatea lor să ia alte proporții decît acele ce rezultă dintr-o simplă conversație. Pregătirile îmi fură repede făcute. Ajunsei la Giurgiu la 27 sara și a doua zi dimineața trecui la Rusciuc pe o barcă a lazaretului. Eram întovărășit de patru păzitori, care îndată ce pusei piciorul pe malul turcesc îmi îndreptară baioneta din vîrful puștii spre coasta stîngă și dreaptă. Noi iscodisem acest mijloc dibaciu, care pe de-o parte mă păzea de apropierea cu trecătorii și pe de alta mă scăpa de obligația de a mai face la întoarcere o nouă carantină de patru zile...

Domnul Daont locuia chiar în conacul pașei. El nu se mira din cale-afară de vizita mea. După ce schimbarăm cele dintîi complimente: — Ei bine! îi zisei eu rîzînd, ce ne aduceți, pace sau război?

— Nu știu, îmi răspunse el cu același ton, dumneata trebuie să fii mai bine informat.

În curînd băgai de seamă că el spunea adevărul, că nesiguranța era tot așa de mare la Constantinopole ca și la București; că dacă românii nu erau de tot liniștiți asupra dispozițiilor turcilor, și aceștia aveau oarecare neliniște asupra intențiilor românilor.

Tocmai pe cînd mă explicam asupra acestui punct cu domnul Daont, intră, *din întîmplare*, în odaie Emin effendi, marele dragoman al Divanului. Doftorul mă prezentă. Atunci vedeam pe Emin effendi pentru întîia oară, mai tîrziu l-am cunoscut foarte mult. Am întîlnit puțini oameni în Turcia care să inspire atîta simpatie la prima vedere. El era învățat și modest, de o politețe afabilă, cît se poate de șimțitor sub o aparență rece, fin ca toți compatrioții săi, dar de acel soi de finețe care provine nu din duplicitatea caracte-

---

[1] Henry John Temple Palmerston (1784-1865), ministru și prim-ministru britanic în mai multe rînduri; în 1848 era ministru de externe.

[2] Alphonse-Marie-Louis de Prat de Lamartine (1790-1869), poet și om politic francez; în timpul Revoluției din 1848 a fost membru al Guvernului provizoriu, ministru de externe și, apoi, membru al Comisiei executive, constituită în mai 1848 în locul Guvernului provizoriu (*Magazin istoric*, nr. 9/1973).

[3] Înalt dregător al Porții otomane, avînd răspunderea relațiilor diplomatice cu statele europene.

rului, ci din pătrunderea inteligenței. Urmîndu-ne convorbirea, în care se amesteca și el în chip foarte firesc, ajunsei a mă pune în curentul situației. Ceea ce-mi spunea Emin effendi mă înlesnea ca să înțeleg ceea ce nu-mi spunea. El punea în practică, presupun, fără a-l fi citit, preceptul lui Quintilian „Plus significare quam dicere [a da de înțeles mai mult decît se spune]". Era învederat pentru mine că Poarta avea cele mai bune intenții, dar că nu îndrăznea să le arate. La urmă însă, stabilindu-se încrederea, Emin îmi vorbi cu inima deschisă.

— Noi vă sîntem prieteni [românilor] și rușii vă sînt dușmani, îmi zise el, și cu toate acestea, poziția ne este astfel, încît trebuie să avem aerul de a fi cu ei, în contra dumneavoastră. Poate vă vom vorbi cu asprime, dar să nu luați seama la aceasta, căci intențiile ne sînt mai bune decît vorbele.

— Cel puțin ar trebui să se știe ce voiți.

— Dintîi menținerea drepturilor Porții!

— Nimeni nu gîndește a le ataca.

— Bine. Pe urmă, restabilirea ordinii legale. Putem noi trata cu un guvern revoluționar? Ce ar zice prietenii noștri? Mai întîi, niciodată trimisul nostru [Soliman pașa], care vine de la Paris, unde era ambasador în vremea întîmplărilor din februarie[1], n-ar primi guvernul d-voastră provizor. Acest cuvînt singur îl scoate din sărite.

— Bine, dar ce cereți atunci?

— Ca guvernul provizor să se retragă printr-un act spontaneu.

— Și pe urmă?

— Să se numească în locul lui o Locotenență domnească.

— Dar cine să o numească?

— Aceasta e treaba dumneavoastră.

— Și dacă s-ar întîmpla ca acea locotenență să fie compusă din aceiași bărbați sau din cîțiva din bărbații care formează azi guvernul provizor?

— Toate se pot întîmpla.

— Și o veți recunoaște?

— Da!

— Îmi dați încredințarea prin scris?

— Nu!

— Dar atunci cum să iau asupra mea să povățuiesc pe guvern să facă un pas așa de grav?

El se uită la mine surîzînd și-mi zise:

— Gîndește-te!

Nori la orizont

Aceasta fu substanța convorbirii mele cu Emin și Daont. A doua zi mă întorsei la Rusciuc, unde marele dragoman mă prezentă lui Soliman pașa. Se înțelege că convorbirea se mărgini mai mult la generalități și că se vorbi mai puțin de întîmplările din Valahia, decît de acele din Franța. Soliman mi le istorisi în felul său și cînd expresiile îi lipseau, ceea ce se întîmpla adesea, el le înlocuia cu o alegere de onomatopee și cu o mimică foarte nostime.

Ceea ce-l lovise mai tare era fuga pripită a regelui, întovărășită de bubuitul tunului și de zgomotul împușcăturilor. „Tunurile... bum! bum!... Puștile... pan! pan! Padichah (regele) brr!" Celelalte le istorisea cam tot așa, ceea ce nu împiedica să fie considerat, și cu drept cuvînt, ca scriitor iscusit în limba sa și ca orator de întîia ordine.

A doua zi mă întorsei la București, unde guvernul stătu multă vreme în nedumerire, dacă trebuie să se încreadă în făgăduințele turcilor. La urmă se hotărî a avea încredere, pentru a nu se da dezmințire la cele ce afirmase. Dealtminteri, programa a fost îndeplinită întocmai...[2]

După instalarea Locotenenței domnești, mă întorsei la Giurgiu[3], împreună cu comisiunea care trebuia să dezbată cu plenipotențiarul turc oarecare articole din Constituție, asupra cărora acesta ridica greutăți. Înțelegerea se statornici ușor, pașa încuviință tot cu o învederată bunăvoință. Numai să nu se atingă suzeranitatea Porții, care atunci nici că era în chestiune, restul părea să aibă pentru dînsul o importanță foarte secundară și reformele cele mai radicale ce se făceau înăuntru erau primite de dînsul cu acea indiferență supremă, care este caracteristică vechilor osmanlîi; cu acea indiferență, care a făcut ca dominația lor să fie cu mult mai puțin apăsătoare decît se presupune în genere. Numai stabilirea unei garde naționale nu părea a-i veni la socoteală, tot în urma ciudatei impresiuni ce-i pricinuiseră întîmplările din februarie la Paris. Pe cînd se certa de-un sfert de ceas asupra acestui punct, unul din comisari propuse formarea unei „Garde civice", ceea ce înlătură îndată greutatea.

Conferințele nu ținură decît trei zile, în vremea cărora cea mai deplină înțelegere domni între români și oaspeții lor...

Dar norii se îngrămădeau din nou la orizont și amenințau de a acoperi în curînd cerul întreg.

Odată ce plenipotențiarul turc primise noua Constituție, nu mai rămînea decît să fie supusă sancțiunii sultanului. După cererea lui Soliman, locotenența hotărî să trimită, spre acest sfîrșit, o deputație la Constantinopole. Făceam și eu parte din acea deputație și ne pregătirăm îndată de drum.

Dacă asemeni noua declarație a dorințelor celor două Divanuri ad-hoc al Valahiei și al Moldovei[4] cu Constituția Valahiei din 1848, vei găsi o foarte mare deosebire între amîndouă. Constituția din '48 e mult mai mărginită în privința politicii, fiindcă, înlăturînd protectoratul, se mărginea a stipula

---

[1] La 22 februarie 1848 a izbucnit Revoluția în capitala Franței, la care au luat parte și revoluționarii români aflați atunci la Paris, printre care N. Bălcescu, D. și I. Brătianu, Al. Kogălniceanu, I. Alecsandri, V. Mălinescu, S. Virnav.

[2] La 9 august 1848 a fost aleasă o Locotenență domnească formată din N. Golescu, I. Heliade-Rădulescu și Chr. Tell, recunoscută de comisarul Soliman pașa la 10 august. Sub presiunea diplomatică a Rusiei și în urma intervenției marii boierimi mun ene reacționare, Poarta a refuzat confirmarea acestei recunoașteri, intervenind cu arma a pentru înăbușirea Revoluției.

[3] În mijlocul publicării acestor scrisori ale lui Ubicini, înregistrăm cu mîhnire moartea au orului lor — unul din cei mai cunoscuți și mai însemnați filo-români" [no a *Convorbirilor literare*].

[4] Referire la hotărîrile adoptate de Divanurile din Moldova și Muntenia, în care se exprima voința populației din cele două principate de a se uni într-un singur stat român.

independența administrativă a țării, după glăsuirea tratatelor din 1393 și 1460 [se referă la Capitulații] și mergea mult mai departe pe calea reformelor interne. Domnul de Nesselrode[1] printr-o notă circulară, publicată la acea epocă de cancelaria din Petersburg și care avu u răsunet în toată Europa, înfățișa acele reforme drept „un plagiat împrumutat propagandei democratice și socialiste a Occidentului". Acuzația nu era deloc întemeiată, ceea ce fu dovedit de Locotenența domnească, fără osteneală, în răspu sul ei (1 septembrie). Într-adevăr, printre măsurile proclamate prin manifestul din tabăra de la Islaz nu era una singură care să nu se întemeieze sau pe dreptul scris sau pe tradiția istorică a țării. Mai multe din acele măsuri, precum dezrobirea țiganilor, răscumpărarea clăcii, emanciparea mănăstirilor închinate, principii care atunci se osîndeau ca fiind revoluționare, s-au adoptat mai tîrziu sub domnia celor din urmă gospodari, fie în fapt, fie în principiu. Celelalte măsuri — precum egalitatea dinaintea legii, accesibilitatea tuturor cetățenilor la funcțiile statului, împărțeala dreaptă a impozitelor, libertatea cultelor, despărțirea între puterea administrativă și cea judecătorească — dezvoltau numai principiile propuse acum de Divanul Moldovei ca temelie a viitoarei Constituții...

Deputația părăsi Giurgiu la 26 [august]... Noi eram întovărășiți de Iskender bey [contele Ilinsky], ofițer de ordonanță a lui Omer pașa...

Apucasem din nou, dar în sens opus și într-o stare de spirit cu totul deosebită, drumul pe unde trecusem cu două luni înainte...

Printre tovarășii mei de călătorie se aflau Nicolae Bălcescu, pe care o moarte prematură l-a răpit literelor și patriei sale, d. Dimitrie Brătianu, azi deputat la Divanul ad-hoc, d. Ștefan Golescu, cel mai mare din familia Goleștilor, familie pe cît de veche pe atît de ilustră și în sînul căreia dezinteresarea și patriotismul se moștenesc... ■

[1] Ministru-cancelar al Imperiului țarist în timpul Revoluției de la 1848.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson — R.W. SETON-WATSON ȘI ROMÂNII (1906-1920), VOL. I-II** *(sub egida Academiei de științe sociale și politice și British Academy).*

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, XXVI + 1 000 pp., 125 lei: *lupta de eliberare națională a românilor transilvăneni, făurirea statului național unitar român și recunoașterea sa internațională în scrierile și corespondența istoricului și publicistului britanic R.W. Seton-Watson.*

● **Teodor Vârgolici — SCRIITORI ROMÂNI ȘI UNITATEA NAȚIONALĂ.**

Editura Eminescu, București, 1988, 248 pp., 14 lei: *reflectarea luptei pentru unitate națională în creația literară.*

● **Stelian Vasilescu — PUBLICIȘTI PRECURSORI AI MARII UNIRI.**

Editura Facla, Timișoara, 1988, 292 pp., 17 lei: *pagini din ziaristica transilvană și bănățeană de pînă la 1918.*

● **ZIARUL „ROMÂNUL" ȘI MAREA UNIRE** *(volum realizat de profesor* **Iulian Negrilă**; *studiu introductiv de profesor doctor* **Ion Spălățelu**).

Editura politică, București, 1988, 484 pp., 40 lei: *contribuția ziarului* Românul, *editat la Arad, ca organ al Partidului Național Român, la pregătirea și realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.*

● **INSCRIPȚIILE DACIEI ROMANE, VOL. III/4: DACIA SUPERIOR** *(sub egida Institutului de istorie și arheologie, Cluj-Napoca; adunate, însoțite de comentarii și indice, traduse de* **Ioan I. Russu**).

Editura Academiei R.S. România, București, 1988, 302 pp., 34 lei: *al patrulea tom al seriei ce apare în cadrul colecției „Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor", sub îngrijirea acad.* **D. M. Pippidi și I.I. Russu**, *cuprinde material epigrafic din zona de la stînga văii Mureșului.*

● **CRONICI BRÎNCOVENEȘTI** *(antologie, postfață, glosar și bibliografie de* **Dan Horia Mazilu**).

Editura Minerva, București, 1988, 408 pp., 19 lei: *pagini din vechea istoriografie românească despre domnia lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714).*

● **1907 ÎN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ** *(coordonator* **Ion Agrigoroaiei**).

Editura Junimea, Iași, 1988, 420 pp., 33 lei: *evoluția problemei agrare în România, începînd cu mijlocul sec. XIX și pînă în zilele noastre.*

● **SCRISORI CĂTRE N. IORGA. VOL. III** *(ediție îngrijită de* **Petre Țurlea**; *studiu introductiv de* **Andrei Pippidi**).

Editura Minerva, București, 1988, XLVI + 400 pp., 27 lei: *volumul continuă seria începută de Barbu Theodorescu, cu scrisori primite de marele istoric în anii 1913 și 1914.*

● **Corneliu Mateescu — G. PANU ȘI RADICALISMUL ROMÂNESC LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 235 pp., 13,50 lei: *biografia cunoscutului om politic, publicist și scriitor român (1848-1910).*

● **Victor Duță — CĂLĂTORIE ÎN LUMEA SCRIERII ȘI TIPARULUI.**

Editura Sport-Turism, București, 1988, 175 pp., 24 lei: *principalele momente ale procesului apariției și evoluției unei vechi forme de comunicare.*

● **Barbara W. Tuchman — O OGLINDĂ ÎNDEPĂRTATĂ. URGISITUL SECOL XIV, VOL. I-II** *(traducere din limba engleză și postfață:* **Alexandru Vianu**).

Editura politică, București, 1988, vol. I — 432 pp.; vol II — 320 pp., 40 lei: *istoria unui secol, analizată prin prisma vieții unui personaj din acea vreme, Enguerand de Coucy.*

● **Franz Sales Meyer — ORNAMENTICA. O GRAMATICĂ A FORMELOR DECORATIVE, VOL. I-II** *(traducere și cuvînt înainte de* **Radu Florescu**).

Editura Meridiane, București, 1988, vol. I—396 pp.; vol. II—393 pp., 44 lei: *o lucrare de referință pentru domeniul artelor decorative.*

Ce loc a ţinut în viaţa, gîndirea şi opera lui Eminescu istoria nu mai e nevoie să spunem. Fiinţa lui pare ieşită din fluxul istoriei naţionale şi reintrată în chip firesc în acesta. Reprezentativ în mod esenţial pentru o specificitate şi o devenire în timp a unei etnii, Eminescu a trăit pur şi simplu tot spaţiul şi tot timpul unei istorii, făcîndu-se una cu ele într-o identificare uimitoare. Atras foarte de timpuriu de tot ceea ce era vechime şi purta spre rădăcini, s-a integrat lumii româneşti într-un fel aparte, care-l deosebeşte între cei puţini apţi de a realiza această identificare. A intrat mai întîi empiric în universul de istorie strîns în lumea satului, a credinţelor, datinilor, miturilor, adică al istoriei nescrise, dar constituind veritabilul liant al unui popor. Astfel a fost pregătit pentru istoria scrisă, cu care şcoala l-a familiarizat şi care i-a părut extrem de apropiată. Dar deşi în Bucovina ocupată de austrieci nu se putea studia la şcoală istoria românilor, elevul a intrat, prin mijlocirea dascălului iubit, Aron Pumnul, în plină pasiune istorică, rostită de glasurile venerate ale corifeilor Şcolii ardelene, în cărţile lor aflate în biblioteca tribunului transilvan refugiat în Cernăuţi. De la Hronicul lui Şincai la manualele de istorie ale lui A.T. Laurian, tînărul a putut parcurge paginile de patriotism arzător scrise de acei luptători cu pana care au ucenicit în slujba idealurilor naţionale. Şi tot din acea vreme şi acea vecinătate intelectuală a prins gustul cercetării vechilor cronici, care l-au menţinut într-un contact neîntrerupt cu trecutul pe care a învăţat să-l iubească.

Cît despre istoria universală care se preda la Obergymnasium, materia i-a fost foarte la îndemînă, în aşa fel încît profesorul Ernst Rudolf Neubauer îl preţuia în mod deosebit. Manualul după care învăţa cu mare plăcere, după spusele biografilor acelei epoci, era Weltgeschichte de S. Welter, dublat de o mitologie germană foarte cunoscută la vremea aceea, de G. Reinbeck.

Şi în formaţia poetului şi gînditorului de mai tîrziu, istoria a ţinut un loc aproape la fel de, dacă nu mai important decît filosofia. La Viena şi la Berlin, aplecarea spre disciplina istorică a fost neîntreruptă, cu accente puse mai cu seamă pe perioadele vechi. Mintea iscoditoare a tînărului, setea lui de cunoaştere absolută cercetau vremile apuse nu numai pentru reconstituiri literare ca în superbul fragment Egipetul din vastul poem Memento mori, ci şi pentru înţelegerea mai adîncă a sensului devenirii, a sensului istoriei. Frecventînd cursurile de istorie romană ale profesorului Aschbach la Viena sau pe cele ale lui Karl Richard Lepsius, de istorie a moravurilor şi monumentelor egiptene, la Berlin, Eminescu gîndea la succesiunea şi stingerea vechilor civilizaţii, căutînd explicaţii raţionale, înlănţuiri cauzale care să înlăture întîmplarea, hazardul. Şi negăsindu-le, „socotea că e vis al neființei universul cel chimeric".

EMINESCU ŞI ISTORIA

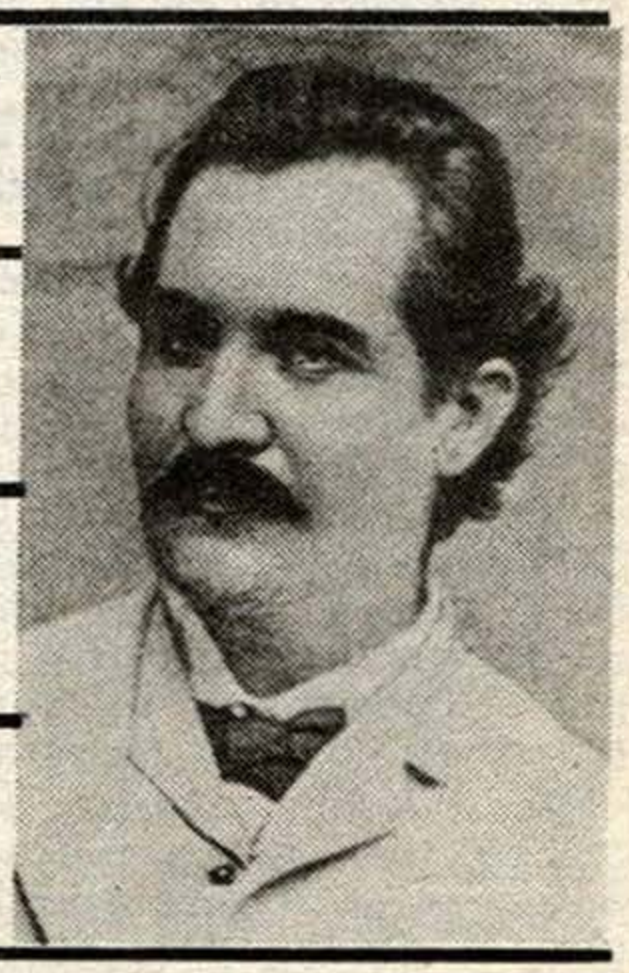

ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

Cu o excepţie, desigur subiectivă, dar devenind centrul activ al vieţii sale practice, implicate în istoria contemporană: istoria naţională. Dincolo de sisteme filosofice, de atitudini teoretice, istoria naţională a însemnat pentru Eminescu teritoriul sacru prin excelenţă, timpul românesc spaţializat. Căci, în fapt, pe pămîntul românesc, pe care se mîndrea a-l fi parcurs cu piciorul (şi să ne gîndim fie şi numai la acel pelerinaj întreprins pe jos de la Cernăuţi la Blaj după moartea lui Aron Pumnul, în chip simbolic), el vedea şi simţea o întreagă istorie concentrată. Fiecare bucată de pămînt, fiecare apă, fiecare copac („rîul, ramul" — cum o va spune mai tîrziu), fiecare monument amintea istorie şi era chiar istorie încorporată. Şi cînd, din iniţiativa lui, s-a pornit organizarea marii sărbători de la Putna[1] la 400 de ani de la întemeiere, s-a urmărit în realitate evocarea figurii lui Ştefan cel Mare, domnul vestit, atletul creştinătăţii, cum îl numeau apusenii, simbolul virtuţilor vechi româneşti, al previziunii politice puse în slujba ţării. Cu acea manifestare impresionantă a unităţii de gînd şi faptă a românilor de pretutindeni, pe care i-a strîns în jurul mormîntului strălucitului voievod, Eminescu a dat dovada peremptorie a

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

înaltei sale concepții despre istorie, în care trecutul determină prezentul și modelează viitorul.

De altfel, această viziune de coherență și organicitate, care leagă în istoria unui popor dimensiunile timpului, transpărea în răspunsul dat de poet scrisorii de aprobare și încurajare trimisă în preajma serbării de către Dimitrie Brătianu, răspuns publicat în *Românul*, din 15 august 1871, apoi în *Telegraful*, din 18 august. El a scris: „Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în lănțuirea timpilor... Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici în contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale care e menită de a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor munca generațiunilor trecute care pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări cari formează idealul lui, cum în sîmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg..."

Spusese și mai înainte în legătură cu aceeași sărbătoare istorică: „...o întrunire a studenților români din toate părțile ar putea să constituie și altceva decît numai o serbare pentru glorificarea trecutului nostru și... am putea să ne gîndim mai serios asupra problemelor ce viitorul ni le impune cu atîta necesitate".

Și un deziderat lansat de el, cu un ton care amintea cu putere retorica generației luptătoare de la 1848, exprima aceeași concepție a legăturii organice între trecut și viitor: „...Să deie cerul ca să ajungem asemene momente mai adeseori, să ne întîlnim la mormintele strămoșilor noștri plini de virtute și să ne legăm de suvenirea lor cu credința și aspirațiile vieții noastre. Numai cu chipul acesta neamul românesc poate spera slavă și pomenire în viitor".

De aci, din această concepție organicistă asupra istoriei, a izvorît enorma trudă eminesciană de înviere a trecutului național. Sigur că, în felul acesta, el participa la întreaga mișcare romantică europeană, sigur că împărtășea mai cu seamă punctele de vedere ale Școlii romantice germane de la Heidelberg, exprimate cu precădere de Görres și Creutzer, pe care-i aprofundase în anii de studii berlinezi. Dar el nu căuta în istorie, ca Victor Hugo sau alții, pitoresc sau culoare locală.

Strămoși plini de virtute

Întreprinsă cu un pathos unic, cercetarea istoriei naționale de către Eminescu urmărea scoaterea la lumină a unor personalități și a unor evenimente care să permită concluzii necesare, definitorii pentru procesul de devenire a poporului român. Îndrăgostit de un model ideal al neamului său, el căuta această icoană în trecut, în Evul Mediu și antica Dacie, pentru a raporta la ea prezentul atît de imperfect, atît de decăzut. Și aspira să descifreze în litera oarecum moartă a faptului consemnat de cronicile parcurse cu febrilă curiozitate un „principiu, sufletul — nemuritor neapărat — care a dat consistență și conștiință națională maselor și a făcut din ele o națiune".

Căutînd mereu acest principiu unificator, individualizator, el a mers înainte, pendulînd între planul empiric al faptelor și acela teoretic al generalizărilor posibile, din operele istoricilor. Își limpezea mai stăruitor pentru sine faptele răsfrînte în sufletele și mințile istoriografilor, îndrăgostiți ca și el de patrie, de națiune. A iubit astfel și apărat pe istoricii Școlii ardelene împotriva acelora care „uitîndu-se cu dispreț din frunte și prin ochii secolului asupra a toți și a toate", loveau în opera lor istorică. Apărătorul lui Șincai avea doar 20 ani cînd, cu reținută mînie, îl ferea pe autorul *Hronicului* de acuza de neadevăr. Și cuvintele lui Eminescu răsunau ca un strigăt: „Trebuie cineva să fie mai mult decît clasic, pentru de-a pretinde de la cel persecutat, de la autorul condamnat la ardere de viu, cel părăsit și scepticizat de durere, să fie în toate drept, în toate nepărtinitoriu, ba poate și filantrop față cu inamicii săi de moarte. Cu toate astea, rămînem datori cu răspunsul la întrebarea dacă Șincai, ca un adevărat martir ce a fost, nu a rămas drept și nepărtinitor pînă și cu inamicii. Șincai, chiar dacă n-ar fi fost atît de mare, cum pretindem noi că este, totuși el a fost la înălțimea misiunii sale — la o înălțime cronistică [istorică — *n.n.*] absolută..."

Mai departe, tînărul se referea la anume particularități ale istoriografiei, la fazele procesului de scriere a istoriei, deoarece și aci mintea lui iscoditoare descoperise un *proces* și explica aceste faze: „Procesul întru scrierea istoriei la orice națiune se începe mai întîi și constă în chronografie, *cu* sau *fără* tendință, din culegerea de prin toate părțile a materialului". Apoi urma abia dobîndirea acelei atitudini de la care privirea îmbrățișează și judecă totalitatea faptelor, subsumîndu-le unor idei generale, unui principiu coordonator: „Dominarea critică asupra acestuia [materialului — *n.n.*] și cîștigarea unui punct de vedere universal, din care să judecăm faptele, e fapta unor timpi mult mai tîrzii decît aceia a cărora caracteristică și expresiune a fost Șincai..."

Și totuși, chiar operei lui Șincai îi conferea în cele din urmă atributul de științifică, deoarece, spunea el, era dominată de o singură idee, aceea a „românismului", care o făcea să nu mai fie „o culegere nesistematică de fapte istorice".

Pe atunci, la 20 ani, simpla idee a românismului (legat fără îndoială de aspirația spre țelul unității naționale pe care o nutrea puternic poetul în anii vienezi) îi părea apță de a scoate faptul istoric din „empiric și pragmatic" și de-a-l trece în ordinea modului de tratare „speculativ".

Perspectiva se va schimba însă și aici, în domeniul istoriei naționale, sub înrîurirea decisivă a studiului filosofic, mai cu seamă din anii berlinezi. Viziunea se clarifică, elementele ei se decantează legîndu-se între ele prin firele filosofiei, istoriei, filosofiei istoriei, etnopsihologiei, antropologiei etc., în feluri greu de separat. Pasiunea pentru istoria na-

ţională e departe de a dispărea, dar ea capătă înălţimea obiectivării nobile şi aura pe care o dă judecata învestită cu adevărul universalităţii. Şi chiar descoperirea de documente, descifrarea şi interpretarea lor erau scoase de sub semnul empiricului. Ceea ce a încercat Eminescu la Königsberg, la Lemberg şi în orice arhive, pe orice hîrţoagă veche de atunci încolo a fost decelarea unui duh aparte care formează litera bătrînă, dînd de ştire, odată mai mult, despre o devenire anume, a unui anume popor, cu o individualitate marcată, desfăşurîndu-se într-un fel particular şi tinzînd spre un ţel care se configurează numai în raport cu o structură anume. Aşa înţelegea, în viziunea sa organicistă, Eminescu istoria naţională şi la această viziune raporta orice cuvînt scris, orice tradiţie. Şi în certitudinea interioară pe care i-o dădea această viziune, viziune epurată de scoriile imediatului, putea poetul să-şi înceapă operaţia de mitizare a unor momente, a unor personagii în istoria naţională, de la Decebal, la Mircea şi la Ştefan, pe care-i proiecta în lumina neschimbată a eternităţii timpului mitic, a macrotimpului, pentru a-i investi cu aureola unor conştiinţe pline de răspunderea misiunii lor în devenirea neamului.

„Suma vieţii noastre..."

Cînd s-a aplecat asupra volumelor de documente Hurmuzachi, în anii 1875-1878, a făcut-o cu un sentiment de solidaritate tacită faţă de autor, marele patriot bucovinean Eudoxiu cavaler de Hurmuzachi, precum şi faţă de conţinutul acelor documente, în mod esenţial probante pentru vechimea şi continuitatea întregului popor român. Ştim acum aproape sigur prin coroborarea unor surse de încredere că traducătorul volumului I *(Erster Band)* din *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* (Fragmente din istoria românilor) este Eminescu. Se ştie şi unde şi în ce împrejurări a făcut traducerea. Trimis în vara anului 1878, la sugestia doctorului Kremnitz, la moşia Floreşti din Dolj, a junimistului Nicolae Mandrea, pentru cîteva săptămîni de odihnă, cu interdicţia de a citi, poetul a tradus, probabil fără nici un efort, volumul de istorie. Theodor Rosetti îi ceruse acest serviciu, cu delicateţea lui caracteristică, pentru a-i pune la dispoziţie suma de bani de care avea nevoie. Slavici l-a şi vizitat în răstimpul acela la Floreşti, găsindu-l cu „toane bune şi sănătate".

Cît despre întrebările cu privire la motivele care l-au determinat pe scriitor să nu semneze traducerea, ele par puţin oţioase, cînd ştim ce puţin preţ punea el pe munca sa de „nespecialitate" şi mai ales pe o eventuală notorietate, pe care iarăşi ştim cît o disprefuia. Cu atît mai mult cu cît toate tălmăcirile de pînă atunci fuseseră exerciţii pentru sine, supuse numai propriei sale reflecţii şi îndeplinind funcţiuni exclusiv de uz intern.

Citind paginile *Fragmentelor din istoria românilor*, apărute în 1879, rămîi surprins de perfecta cursivitate a acestei traduceri faţă de celelalte, unde efortul de a găsi echivalenţe (pentru limbajul filosofic) era vizibil şi la nivelul conceptului şi la nivelul cuvîntului. Din alegerea sigură a cuvîntului şi din structura fluentă, firească a frazei se degajează, pe lîngă siguranţa matură a mînuirii limbii, un fel de plăcere a traducătorului, pe care tu însuţi o resimţi. Cînd dai peste o sintagmă ca „apăsătorul vis aievea al predomnirii lor" (despre mongoli), ca „trupele... roiau împrejuru-i... şi căutau să-l prindă cu oţărîtă poftă de adulmecare", dar mai ales ca „Ştefan Vodă, atît de viteaz între stînci, ponoară, codri şi vizunii" simţi din vorbe, din aşezarea lor care le dă ritmul inconfundabil, din aerul cîteodată voit uşor arhaizant, simţi mîna marelui maestru, pentru care şi istoria, sinteza trecutului, devenise cultură încorporată, parte a unei viziuni personale, grandioase, integratoare, în care neamul îşi dobîndise îndrituirile şi pe planul duratei şi pe acela al eternităţii.

Şi reîntors la surse, la fapte şi la oameni, nu mai privea înapoi cu îndurerata mînie din

1870, cînd striga despre Gheorghe Şincai şi istoria noastră vitregită, ci le contempla senin, neturburat. Căci legîndu-le, conjugîndu-le pe toate, el îşi constituise acum „modelul" absolut al naţiei în trecut şi privea înspre el ca înspre o oază, liniştit şi sigur. Limpezite într-o lumină fără apus de gîndirea lui teoretică, precum după un *catharsis* specific al omului de cultură şi patriotului, faptele trecutului dobîndeau o aură de perfecţiune, consolatoare pentru el în raport cu contingentul, cu realul dezamăgitor.

Istoria românească, trecutul, văzute cu ochii lui aşa de jigniţi de spectacolul vieţii contemporane, atît de imperfecte, deveneau învestite cu dimensiuni mitice, eroice, care dădeau zbaterii lui în prezent un fel de fundal de nădejde pentru viitor, de încredere nezdruncinată în soarta poporului român. Aşa putea vorbi, într-un articol din 14 februarie 1880, publicat în *Timpul*, despre „geniul neîmbătrînit al istoriei românilor", aşa putea trata independenţa[1] noastră, nu ca rezultat al unui război, ci ca „suma vieţii noastre istorice", nu ca „un copil găsit" fără căpătîi şi fără antecedente, ci „ca un prinţ care dormea cu sceptrul şi coroana alături".

Şi vorbind aşa, arăta încă o dată apartenenţa sa la o matcă istorică mult iubită, slujită cu vrednicia aceluia care s-a socotit întotdeauna umilă verigă în lanţul neîntrerupt al devenirii româneşti. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

Itinerar istoric

DRUMURI ŞI POPASURI EMINESCIENE

VASILE SMĂRĂNDESCU

Esența scrisului și a gîndirii marelui nostru poet național — s-a spus de către mulți dintre exegeții operei sale — izvorăște și din cunoașterea nemijlocită a întregului pămînt românesc, a așezărilor făurite de mintea și mîna oamenilor, a tradițiilor, a obiceiurilor, a folclorului, a moștenirii spirituale, a limbii — cea care conferă forța și trăinicia unei națiuni. Drumurile lui Mihai Eminescu de-a lungul și de-a latul țării se constituie într-o mărturie vie a legăturilor poetului cu pămîntul României, clarifică înțelegerea de către el a conceptelor de unitate, suveranitate, dreptate socială și națională, exprimate cu limpezime în miile de pagini ale muncii sale neobosite.

O hartă a drumurilor și popasurilor făcute de acest genial creator pe pămîntul țării reprezintă un impresionant document. Pe jos sau călare, în trăsuri, chervane și diligențe, cu trenul sau vaporul, încă de la vîrsta de 14-15 ani, într-o viață atît de scurtă dar atît de prodigioasă în realizări, el a străbătut patria, nerămînîndu-i aproape nici un colț al ei pe care să nu-l fi cunoscut și care să nu-i fi pătruns adînc în suflet, dimpreună cu oamenii și simțirea lor.

Reconstituirea drumurilor străbătute de poet — realizată în acest an, în care marcăm Centenarul Eminescu, și de către forurile turistice, în cadrul unor trasee organizate — constituie un prilej aparte de a cunoaște cultura românească, marile realizări ale României de azi, prețuirea de care se bucură literatura și arta, spiritualitatea poporului de la Carpați, Dunăre și Marea Neagră.

Iată cîteva dintre aceste drumuri și popasuri, din perioada 1864-1869.

La începutul primăverii anului 1864, Botoșanii trăia un important eveniment cultural — reprezentațiile trupei Fani Tardini-Alexandru Vlădicescu. Spectacolele aveau loc la „Teatrul Român", cum își denumise proprietarul Petrache Cristea sala din Calea Națională. Aici, la Botoșani, unde a urmărit piesele Baba Hîrca, Chirița la Iași *și* Iașii în carnaval, *a avut loc prima întîlnire a tînărului poet cu actori adevărați, aici a descoperit mirajul teatrului. Pentru că saltimbanci și marionete mai văzuse, desigur, și organizase el însuși „spectacole" teatrale. Dar la Botoșani actorii prezentau piese naționale scrise de cei mai de seamă autori ai epocii: Alecsandri, Bolintineanu, Negruzzi, Millo.*

La 14 ani, poetul a fost atras brusc de teatru. Nu ca actor și nici ca slujbaș cu leafă, ci ca simpatizant, poate chiar „corist", cum se numeau cei ce făceau figurație și cîntau melodiile. Era înzestrat, era frumos, avea glas timbrat, era un bun cîntăreț, poseda cunoștințele culturale necesare.

Trupa a fost angajată, în continuare, la Brașov, la 14/26 iunie 1864, pentru trei luni, avînd asigurată existența prin contribuția a 130 familii românești din acest străvechi oraș, dornice să urmărească spectacole în limba națională. În drum spre Brașov, trupa a prezentat spectacole și la Fălticeni, Roman, Piatra Neamț, Focșani, Buzău.

În vara anului 1864, Eminescu a ajuns și la Sibiu, *deoarece pentru susținerea spectacolelor în Transilvania trupa trebuia să obțină aprobare de la forul gubernatorial ce-și avea reședința în orașul de la poalele Munților Cibinului.*

În 1866, poate și ca un omagiu adus profesorului său Aron Pumnul, decedat de curînd, s-a hotărît să meargă la Blaj, *oraș spre care dascălul său îl îndemnase nu o dată să-și îndrepte pașii. Calea urmată nu putea fi decît drumul cel mai umblat al vremii, înscris și în „geografiile" pe care le-a citit:* Mihăileni, Siret, Cîmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei, *prin Pasul Tihuța, la* Bistrița *și la* Tîrgu Mureș. *Aici, într-o odăiță a hotelului „La calul alb", s-a întîlnit cu Ion Cotta și Teodor Cojocariu, cu care a străbătut, în continuare, drumul, prin* Tîrnăveni, *pînă la Blaj.*

La vederea orașului școlilor transilvănene, Mihai Eminescu a exclamat: „Te salut din inimă Romă mică". Tradiția istorică a Blajului, atmosfera tulburătoare a Cîmpiei Libertății, umbrele marilor luptători, de la 1848, clădirile străvechi, frumosul tezaur al bi-

bliotecii i-au întărit idealurile şi crezurile în speranţa unităţii românilor de pretutindeni. Contactul direct cu Blajul şi cu studiile filologilor de aci, în primul rînd cu cele ale lui Timotei Cipariu, au consolidat opinia eminesciană că „limba noastră nu e nouă, ci din contră veche".

În zilele de 27-28 august 1866, a asistat la Adunarea generală a ASTREI (Asociaţia transilvană pentru literatura şi cultura poporului român) de la Alba Iulia, *urmărind memorabila dizertaţie ţinută de Timotei Cipariu ce a avut ca subiect unitatea lingvistică a românilor, adevărată lecţie pentru viitorul publicist.*

În toamna aceluiaşi an, 1866, Eminescu a plecat la Sibiu, cu gîndul de a trece peste Carpaţi, în România, cum se numeau din 1862 Principatele Unite. Cu ajutorul lui N. Densuşianu, poetul a ajuns la Ion Bratu din Răşinari, *bunicul lui Octavian Goga, şi cu sprijinul acestuia a trecut graniţa, prin „Vama Cucului", adică ocolind posturile de graniţă. A străbătut Valea Oltului, privind asemenea lui Grigore Alexandrescu „ale turnurilor umbre" de la mănăstirea* Cozia, *îndreptîndu-se apoi spre* Bucureşti.

Pentru o vreme, drumurile şi popasurile eminesciene nu mai sînt cunoscute, dar, în toamna anului 1867, avea să se întîlnească la Giurgiu *cu trupa de teatru a lui Iorgu Caragiale. În toamna şi iarna 1867-1868 i-a însoţit pe actori ca sufleur prin oraşele* Ploieşti, Cîmpina, Buzău, Tîrgovişte, Cîmpulung Muscel, Rîmnicu Vîlcea, Piteşti, Alexandria, Giurgiu, Oltenita *şi altele.*

În Capitală l-a cunoscut pe actorul Mihai Pascaly, precum şi pe Ion Luca Caragiale, care va evoca peste ani întîlnirea lor şi pasiunea comună pentru artă şi literatură.

Cum pentru Eminescu Transilvania a fost întotdeauna o chemare, vestea proiectatului turneu al lui Pascaly pe aceste meleaguri îl va fi apropiat puternic de idee şi de actorul care o înfăptuia, astfel încît prezenţa sa în noua trupă de turneu s-a statornicit de prin februarie-martie 1868.

Drumul în chervane a început la 1 mai 1868; călătorii au urcat prin Ploieşti, Cîmpina spre punctul de graniţă de la Predeal *şi au ajuns după patru zile, la 4 mai, la Braşov. Aşteptate cu nerăbdare, spectacolele au însemnat pentru redacţia* Gazetei Transilvaniei, *condusă de Iacob Mureşanu, un minunat prilej de a răsuna „sonor şi maiestatic ecourile limbii acesteia divine". Turneul a fost răsunător, comentatorul* Gazetei Transilvaniei *afirmînd: „Avem şi noi Teatru Naţional! Durere, numai pentru cîteva săptămîni. Dar cu atît ne e mai scump, mai dorit, mai preţios". Aici fragmentul dramatic* Mihai vodă după bătălia de la Călugăreni *a cutremurat asistenţa prin patosul său patriotic, unionist.*

Turneul a continuat la Sibiu, Ilia, Lugoj, *Timişoara, lucrarea amintită fiind reprezentată în acest oraş cu acelaşi mare succes. La 20 iulie/1 august, premieră la Arad cu trei piese, între care* Poetul romantic *de Matei Millo. Era pentru prima dată cînd şi în acest oraş se auzea limba română pe scenă, spectatorii, încurajaţi de dulcea ei rostire, exprimîndu-şi bucuria şi cîntînd în timpul reprezentaţiei şi, după aceea, pe esplanada Mureşului, cîntecul patriotic* Azi e zi de sărbătoare, să ne veselim. *Elogioasa primire a fost consemnată şi în presa maghiară din localitate.*

A urmat străbaterea Banatului, spre Oraviţa, *unde actorii au ajuns la 18/30 august 1868, fiind purtaţi în triumf, în 12 trăsuri, spre centrul oraşelului. Spectacolul a avut loc la 19/31 august în sala celui mai vechi teatru, păstrat şi astăzi. La 21 sau 22 august (3 sau 4 septembrie), trupa s-a îmbarcat la* Bazias *pe un vapor de pasageri, cu destinaţia Giurgiu.*

Eminescu s-a legat atît de mult de teatru, încît Mihai Pascaly, după reîntoarcerea la Bucureşti, l-a recomandat cu cea mai mare căldură pentru un post stabil la Teatrul Naţional, unde a şi fost angajat, la 29 septembrie, ca sufleur II şi copist.

În Bucureşti, a participat la mari spectacole, a contribuit la desfăşurarea lor, a copiat piese şi roluri şi, la îndemnul lui Pascaly, a început să traducă Arta reprezentării dramatice *de Enric Theodor Rötscher, lucrare fundamentală pentru modernizarea teatrului. A scris intens şi, dacă ar fi avut timpul necesar să ducă la sfîrşit măcar o zecime din proiectele care îl copleşeau, dramaturgia naţională ar fi beneficiat, dimpreună cu poezia. Asemenea proiecte se numeau:* Mira, Histrion, Andrei Mureşanu, Alexandru Lăpuşneanu, Bogdan Dragoş, Decebal, Diplomatul *(prelucrare) şi atîtea altele.*

Cum la 21 martie 1869 a expirat contractul la Teatrul Naţional, poetul a revenit în anturajul lui Mihai Pascaly care pregătea un nou turneu, de data aceasta prin Moldova. Cel mai convenabil se putea călători la acea vreme cu trenul pînă la Giurgiu, apoi cu vasul de pasageri la Galaţi, *cel dintîi oraş unde s-au prezentat mai multe spectacole. Drumul a urmat cu trăsurile la* Iaşi, *al doilea mare popas din turneu.*

La începutul lui august Eminescu a ajuns din nou acasă la Ipoteşti, *părăsind definitiv teatrul, iar în toamnă, cu promisiunea tatălui de a-i oferi stipendia necesară studiilor, s-a îndreptat spre Viena.* ■

TEZAURUL MANUSCRISELOR

GABRIEL ŞTREMPEL

În tezaurul cultural păstrat în colecţiile Bibliotecii Academiei R.S. România (din care în nr. 4/1989 al revistei am prezentat cîteva importante manuscrise referitoare la istoria patriei noastre), se află un fond de o inestimabilă valoare: manuscrisele lui Mihai Eminescu.

La centenarul stingerii din viaţă a poetului nostru naţional, să evocăm succint şi destinul acestei comori a creaţiei eminesciene, tezaurizată în fondurile Bibliotecii Academiei.

Cînd zăgazurile minţii poetului au cedat, la 28 iunie 1883, Titu Maiorescu l-a internat pe a sa cheltuială la Sanatoriul Caritas din strada Plantelor, încredinţîndu-l atenţiei doctorului Suţu. Mai apoi, la început de noiembrie, tot Maiorescu a aranjat trimiterea poetului la sanatoriul din Ober-Döbling, azi cartier al Vienei. În primăvara anului 1884, cînd mintea a început să i se limpezească, într-o scrisoare trimisă lui Al. Chibici-Rîvneanu, Eminescu a cerut lămuriri asupra cărţilor şi manuscriselor rămase la I. Slavici, unde locuise pînă în preziua prăbuşirii. Urmărind drumul unicei sale averi, lada în care îşi adăpostea cărţile şi manuscrisele vechi, precum şi întregul tezaur al creaţiei sale, aflăm că de la Slavici aceasta a ajuns la Simţion, alt vechi prieten al poetului. Cum la înapoiere Eminescu fusese instalat de junimişti la Iaşi şi cum lada se afla la Bucureşti, poetul îl ruga pe Chibici, printr-o scrisoare din vara anului 1884, să ia manuscrisele la el. În toamna anului 1887, reîntors la Harieta, sora sa de la Botoşani, cu dorinţa de a lucra, Eminescu îi cerea lui Maiorescu, printr-o scrisoare, să-i trimită cărţile şi manuscrisele. Chibici depusese, aşadar, tezaurul amintit la mentorul „Junimii". Maiorescu însă nu i-a răspuns. În primăvara anului 1888, poetul, luat de Veronica Micle, s-a întors în Bucureşti, oraşul în care a închis ochii în dimineaţa zilei de 15 iunie 1889. Titu Maiorescu a păstrat acel depozit al scrisului şi gîndirii genialului creator cu deplina cunoaştere a valorii incomensurabile a manuscriselor eminesciene pentru poporul român.

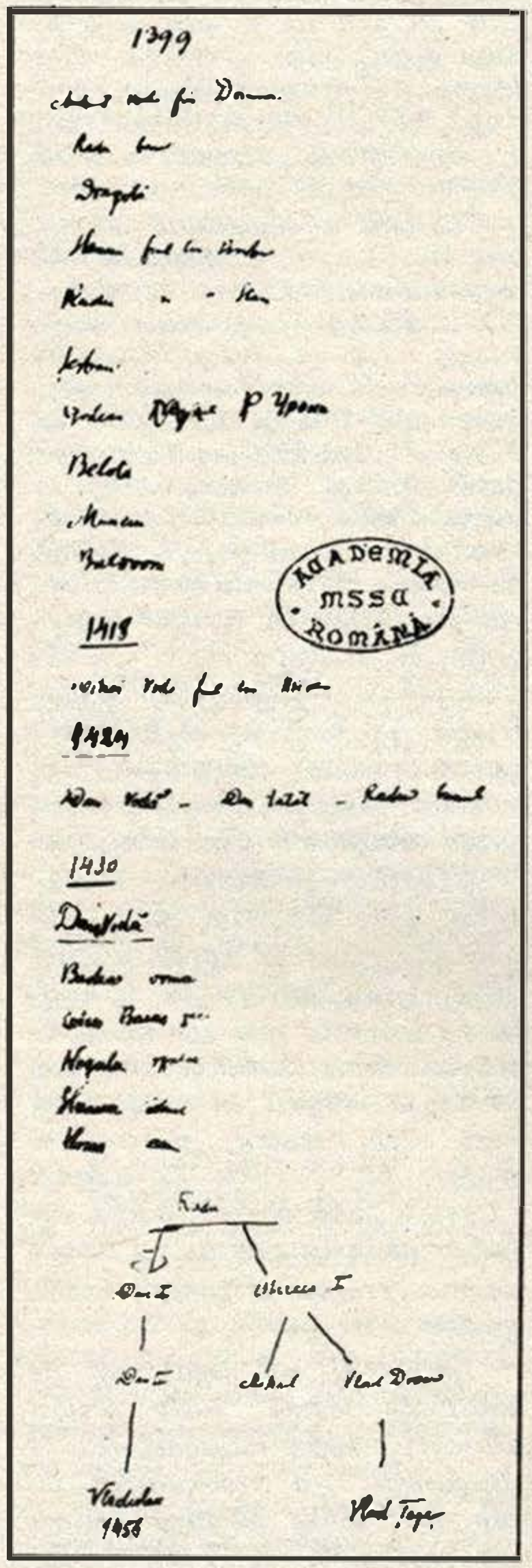

Apoi a venit ziua în care Maiorescu a socotit că acel tezaur trebuia încredinţat neamului. Aceasta s-a întîmplat în ianuarie 1902. În şedinţa Academiei din 25 ianuarie a acelui an, ţinută sub preşedinţia lui P.S. Aurelian, s-a dat citire unei scrisori a lui Titu Maiorescu, cu următorul conţinut: „De la Mihail Eminescu posed — dăruite mie de dînsul în diferite ocaziuni — multe manuscripte, parte poezii publicate, parte încercări, fragmente şi variante de poezii nepublicate, parte studii, traduceri şi articole în proză. Toate aceste manuscripte, aşa cum se află: în cărţi cartonate, în caiete cusute şi în foi volante, vi le trimit alăturat şi le dăruiesc, la rîndul meu, Academiei Române,

Însemnări eminesciene pe teme de istorie

pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunţite asupra vieţii şi activităţii marelui nostru poet...".

Manuscrisele — însumînd aproape 10 000 pagini — se prezentau aşa cum le-a amintit Maiorescu în scrisoare: variante numeroase la aceeaşi poezie, împrăştiate în caiete diverse, poezii întregi, însemnări felurite, încercări de traduceri sau studii, dicţionare de rime, concepte de scrisori, culegeri de versuri populare, proză, bruioane de articole politice, încercări lingvistice şi de gramatică în alte limbi, texte în limba germană şi multe altele.

Am trăit o viaţă între manuscrise vechi şi moderne; am urmărit procesul de creaţie la mulţi poeţi şi prozatori. La nimeni n-am găsit atîta deplină concordanţă între spiritul bîntuit de furtuni şi ecoul lui în scris, ca la Mihai Eminescu. O pagină eminesciană este un tablou de graniţă între artă şi poezie. Pentru cine ştie observa şi descifra, pagina manuscrisă de creaţie eminesciană mărturiseşte singură despre adîncimile gîndirii şi înălţimile geniului poetului nostru naţional.

S-a impus, încă de la data aducerii lor la Biblioteca Academiei, problema organizării şi sistematizării manuscriselor eminesciene. Inutilă orice încercare, fiindcă pentru cele mai multe dintre ele nici o formulă de specialitate biblioteconomică nu era valabilă. Să aduni variantele aceleiaşi poezii la un loc? Ar fi însemnat să fie decupate zeci de pagini din tot atîtea caiete, în care poetul a revenit, şlefuind de fiecare dată diamantul poemelor, pînă la desăvîrşita lor strălucire. Şi nu numai atît. Paginile verso sînt ocupate la Eminescu cu alte texte, ale altor poezii sau fragmente de proză, ce nu puteau fi, bineînţeles, mutilate. Atunci au rămas lucrurile aproape în forma în care le-a depus Maiorescu. Dicţionarele de rimă, singure, erau elaborate pe caiete groase, cartonate şi cu foarte puţine elemente străine adăugate marginal. Celelalte au fost legate de Academie în tomuri numeroase.

Marea majoritate a manuscriselor poetului sînt concentrate între cotele 2254-2292 şi descrise în volumul II din *Catalogul* nostru, apărut în anul 1983. Am avut impresia, uneori, că Maiorescu însuşi nu a depus manuscrisele Eminescu la Academie decît atunci cînd a fost sigur că vor exista cercetători în stare să se aplece asupra lor cu pasiune şi pricepere. La acea dată se afirmaseră atenţi cunoscători şi cercetători ai scrisului eminescian, între care I. Scurtu, M. Dragomirescu şi G. Bogdan-Duică. Ei, cei dintîi, după Maiorescu, au explorat cu inteligenţă şi competenţă caietele eminesciene. Şi pe măsură ce a trecut vremea, fascinaţia creaţiei sale a cuprins cercuri tot mai largi de oameni de litere, critici şi istorici literari: D. Caracostea, D. Mazilu, Tudor Vianu, D. Murăraşu, G. Călinescu, D. Panaitescu-Perpessicius, ca să-i amintim numai pe cei trecuţi în împărăţia umbrelor. Ultimii doi au stăruit aplecaţi asupra textelor decenii, descifrînd mirifica lume închisă în scrisul poetului nostru naţional. În zilele noastre, manuscrisele eminesciene sînt cercetate de un colectiv al Muzeului Literaturii, ce continuă opera începută de Perpessicius, pregătind şi dînd tiparului integrala celor aproape 10 000 pagini.

Evocînd acest tezaur rămas de la Mihai Eminescu, la centenarul morţii sale, ne reamintim cuvintele prin care G. Călinescu îi sublinia unicitatea în istoria culturii noastre naţionale: „Ape vor seca în albie şi peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, şi cîte o stea va veşteji pe cer în depărtări, pînă cînd acest pămînt să-şi strîngă toate sevele şi să le ridice în ţeava subţire a altui crin de tăria parfumurilor sale". ■

CLIO ANUNŢĂ

ULTIMELE SECRETE ALE LUXORULUI

Zeiţa Junet are schiţat pe faţă un zîmbet ce aminteşte de cel al Monei Lisa. Faraonul Amenhotep III (1417-1379 î.e.n.), privind drept înainte, strînge în mîna stîngă un document. Horemheb, unul dintre succesorii săi (1348-1320 î.e.n.), îngenuncheat, ţine în mîini două vase. Sînt statui vechi de 3 000 ani şi au fost găsite — împreună cu altedouă, reprezentînd pe zeul Atum şi pe zeiţa Hator — printr-o întîmplare, în curtea templului din Luxor, informează revista *Newsweek*.

Autorităţile egiptene luaseră hotărîrea de a întreprinde lucrări de consolidare a monumentului ameninţat de infiltrările apelor Nilului şi a sistemului de canalizare al oraşului modern Luxor. Pe cînd se executau sondaje, cazmalele au lovit, la mai puţin de un metru adîncime, într-o statuie de granit. Era cea a faraonului Amenhotep III, cel care a poruncit ridicarea principalei construcţii a templului.

Statuile şi inscripţiile ce le împodobesc s-au conservat în perfectă stare. Se crede că ele au fost ascunse pentru a fi salvate în timpul invaziei asirienilor, care a avut loc în vremea celei de a XXV-a dinastii (745-650 î.e.n.). Descoperirea este considerată drept una dintre cele mai importante făcute în acest secol în Egipt.

D. M.

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Decorul politic al intervalului ce urmează, pînă la 3 septembrie 1940, a fost jalonat în introducerea la episodul anterior[1]. Înainte însă de a relua cursul însemnărilor lui V. Slăvescu, doar o menţiune. În răstimpul acesta, după cum cititorul va constata, economistul român va ieşi din guvern, iar busola lui va înclina tot mai mult spre reluarea muncii ştiinţifice. Astfel, la 25 iulie 1940, scrie: „Îmi organizez cărţile pentru a mă aşterne pe lucrul ce mi-am propus: reeditarea operelor [economice ale] lui Al. D. Moruzi şi D.P. Marţian". O activitate pe care o va continua în mijlocul unor zguduiri politice şi sufleteşti de o amploare şi mai mare decît pînă atunci.

1940

Vineri, 10 mai. La 8 dimineaţa, gl. [Radu R.] Rosetti îmi telefonează că a auzit la radio că Germania a intrat în Olanda, Belgia şi Luxemburg[2]. Franco-englezii le dau ajutor. Intrăm într-o fază nouă şi desigur sîngeroasă a războiului.

La 10 ½, în Piaţa Palatului regal, pentru paradă. Toată lumea comentează evenimentele. Mare îngrijorare...

Sîmbătă, 11 mai. Sînt chemat la 10 ½ de Sibiceanu la Gh. Tătărescu acasă. Acolo, în salonul lui cel mare, erau convocaţi toţi miniştrii. Ne aduce la cunoştinţă că a hotărît să prezinte demisia guvernului spre a pune capăt unor zvonuri interne şi spre a reînnoi încrederea suveranului într-un nou guvern...

După-amiază, la 3 ½, sînt chemat de Tătărescu, unde mai găsesc şi alţi colegi. Tătărescu introducea pe fiecare în parte spre a-i spune departamentul ce are. Cînd vine rîndul meu, nu mai aştept să-mi spună dacă am rămas la acelaşi departament; îl întreb eu ce schimbări face: pleacă Paul Teodorescu, interimar Ilcuş, cu 3 subsecretari: gl. [de brigadă Constantin] Nicolescu, [ce din funcţia de secretar general devine subsecretar de stat în M.A.N.], [contra] amiral [Nicolae] Păiş şi col. [comandor de aviaţie Achile] Diculescu (proastă soluţie); pleacă C. Angelescu şi vine M. Cancicov (bună soluţie), pleacă Ion Nistor şi intră [Ştefan] Ciobanu [profesor de istoria literaturii române], pleacă Istrate Micescu şi vine [Aurelian] Bentoiu [jurist, înainte de a prelua Ministerul de justiţie mai fusese de două ori subsecretar de stat la acelaşi minister şi la Ministerul de interne] (imoralitate şi soluţie pripită), intră [Alexandru] Cretzeanu, subsecretar la externe şi iese [Titus] Popovici [subsecretar de stat] de la ec. naţională...

Luni, 13 mai... La 7.30 seara sînt chemat la Tătărescu la M[inisterul] a[părării] n[aţionale], unde găsesc pe gl. Ilcuş, gl. Ţenescu şi unde apoi au luat parte şi M. Cancicov şi Mitiţă Constantinescu. Discutăm măsuri de luat (paraşutişti, depozit de carburanţi) ca urmare a experienţei făcute în ultimele zile de război; urmărim cu adîncă emoţie ce se întîmplă în Occident[3]. Luptele ce se dau acolo arată ce înseamnă războiul modern.

Miercuri, 15 mai. Curs la Academia Comercială, între 9-10 dimineaţa. Apoi, la primul ministru — convorbiri în legătură cu comenzile de materii prime [în Statele Unite, în legătură cu care mai discutaseră şi cu două zile înainte] şi pentru confecţionarea de depozite de benzină pentru armata motorizată...

Vineri, 17 mai. Aflu de fulgerătoarea ofensivă germană, cu spargerea frontului între Sedan şi Maubeurge. Impresie profundă... Rămîn sub impresia ofensivei germane şi urmăresc cu pasiune ştirile de la radio[4]...

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1989. Precizăm că în redarea textului din *Note zilnice* întreruperile au fost marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă menţiune şi cuvintele între paranteze drepte ne aparţin. Ortografia a fost adusă în concordanţă cu normele actuale.

[2] În seara aceleiaşi zile, generalul R.R. Rosetti scria în carnetul său: „V. Slăvescu îmi spune că ştia de la 6 mai despre apropierea atacului german şi a transmis ştirea la Paris şi Londra". Din însemnările lui V. Slăvescu rezultă că la 6 mai, singura întrevedere cu un străin a fost cu H. Kluglist. Dar în 7 mai există următoarea frază: „Vine col. Macnab, at. mil. englez, după informaţiile pe care i le dau cum trebuie". A doua zi, i-a dat generalului G. Potopeanu, care pleca în Franţa pentru a-şi continua misiunea, „ultimele instrucţiuni" şi a participat la un dejun dat de decanul corpului diplomatic, nunţiul papal Andrea Cassulo (n. 1869), la Bucureşti (1936-1947), la care a luat parte şi generalul Delhomme.

[3] În ajun, trupele germane ajunseseră în Olanda, în faţa Rotterdamului, în Belgia, pe aliniamentul Anvers-Louvain, iar trupele franceze erau obligate să se retragă pe rîul Meuse. La 13 mai, Wilhelmina, regina Olandei (1890-1948), s-a refugiat, urmată de guvern, în Marea Britanie; trupele germane au pătruns în Liège şi s-au apropiat de Sedan.

[4] După capitularea Olandei (15 mai), a doua zi are loc la Paris o consfătuire între W. Churchill, devenit prim-ministru al Marii Britanii la 10 mai, şi premierul Paul

Miercuri, 22 mai. Ultima lecţiune la Academia Comercială... La ora 12 — conferinţă cu Neubacher [1893-1960], gl. Rozin, [Nicolae] Răzmeriţă [director general al Casei Autonome de Finanţare şi Amortizare, creată în 1931 pentru lichidarea datoriilor restante ale statului], Klugkist, maior Ratke, în legătură cu acordul, urmînd ca Neubacher să ceară de la Berlin noi instrucţiuni (forma), iar Răzmeriţă să reexamineze clauzele monetare şi financiare[1]... Stăm suspendaţi de radio şi urmărim cu emoţie evenimentele. Ce vremuri apocaliptice.

Sîmbătă, 25 mai. Conferinţă, între 10-12, la cabinetul meu cu primul ministru Tătărescu, gl. Ilcuş şi gl. Ţenescu, în problemele de armament şi la programul de intrări de materiale din străinătate în legătură cu evenimentele internaţionale şi cu teama intrării Italiei în război[2]...

Vineri, 31 mai. Lucrez cu gl. Nicolaescu şi col. Sireteanu la lucrări curente de echipament. Vine Gh. Caranfil de la Min. af. străine în chestiunea comenzilor de materiale prin Irimescu pentru care avem nevoie de aprobarea în acordarea „navicertului" din Anglia [document prin care o ţară beligerantă atestă că nu are obiecţii la transportul maritim dintr-o ţară neutră, în cazul respectiv din S.U.A., a unor mărfuri specificate]... Rostesc [la Academie] cuvîntarea mea de recepţie, vorbind de Dionisie Pop Marţian [1829-1865][3]. Îmi răspunde foarte cald şi foarte frumos Andrei Rădulescu. Mare satisfacţie pentru mine...

Sîmbătă, 1 iunie... Primesc la ora 6 [p.m.] pe Fabricius, ministrul Germaniei... Îmi spune că circulă zvonul că Gafencu a demisionat, fiind înlocuit cu Gigurtu, iar [ing. Ion Macovei [care lucra la căile ferate din 1911, fiind, din 1935, director general al C.F.R.] este ministrul [lucrărilor publice şi] comunicaţiilor [în locul lui I. Gigurtu]. Îi spun că nu ştiu nimic, cum era şi cazul... Cînd ajung seara acasă aflu că este adevărată demisiunea lui Gafencu şi celelalte. De ce?[4]

Luni, 10 iunie... După-amiază încep examenele la Academia Comercială. La ora 7, la Urdăreanu, spre a-l pune la curent cu înzestrarea armatei, spre a primi planurile [Henri] Coandă [privind invenţia unui proiectil special, ale cărui schiţe fuse-

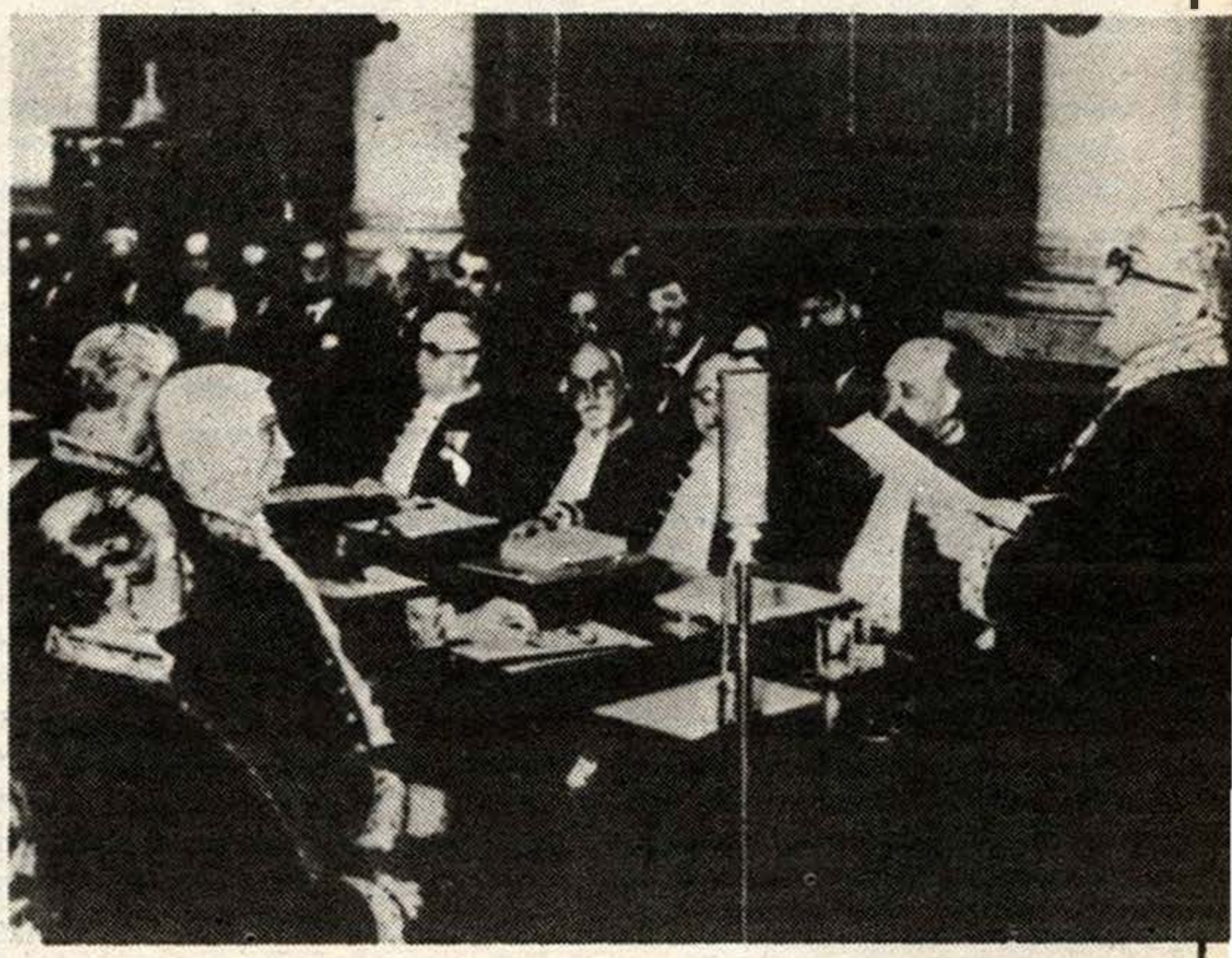

31 mai 1940. Victor Slăvescu rostindu-şi cuvîntul de recepţie la Academia Română, despre viaţa şi opera economistului Dionisie Pop Marţian

---

Reynaud (1878-1966, care formase guvernul la 23 martie), ultimul opinînd că războiul e pierdut şi calea spre Paris deschisă. La 17 mai, trupele germane intraseră în Bruxelles.

[1] Într-adevăr, la 22 mai, cînd diviziile germane au atins Canalul Mînecii, după ce în ajun dispozitivul strategic anglo-francez fusese despicat şi importante forţe aliate fuseseră încercuite în Flandra, Franţa fiind în pragul prăbuşirii, în condiţiile unor îngrijorări tot mai mari faţă de statutul teritorial al ţării, la Bucureşti a fost parafată Convenţia asupra schimbului de armament german contra produse petrolifere române („Pactul petrolului"). Dar negocierile au continuat asupra calculului preţurilor.

[2] Aceşti factori influenţează, încît la 27 mai să nu mai poată fi tergiversate convorbirile cu Neubacher; ele sînt încheiate prin semnarea „Întregirii aide-mémoire-ului din 6 martie 1940", chiar în ziua în care regele Léopold al Belgiei capitulează şi începe din plin evacuarea trupelor şi materialului britanic de la Dunkerque. Pînă la 4 iunie, au fost evacuaţi 337 000 militari, din care 112 000 francezi. „Englezii abandonează pe plaja de la Dunkerque 2 400 tunuri, 700 tancuri, 130 000 autocamioane şi alte materiale de război" (L. Loghin, *Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie*, Bucureşti, 1984, p. 39). Un episod ciudat reţine V. Slăvescu în 28 mai 1940: „Primesc pe colonel Macnab, ataşat militar al Angliei, care îmi oferă 3 000 tone sîrmă ghimpată, livrabilă imediat. Nici un cuvînt de gravele evenimente în curs". Urmarea ofertei o aflăm la 11 iunie, cînd Macnab revine pentru a informa „că nu mai poate da sîrmă ghimpată".

[3] Pregătirea discursului de recepţie la Academia Română a început la 26 decembrie 1939 şi a fost încheiată la 5 mai 1940. Tipărit, discursul însuma 16 pagini format mare (*Academia Română, Discursuri de recepţiune, LXXVIII, Viaţa şi opera lui Dionisi Pop Marţian, Discurs rostit la 31 mai 1940 în şedinţa publică solemnă de Victor Slăvescu, cu răspunsul d-lui Andrei Rădulescu, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1940, 29 pagini): „El subliniază cei dintîi că independenţa politică a unei ţări nu valorează mare lucru dacă lipseşte independenţa economică".

[4] De fapt, demisia ministrului de externe G. Gafencu, devenită oficială la 1 iunie, fusese înaintată la 29 mai 1940, a doua zi după ce, în condiţiile în care se contura clar prăbuşirea frontului francez şi orice sprijin din partea guvernelor de la Londra şi Paris era exclus, primul-ministru Gh. Tătărescu, în prezenţa şi a lui E. Urdăreanu, îi ceruse ministrului german W. Fabricius să comunice guvernului său dorinţa lărgirii colaborării.

Din dosarele istoriei

La cîteva ore după declanşarea agresiunii naziste împotriva U.R.S.S., postul de radio Berlin (ora 9.10, 22 iunie 1941), a difuzat nota remisă de ministrul de externe al Reichului ambasadorului sovietic, în care se făceau ample referiri la pactul de neagresiune din 23 august 1939 şi la tratatul de prietenie şi frontieră din 28 septembrie 1939, în al cărui cuprins se afirma: „Delimitarea sferelor de interese, Reichul german declarînd că renunţă la orice influenţă în Finlanda, Letonia, Estonia, Lituania şi Basarabia, în timp ce teritoriul fostului stat polonez pînă la frontiera delimitată de rîurile Narev, Bug şi San era încorporat la Rusia conform dorinţei guvernului sovietic... Germania a asistat în chestiunea Basarabiei, împotriva României" (A.S.B., Fond Ministerul Propagandei Naţionale, Buletine, Dosar 78, nenumerotat). Într-adevăr la 27 iunie 1940, ministrul Germaniei W. Fabricius, din partea lui von Ribbentrop, şi, separat, Manfred von Killinger, aflat la Bucureşti în calitate de „inspector diplomatic pentru Balcani al Ministerului de externe al Reichului", au comunicat lui Carol II să se accepte cererile ultimative ale U.R.S.S. din 26 şi 27 iunie (Magazin istoric, nr. 11/1985, p. 23). După aceste convorbiri, în aceeaşi seară, regele nota în jurnalul său: „De fapt, deşi ne-am apropiat de Germania, ea ne-a vîndut fără scrupule intereselor sale".

Unii istorici de peste hotare reamintesc în legătură cu înţelegerile sovieto-germane din 1939 că „Churchill a denumit aceasta crearea unui «front răsăritean» pe care Germania nu va îndrăzni să-l atace". În memoriile sale, a căror apariţie a început în 1948, W. Churchill, căruia nu i-a fost străin conceptul „sferelor de influenţă" pe care, de altfel, personal l-a promovat activ, a explicat că „în ce priveşte partea sovietică, trebuie spus că necesitatea ei vitală era să ţină desfăşurarea poziţiilor armatelor germane cît mai la vest posibil" (The Second World War, vol. I, London, ediţia 1967, p. 346). Deşi toate „argumentele" apărătorilor acordurilor din 1939 sînt vicioase, în prezent nu mai există dubii. Istoricii F. Kovalev şi O. Rjesevski scriau, de pildă, că „Stalin nu a luat măsurile necesare de întărirea noilor frontiere, de eşalonare raţională a ostaşilor, a armamentului şi a resurselor strategice" (Pravda, 1 septembrie 1988). Anul trecut a fost publicat, pentru prima oară în U.R.S.S., un răspuns din 2 martie 1964 al mareşalului G.K. Jukov, devenit, înaintea agresiunii naziste, şeful Marelui Stat Major, şi în care se spunea: „În anii 1939 şi 1940 Bielorusia apuseană, Ucraina apuseană şi Basarabia, după cum se ştie, au fost alipite la Uniunea Sovietică. Am primit un teritoriu mare, dar complet nepregătit pentru război" (Moskovskie Novosti, 8 mai 1988). La rîndul său, K. Mamsurov, care la începutul războiului îndeplinea funcţii de răspundere pe tărîmul informaţiilor şi contrainformaţiilor şi care, ca general-colonel, a lucrat pînă la decesul său, în 1968, la Marele Stat Major, scrie în amintirile sale apărute tot anul trecut: „Este greu de imaginat o mai mare neghiobie în politica militară de stat decît atunci cînd un sistem de district fortificat, bine administrat, bine înarmat şi pregătit de-a lungul vechilor frontiere cu statele baltice, Polonia şi România, care a costat poporul sovietic un preţ înalt, a fost distrus, deoarece trupele noastre au fost puse în scenă spre vest cu 100 pînă la 300 km... Fără a construi o nouă linie de apărare a frontierelor, noi am distrus un singur şi puternic «vechi» sistem defensiv" (Moscow News, 17 iulie 1988). Desigur, aici e vorba doar de un aspect care contribuie la destrămarea mitului „creării unui «front răsăritean»" împotriva Germaniei prin acordurile din 1939, avînd în vedere şi faptul, consemnat de K. Mamsurov, că „începînd din 1937 multe documente istorice au dispărut" (loc. cit.). Oricum, la sfîrşitul lunii iulie 1940, Hitler dăduse ordinul pregătirii agresiunii împotriva U.R.S.S. pentru primăvara anului următor. Aceasta a fost, de asemenea, o urmare a Tratatului din 23 august 1939, a planurilor hitleriste de hegemonie mondială.

seră trimise regelui] etc. Fiind acolo îi vine ştirea că Italia a intrat în război. Îmi arată grija lui de a rămîne realmente neutri, de a nu ne angaja prea mult într-o parte sau alta. El a menţinut relaţii bune cu Germania, pentru orice eventualitate. A primit în secret un personaj politic german, cu care a vorbit despre viitoarea noastră orientare politică. Toată grija este Rusia. Schimbările avute în guvern (cu Gigurtu) sînt tot în acest sens. Mi-a povestit apoi neînţelegerile lui cu Călinescu, la începutul războiului (sept. 1939), cînd el cerea neutralitatea, în timp ce Călinescu evita acest cuvînt. Mi-a mărturisit că în ultimile luni ale vieţii lui Călinescu nu se mai înţelegea bine cu Călinescu. Mi-a dat să înţeleg că nu este exclusă o schimbare de guvern. I-am spus că ţin la dispoziţia regelui portofoliul meu... Cred că sînt iminente schimbări de orientare politică. Totuşi, înarmarea ţării trebuie continuată.

Joi, 4 iulie. După-amiază [revenise din provincie la ora 13,00 în Bucureşti] cînd mă pregăteam de odihnă, îmi telefonează M. Lăzeanu nuvela [noutatea] de care habar nu aveam. Demisia guvernului Tătărescu. Toţi miniştrii schimbaţi[1]... [Seara] trec la Tă-

[1] Încă în noaptea de 27/28 iunie, cum nota în seara următoare V. Slăvescu, „s-a produs o importantă remaniere în guvern". Cu acest prilej a continuat înlocuirea din guvern a unora dintre adepţii orientării spre alianţa cu Franţa şi Marea Britanie prin scoaterea lui I. Christu, care jucase un rol important în susţinerea unor formule corespunzătoare apărării intereselor naţionale în negocierile cu Neubacher & Co. şi despre care Slăvescu aprecia se, încă de la 20 februarie, că va „lucra cu ei ca doi fraţi siamezi". Basculare a lui Carol şi a anturajului său spre Germania în iluzia de a se pune la adăpost, mişcare fatală pentru ţară şi chiar pentru cei ce o decidea, fusese marcată la 22 iunie, opt zile după intrarea Wehrmachtului în Paris şi chiar în ziua semnării armistiţiului de către guvernul mareşalului P. Pétain, de anunţarea de către rege a creării Partidului Naţiunii. Acest act „indică o puternică orientare spre Axă şi totalitarism", îşi însemna atunci V. Slăvescu. După patru zile, M. Ghelmegeanu îi afirma „că va avea loc o remaniere ministerială". Între timp, la 23 iunie, la Moscova, cum raporta ambasadorul german Berlinului, „Molotov mi-a făcut astăzi următoarea declaraţie: rezolvarea

tărescu [acasă], pe care îl găsesc singur. Surîzător îmi spune că de mult se gîndea la demisie. S-a înțeles cu regele pentru Gigurtu, avînd încrederea Berlinului, guvern de scurtă durată[1].

Vineri, 5 iulie. Prima zi de om liber, scăpat de grijile și răspunderile ce am purtat 1 1/2 ani [ca ministru al înzestrării armatei]. Simt nevoia să-mi așez noua viață ce începe pe bazele unei noi experiențe căpătate și pe temeiul unei alte concepții, după ce

---

problemei basarabene nu suferă nici o aminare... Cererea sovietică se extinde, de asemenea, și asupra Bucovinei[4]... (*Documents on German Foreign Policy*, volume X, Doc. 4). „În urma unui schimb de note între guvernul sovietic și guvernul german, între guvernul sovietic și guvernul român, între acesta din urmă și guvernele german și italian, la 28 iunie 1940 Basarabia și partea nordică a Bucovinei au fost incluse în componența Uniunii Sovietice. La 27 iunie 1940, guvernul ungar, care era la curent cu poziția guvernului sovietic, considera că România va trebui să procedeze în mod asemănător față de pretențiile revizioniste ungare, luînd concomitent măsuri de mobilizare a armatei și de concentrare a trupelor la frontiera cu România" (*Anale de istorie*, nr. 6/1988, pp. 75-76). În urma remanierii guvernamentale din 27/28 iunie, C. Argetoianu a preluat Ministerul de externe, au fost schimbați titularii la ministerele propagandei naționale și cultelor și artelor și Al. Vaida-Voievod, I. Nistor și Inculeț au fost desemnați miniștri fără portofoliu. H. Sima a devenit subsecretar de stat la Ministerul educației naționale. La 2 iulie 1940, cum scria în 1982 H. Sima, „la sugestia Legației germane m-am prezentat regelui și l-am rugat să ia în considerare propunerea venită de la Berlin, cerînd [regele] fără întîrziere guvernului german trimiterea unei misiuni militare germane în România..." (vezi pe larg *Magazin istoric*, nr. 11/1985, p. 23).

[1] În noul guvern, generalul de divizie Gheorghe Mihail devenea vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, gen. David Popescu — ministru de interne. Au fost înlocuiți titularii la ministerele apărării naționale, înzestrării armatei, aerului și marinei. Odată cu V. Slăvescu, au fost scoși M. Ralea, Gh. Ionescu-Sisești, prof. N. Hortolomei, Mitiță Constantinescu, Silviu Dragomir, Petre Andrei, C.C. Giurescu și alții. Au intrat în guvern legionarii H. Sima, ca ministru al cultelor și artelor (pînă la 8 iulie), cînd i-a urmat Radu Budișteanu, dr. Vasile Noveanu, ministru al inventarului public, și Augustin Bideanu, subsecretar de stat la Ministerul de finanțe. Cum avea să noteze V. Slăvescu (19 iulie), „*Argetoianu* [care fusese înlocuit la Ministerul de externe cu M. Manoilescu] *îmi spune de cei din guvern: ils sont fous* [sînt niște măscărici]. *De rege îmi spune: «je crois qu'il est perdu* [cred că e pierdut]".

Din dosarele istoriei

Jurnalul de război al Înaltului Comandament al Wehrmachtului

30 august 1940. „*La început*[ul consfătuirii] *șeful WFSt* [*Marelui Stat Major — generalul A. Jodl*] *a expus pe scurt situația politică. Dacă nu se va realiza o înțelegere prin arbitraj* [*la Viena*], *zona intereselor germane în România trebuie apărată de otacurile altor puteri și, în consecință, ocupată de Wehrmacht în cel mai scurt timp. Ungaria și România se vor declara, după cum se poate prevedea, de acord cu aceasta. Chiar dacă după ultimele informații este de presupus că la tratativele de la Viena se va realiza o înțelegere, pregătirile pentru ocuparea zonei petrolifere românești trebuie deocamdată continuate.* [*Încă în dimineața de 28 august s-au dat ordine, în conformitate cu dispozițiile lui Hitler din 26 august, ca în trei zile să fie pregătite 4 divizii blindate și 2 motorizate, unități de parașutiști și trupe aeropurtate «pentru a fi în stare să ocupe imediat districtele petrolifere românești, în cazul eșecului noilor încercări de mediere politică». Concomitent, la Berlin fusese definitivată harta Dictatului de la Viena în legătură cu care Hitler conferea, în aceeași zi, cu Ciano și von Ribbentrop* (Magazin istoric, *nr. 11/1985, p. 28)*].

Șeful Aus Abw [*spionajului și contraspionajului, amirolul W. Canaris*] *a raportat despre măsurile pentru apărarea zonei petrolifere. Pentru contracararea actelor de sabotaj și a loviturilor directe sînt gata pregătite și la dispoziție pentru imediata utilizare:*

1. cca. 150 oameni, în frunte cu ofițeri capabili, la Ruse, pe Dunăre, cca. 150, la București și în zona petroliferă, în jurul Ploieștilor; acești oameni au uniforme și orme și pot pătrunde în zona petroliferă în 15-20 ore după darea alarmei;

2. 6 cutere pe Dunăre și 2 ambarcațiuni cu armamentul necesar;

3. armament camuflat pe tancuri petrolifere.

Ordinul pentru utilizarea acestor forțe de ripostă trebuie dat, pe cît se poate, cu 24 ore înainte.

Șeful Op. Abt. [*Secției de operații*] *a comandamentului Luftwaffe propune folosirea Regimentului 1 vînători parașutiști, cu trei batalioane...*

I-a der Op. Abt. des Gen. St. dH [*Șeful Secției de operații a Statului major al armatei de uscat*] *raportează că începînd* [*cu*] *1.9* [*septembrie*], *în zona Viena, Corpul XXXX de artilerie motorizată de sub comonda generalului Sturmme, împreună cu diviziile 2 și 9 blindate și 13 (motorizată), va fi gata pregătit... Corpul* [*XXXX*] *poate, dacă nu se va lovi de rezistență, să ajungă în 3 zile la granița româno-ungară, iar în 5 zile în zona petroliferă de la Ploiești, aducînd și vehiculele pe roți printr-un marș al acestora pe 2-3 șosele, iar vehiculele pe șenile prin transport feroviar pe 2 căi ferate. În continuare, pot interveni: Regimentul de infanterie motorizată «Gross Deutschland»* [*Germania Mare*] *și Regimentul motorizat SS «Adolf Hitler», care se găsesc actualmente în Alsacia-Lorena, putînd deveni gata de marș în 48 ore și după alte 48 ore să se afle la granița germano-ungară. În afară de acestea, sînt prevăzute două divizii de infanterie pentru o ulterioară schimbare a corpului motorizot. Din cauza caracterului greoi al traficului feroviar ungar, transporturile pe căi ferate care vor străbate Ungaria trebuie stabilite cu 1-2 zile înainte.*

În încheiere, șeful WFSt. a precizat, că, deocamdată, aceste măsuri de bază sînt suficiente. Pregătirile trebuie să continuie pe această bază. Führerul intenționează ca după stabilireo noilor granițe între Ungoria și România să trimită în România o puternică misiune militară germană". (Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), *Band, I, 1. August 1940-31. Dezember 1941, Erster Halbband* [*în continuare K.T.O.K.W.*], *München, 1982, pp. 52-53).*

31 august 1941. „*Azi dimineață a fost un incident cu Fabricius core a protestat împotriva comunicatului de oseară, cerînd să se șteargă cuvintele că totul ne-a fost impus. Ar dori să zicem că am primit arbitrojul* [*de la Viena*] *de bunăvoie. S-a refuzat, spunîndu-i că e prea tîrziu, căci s-a și publicot" (însemnare a lui Carol II).*

am cunoscut atîția oameni, sub alte aspecte și nu din cele mai favorabile...

La 11 ½ mă duc la B.N.R. la [Oscar] Kiriacescu [unde fusese viceguvernator și era administrator] pentru a aranja cu el reluarea postului meu de dir. gl. la Creditul Industrial...

La ora 6, la Creditul Industrial, ședința consiliului în care se ia notă de revenirea mea... Mă reîntorc acasă, unde la 7 primesc vizita lui Neubacher, care vine să-și exprime regretul că nu mai putem colabora.

Comentînd noul guvern, nu are cuvinte de apreciere sau aprobare: „Pe noi nu ne interesează politica dv. internă și nu dorim să indicăm persoane[1]. Lucram foarte bine cu fostul guvern Tătărescu, numai cu Ghelmegeanu nu prea aveam relații bune..." În politica externă crede că rușii se vor opri, idem ungurii și bulgarii vor rămîne liniștiți, dar va trebui să se intre cu ei în negocieri...

Luni, 8 iulie... La telefon ing. C. Bușilă mă roagă și mă invită să reintru în Consiliul de administrație al Creditului pentru întreprinderi electrice. Mulțumesc călduros, dar refuz. principial, toate consiliile.

Primesc pe [inginer] Penescu-Kertsh [mare financiar, proprietar al „Garajelor Leonida" președintele Camerei de Comerț din București], care vine să-mi ofere să reiau președinția la U.G.I.R. Refuz categoric. Motive principiale. Apoi cred că industriașii, după atitudinea mea de a le restrînge prețurile [la comenzile pentru armată], nu mă pot avea în simpatie. Ne vom găsi în fața unor schimbări mari cu organizarea vieții economice, în noua situație politică ce se creează. Vreau să rămîn cît mai departe și mai în afară [la 13 august, față de refuzul de a reveni ca președinte, lui V. Slăvescu i s-a comunicat numirea ca membru pe viață al Comitetului U.G.I.R. și vicepreședinte]...

Vineri, 30 august... Pe cînd ascultam pe la 8 ½ seara radio, ni se comunică brusc că toate transmisiunile muzicale sînt întrerupte și că la 11 noaptea se va da un comunicat special. Am simțit un fior în suflet, căci ne-am dat imediat seamă că s-a întîmplat ceva dureros pentru noi la Viena, unde avea loc arbitrajul Germaniei și Italiei...

La ora anunțată nu s-a transmis nici un comunicat, însă prin aparatul meu prost, am aflat de la Budapesta, destul de trunchiat, noua linie de hotar, trasă la Viena. Am înghețat. Facem fel de fel de presupuneri, neavînd putința de a afla adevărul.

Ne-am culcat sub impresia celor auzite, cu inima frîntă de durere.

Simbătă, 31 august. La 7 fără un sfert [dr. Alexandru] Corpaciu [matematician, specialist în geodezie, fost meditator al fiului lui V. Slăvescu] a aflat la radio noua linie, care ne-a înmărmurit. Am aflat și de ținerea celui de-al doilea Consiliu de coroană, care a aprobat această linie. Garanția germană ne mai dă oarecare liniște, dar cu ce preț[2]. Ce trebuie să fie în sufletul Ardealului!

După-amiază, la 2 ½, plec [din Cotești] cu soții Năcescu [Yvonne și ing. Dan Năcescu — director al Creditului Industrial] la București, unde ajung la 6 ½. După ce văd enorma corespondență, mă informez de la Lăzeanu de cele întîmplate. Printr-un act brutal, Ribbentrop și Ciano au cerut acceptarea arbitrajului obligatoriu al Axei în diferendul nostru cu Ungaria. Consiliul de coroană, în plină noapte, admite. Apoi fără nici o discuție ni se impune linia cunoscută. Ribbentrop și Ciano au fost foarte duri cu Manoilescu, neavînd încredere în sinceritatea României. Gafencu, după spusa lui Ribbentrop, ar fi spus la Moscova [unde fusese numit ministrul României, la 27 iulie] că noi numai de formă am adera la Axă.

Seara, la 9 ½, vorbește Manoilescu, relatînd faptele întîmplate. Nu mi-a plăcut tonul plîngător, atacurile în ce privește trecutul și laudele lui proprii.

Luni, 2 septembrie. Un moment, la gl. Rosetti, la Academie. Reîncep activitatea la Creditul Industrial — Consiliul Bancar [la 10 iulie își reluase și funcția de președinte al Consiliului Superior Bancar]... Seara la 9, la Gr. Carp, pe care îl găsesc foarte impresionat de hotărîrea de la Viena. Complet deziluzionat de atitudinea Germaniei, pe care o socotește o mare greșeală politică. ■

Introducerea și notele științifice:
Eugen PREDA

---

[1] Nu era prima oară cînd Neubacher participa la operațiuni de intoxicare politică. De pildă, la 29 iunie îi spusese aceluiași interlocutor: „Germania n-a știut nimic. Ambasadorul german [la Moscova, din 1934, contele Friederick Werner von der] Schulenburg [1875-1944, a fost, anterior, ministru la București] «hat sich blamiert» [a fost blamat] căci a raportat în ajun că Rusia rămîne liniștită [în fapt, la 25 iunie, conform instrucțiunilor primite, Schulenburg comunicase răspunsul pozitiv al Germaniei, conform «înțelegerilor de la Moscova», din 23 august 1939, ceea ce se transmisese spre informare și Legației germane la București" (*Documents on German Foreign Policy*, vol. X, Doc. 13)]. Acțiunea rusească este de pus în legătură și cu acțiunea ambasadorului [Stafford] Cripps [1889-1952] al Angliei la Moscova [între 1940-1942]. Germania nu ne poate ajuta azi, fiind angajată în Vest. După aceea vor vedea rușii... Menținerea liniștită a României și a regiunii petrolifere este pentru Germania de un interes vital".

[2] G. Gafencu avea despre „garanția teritorială" a Axei, acordată imediat după impunerea Dictatului de la Viena, următoarea opinie: „Această fișă de consolare pentru o țară amputată fără îndurare semnifica în realitate că, începînd de la linia Prutului și Dunării de Jos, unde Rusia se oprise, începea zona de influență germană, unde nici o altă influență străină nu mai era tolerată" (*Préliminaires de la Guerre à l'Est*,... p. 77).

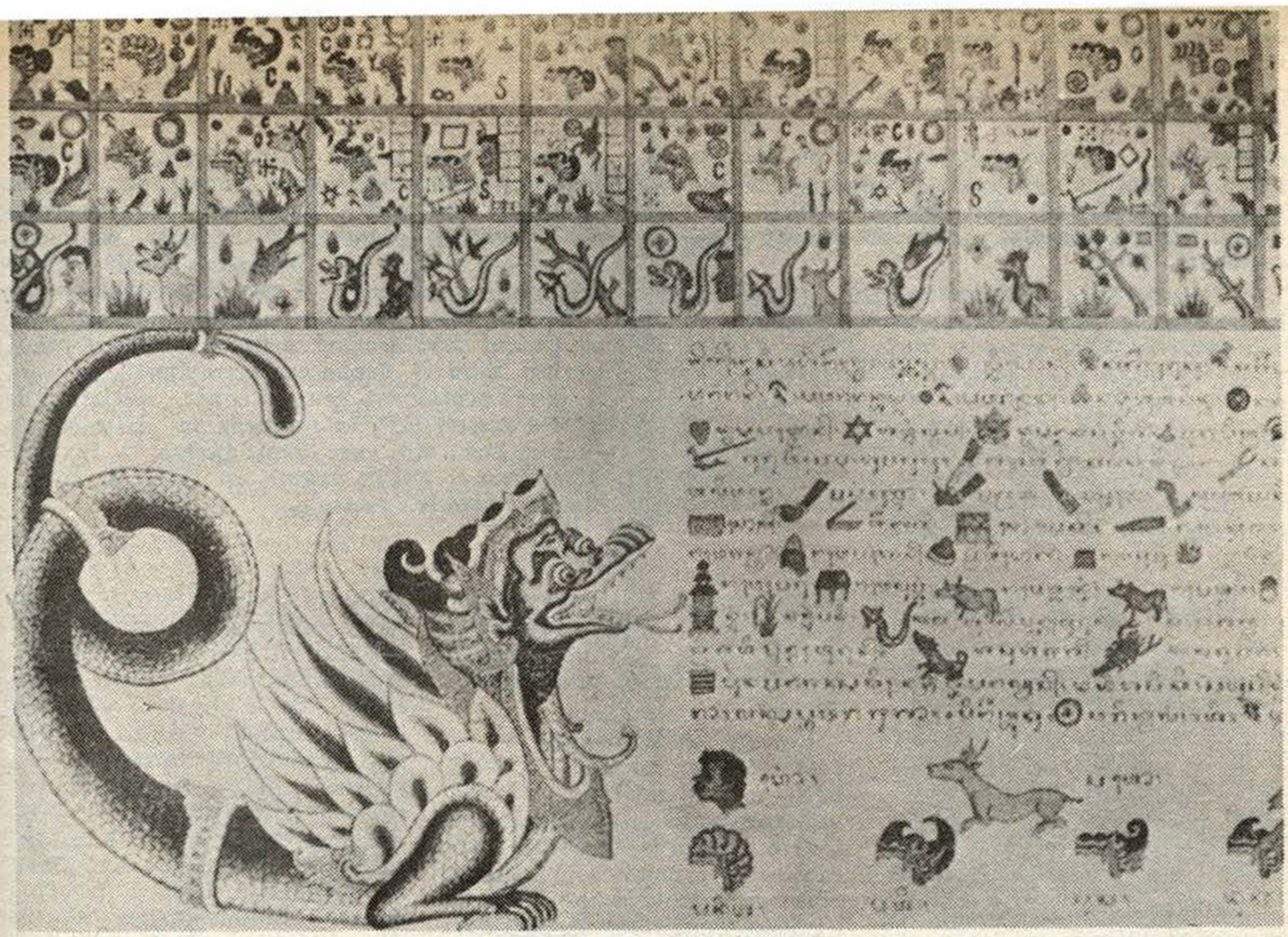

CELE 14 000 INSULE INDONEZIENE ŞI ÎNCEPUTURILE ISTORIEI LOR

JEAN BRUHAT

Situată în sud-vestul Oceanului Pacific, între Asia de sud-est şi Australia, Indonezia se prezintă ca un uriaş arhipelag (cel mai mare din lume) de origine continentală şi vulcanică, constituit din aproape 14 000 insule, care se întind, de la vest la est, pe circa 2 100 km, iar de la nord la sud pe mai bine de 4 400 km.

Cele mai mari insule sînt Kalimantan[1] şi Sumatera, urmate, ca mărime, de Sulawesi şi Java pentru ca, spre est, arhipelagul să se piardă într-o puzderie de insuliţe, de cele mai ciudate forme. Linia ecuatorului străbate Sumatera şi Kalimantanul, Java rămînînd la cinci grade latitudine sudică. Climatul ecuatorial, umed, cu influenţe musonice şi cu o temperatură constantă tot timpul anului, peste 26 grade C, asigură zonei condiţii naturale privilegiate. Indonezia, una dintre cele mai bogate ţări ale Asiei în resurse minerale (petrol, staniu, cupru, bauxită, nichel, huilă, metale preţioase etc.), are o populaţie de peste 150 000 000 locuitori.

Bogăţiile arhipelagului i-au atras pe europeni încă de la începutul sec. XVI: în 1511, portughezii au cucerit insulele Moluce, iar în 1641 olandezii au ocupat Malacca, asigurînd Companiei Indiilor de est monopolul comerţului cu Indonezia, ceea ce a dus la exploatarea intensivă a avuţiilor ţării. La scurt timp, întregul arhipelag indonezian a devenit colonie olandeză, situaţie care avea să se menţină aproape 350 ani, pînă la 17 august 1945, cînd forţele mişcării de eliberare

[1] Kalimantanul se mai numeşte şi Borneo. Nordul şi nord-vestul insulei sînt ocupate de statele Sabah şi Sarawak (Malaysia) şi de sultanatul Brunei (independent din anul 1984).

În imagine: Calendar din insula Bali.

naţională — participante alături de trupele aliate la lupta de eliberare a insulelor de sub ocupaţia japoneză, din timpul celui de-al doilea război mondial — au proclamat independenţa ţării.

În ciuda încercărilor englezilor (încheiate în noiembrie 1945) şi apoi ale olandezilor de a înăbuşi cu forţa armelor tînărul stat (1947-1949), Olanda a recunoscut în 1949 independenţa Indoneziei, care, la 17 august 1950, s-a proclamat republică independentă. La 1 mai 1963, irianul de Vest a fost şi el inclus la Indonezia, iar în iulie 1976 teritoriul Timorului a devenit provincie a ţării.

Situarea Indoneziei, între Oceanul Pacific, Oceanul Indian şi Marea Chinei de Sud, în condiţiile unui mediu geografic deosebit de propice, a favorizat populareа insulelor din cele mai vechi timpuri şi înflorirea uneia dintre cele mai reprezentative şi specifice civilizaţii din sud-estul Asiei. Este perioada de început, pînă în veacul XV, trecînd prin evul mediu indonezian, cum îl denumesc cercetătorii, pe care o evocă profesorul Jean Bruhat, specialist în istoria acestei ţări, în lucrarea sa Histoire de l'Indonésie, din care reproducem — în text prescurtat — cîteva pagini, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre.

F.D.

Oraşe ca în basme

În anul 1891, la Trinil, în centrul insulei Java, au fost descoperite rămăşiţe de oase şi o calotă cranianã de pitecantrop — omul de Java sau „pitecantropul de la Trinil", cum este cunoscut în lumea ştiinţifică — înrudit pare-se cu sinantropul dezgropat în apropiere de Beijing, la Zhoukoudian[1]. Descoperirea a născut întrebarea dacă Indonezia nu poate fi socotită unul dintre leagănele omenirii. De altfel, urme preistorice din neolitic — rămase de la amestecul de populaţii care au trecut pe acest teritoriu, populaţii venite din Filipine, Noua Guinee şi Malacca — se întîlnesc la tot pasul în arhipelag.

Lumea indoneziană se înfăţişa în vechime ca o aglomerare de sate cu trăsături originale. Pămîntul constituia proprietatea comună a tribului; căpetenia satului, desemnată cu acordul tuturor, era păstrătorul datinilor. Alt element de unitate consta în fondul de credinţe animiste, ale cărui urme se regăsesc, în ciuda apariţiei unor noi religii, în tot cursul istoriei indoneziene.

Vechile populaţii indoneziene atinseseră un înalt grad de civilizaţie. Prelucrarea metalelor (aur, aramă, bronz, fier) le era familiară. Cunoşteau meşteşugul ţesutului şi olăritului. Ştiau să irige solul şi să cultive orezul. Locuiau în case construite din lemn trainic, unele fiind chiar bogat sculptate. Este faza prehindusă a civilizaţiei indoneziene, care se dezvoltă în Sumatera, în Java şi în insula Bali. În schimb, în Kalimantan (Borneo), această civilizaţie a pătruns numai printre triburile de pe litoral şi din cîmpiile accesibile, situate pe marginea rîurilor.

Lumea indoneziană a intrat foarte curînd în legături cu civilizaţii de un nivel superior, care au influenţat-o foarte puternic. După cele mai vechi cronici chineze, între China şi Indonezia ar fi fiinţat legături comerciale încă de la începutul sec. II e.n. Epopeile indiene, ca şi scrierile lui Ptolomeu menţionează o lume insulară, situată în răsăritul Indiei, cu oraşe bogate ca în basme, dar şi cu populaţii rămase în sălbăticie. Cele dintîi contacte cu India trebuie să fi fost foarte vechi. Legenda javaneză a lui Aji Saka, prinţul venit în insule din India, are un temei istoric. De la el poporul din Java a învăţat scrierea şi primele noţiuni de astronomie şi cronologie. A existat deci un curent permanent, foarte vechi, probabil de la începutul erei noastre, care i-a purtat pe indieni spre insule. Influenţa lor s-a manifestat simţitor şi în Java, şi în Sumatera, pătrunzînd pînă în Kalimantan, de vreme ce acolo s-au găsit inscripţii indiene.

Încă dinaintea sosirii indienilor, indonezienii erau navigatori destoinici; poate că nici nu au avut nevoie de sprijinul indian pentru a se iniţia în astronomie. Dar India le-a adus şi altceva: o cultură artistică elaborată şi modele de instituţii politice de un nivel superior rînduielilor clanurilor şi triburilor populaţiilor indoneziene. Ar fi totuşi impropriu să se vorbească despre o „colonizare hindusă".

În teritoriile „Sawah" (cîmpurile inundate), culturile îngăduiau hrănirea unor populaţii numeroase, unite prin efortul de a construi şi întreţine complexe lucrări de irigaţii. Comunităţile săteşti erau supuse unei autorităţi superioare, princiară sau regală. Existau elemente de administraţie, un sistem de taxe, plătit de populaţia rurală, o reţea de căi de comunicaţie, pentru a asigura transportul prisosului de recoltă. O oaste era pe cale de formare, existau oraşe şi o curte *(kraton)* în jurul principelui. Se dezvolta deci o civilizaţie feudală „de curte", rafinată, cea care va înfăptui un fel de sinteză a tradiţiei indoneziene şi a „noului", adus de hinduşi.

Vestitul Borobudur

Aşadar, în jurul anului 400 e.n., insulele indoneziene aveau strînse legături cu ţările vecine. Cum India juca însă atunci un important rol istoric, prin ea au pătruns în Indonezia şi alte curente, ale căror origini erau şi mai îndepărtate: Arabia, Persia, Europa. În tot acest timp, focarele de civilizaţie locală au rămas Sumatera şi Java. În Sumatera existau două regate indo-malaysiene: în mijlocul insulei — Malayu (a cărui capitală se găsea pe locul actualului oraş Djambi), iar în partea de sud — Shrivijaya, cu capitala în apropierea actualului Palembang. Regatul Shirivijaya (cel mai însemnat) îşi întindea autoritatea nu numai asupra Sumaterei (ţările Menangkabau şi Batak), dar şi asupra terito-

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

riului actualelor state Kampuchia, Thailanda și Sri Lanka, asupra celei mai mari părți din Java, asupra ținuturilor litorale ale Kalimantanului și asupra Filipinelor.

Baza economică a puterii sale se sprijinea îndeosebi pe activitatea maritimă. În Java — insula cea mai bine cultivată și cea mai locuită —, rînduiala regatelor era mai puțin limpede. În sec. VIII aceeași dinastie, Sailendra, domnea și în regatul Shrivijaya și în centrul Javei. Se pare că Sumatera — care controla strîmtorile străbătute de navigatorii ce călătoreau spre China sau insulele mirodeniilor (Moluce) — și Java și-au disputat multă vreme întîietatea. Acolo — în Sumatera și în Java — de foarte devreme (și probabil la inițiativa indienilor) s-au întemeiat orașe comerciale, capabile să făurească adevărate imperii comerciale, care au dominat arhipelagul. Java beneficia, de altfel, de o agricultură înfloritoare (care putea deci furniza orez insulelor mirodeniilor) și de o așezare geografică ce favoriza înființarea porturilor de escală.

Din această epocă de înflorire a civilizației indoneziene s-au păstrat numeroase mărturii. Un pelerin chinez care, în drumul său spre India, a petrecut șapte ani la Palembang, ni-l înfățișează ca pe un centru de studiere a buddhismului. În acea epocă, în podișul Dieng, din mijlocul Javei, se înălța un ansamblu de sanctuare închinate zeului Șiva: construcții de o mare simplitate, cu o arhitectură remarcabilă, în jurul cărora s-au găsit temelii ale unor case, care trebuie să fi fost indoneziene, căci țin de un tip foarte deosebit de construcție. Din veacurile VIII-IX datează vestitul Borobudur, monument funerar tipic indian, situat pe vîrful unei coline, care domină Valea cu orez, edificiu înălțat de arhitecți necunoscuți, ce au lucrat la el timp de cîteva zeci de ani. Cei șase kilometri de basoreliefuri care îl decorează alternează realismul peisajelor și al dansurilor cu înfățișarea hieratică a scenelor din viața lui Buddha.

Marionetă plată sculptată în lemn, din insula Java

Regatul lui Airlangga

Regatul Shrivijaya și-a păstrat la început autoritatea asupra coastei răsăritene a Sumaterei, a insulelor învecinate, peninsulei malaysiene, sudului Mării Chinei, a purtat războaie victorioase împotriva Kampuchiei și a menținut relații prietenești cu regatele din India. Faima sa a ajuns în lumea arabă, unde se știa că din regatul indonezian sosesc felurite produse: staniu, fildeș, mirodenii, lemn scump, camfor ș.a. Porturile indoneziene erau frecventate de negustori și călători veniți din toată Asia și, în mod deosebit, din China. La școlile din regat veneau să învețe tineri originari din Extremul Orient. Dar confruntările cu Java și îndeosebi cu regatul din partea de apus a Javei au slăbit puterea Shrivijayei.

Numele unui rege din Java, Airlangga (mort către anul 1049), apare în cronici ca unificator de ținuturi. La început, nu stăpînea decît împrejurimile Surabayaei, apoi și-a extins dominația asupra răsăritului insulei. Din vremea lui datează una dintre cele mai vechi opere ale literaturii javaneze, *Arjunavivaha*, o imitație după epopeea indiană *Mahabharata*. La moartea lui Airlangga, regatul pe care urma să-l împartă celor doi fii ai săi s-a destrămat. Dar un alt regat, Kadiri, a cunoscut o mare strălucire. El controla ținutul Bali, mai multe insule din arhipelagul Sondelor, coasta apuseană a Kalimantanului și sudul insulei Celebes.

Această dezvoltare a puterii maritime a regatului Kadiri trebuie pusă în legătură cu schimbările care s-au petrecut în situația generală a arhipelagului în veacul XII. Negustorii sosiți din apus erau tot mai numeroși. Vizitau insulele fie pentru a cumpăra mirodenii și lemn de preț, fie numai făcînd escale în drum spre China. Mulți dintre ei erau musulmani, arabi, dar și originari din Gujarat (India), unde Cambay continua să reprezinte un centru comercial activ. Molucele — insulele mirodeniilor — au început să joace un rol tot mai însemnat.

Un nou regat s-a înființat în vecinătatea așezării Singhasari (azi Malang, în răsăritul Javei), cu un rege pe jumătate legendar, pe jumătate descins din istorie, pe nume Angrok. Prezența acestui prinț în cronica indoneziană *Pararaton* sau *Cartea regilor* a reprezentat reacția Javei de respingere a influenței copleșitoare a Indiei. Fiu de țărani, Angrok a luat puterea, ucigînd pe regele Kadiriului, cu a cărui văduvă s-a căsătorit.

A urmat o perioadă tulbure, care a ținut pînă în 1292, cînd cel din urmă rege din Singhasari, Kertanegara, a fost omorît în timpul unei răscoale. S-a încheiat astfel „evul mediu javanez", cum afirmă unii istorici. După prăbușirea imperiului Shrivijaya, a urmat o decădere a civilizației indoneziene. Prima ei vîrstă de aur se sfîrșise. Dar din această frămîntare s-a născut un nou regat, întemeiat de principele Wijaya, ginerele lui Kertanegara, regat care va aduce o adevărată renaștere a civilizației autohtone.

Noua formație statală a ajuns la apogeu sub domnia

regelui Rajasanagara, al cărui mare dregător, Gajah Mada, a fost o personalitate remarcabilă. Este vorba despre regatul Madjapahit, a cărui istorie ne-a fost povestită de poetul Prapanca, autor al poemului *Nagarakertagama*. Întinderea principatului era considerabilă: cuprindea Java, Bali, Sumatera — cu ce rămăsese din regatul Shrivijaya —, coastele insulei Kalimantan și insulele de la răsărit de Kalimantan. În acea epocă, indonezienii dețineau practic monopolul mirodeniilor. Căci suveranii regatului Madjapahit erau stăpînii porturilor.

Comerț cu mirodenii

Regatul Madjapahit avea un foarte mare număr de vasali: suverani care plăteau tribut și acceptau supravegherea țărmurilor lor de către flota javaneză, păstrînd însă, în fapt, o mare libertate de acțiune. Cei mai mulți dintre ei erau acele căpetenii locale, care, mai tîrziu, în vremea dominației coloniale, aveau să fie sau prigoniți de portughezi și olandezi, sau folosiți de ei. La început, autoritatea acestor căpetenii nu era ereditară. Se înconjurau de oameni mai tineri, care, îndrumați, învățau exercițiul puterii, iar cînd căpetenia îmbătrînea, unul dintre aceștia îi prelua treptat prerogativele puterii. Căpetenia locală se putea trage și dintr-un negustor malaysian care, venind din peninsulă, din Sumatera sau din Java, înființase un comptuar într-una dintre insulele arhipelagului, se înconjurase de sclavi, își alcătuise o gardă personală, percepuse taxe de la navele aflate în tranzit și biruri de la populațiile locale. Puterea unei astfel de căpetenii depindea, desigur, de numărul „bazelor comerciale" pe care le deținea.

Administrarea propriu-zisă a regatului revenea marelui dregător, care îndeplinea și funcția de „mai marele" palatului, ca Gajah Mada, care a încercat o codificare a legilor și datinilor indoneziene. Capitala, Mojokerto, la sud-vest de Surabaya, era un oraș foarte mare, locuit de slujitori, de curteni, dar și de oameni săraci, veniți de pretutindeni, cu nădejdea de a găsi fie de lucru, fie de milă și pomană. Din ziduri, din porțile monumentale, din templele orașului nu a rămas pînă astăzi mai nimic. Cîteva obiecte se păstrează în muzeul din Trowulan, de pe locul fostei Capitale.

În sec. XIII, contactele cu lumea s-au înmulțit. Plecat din China către 1291, Marco Polo a ajuns pe coasta sud-estică a Sumaterei, unde s-a oprit un timp, înainte de a porni spre Ceylon (Sri Lanka). Dar nu întîmpător venise Marco Polo din China, ca ambasador al hanului Kubilay. China avea legături cu lumea indoneziană. În a doua jumătate a sec. XIII, Kubilay încheiase cucerirea Chinei. Pînă atunci, principii indonezieni se mulțumiseră să trimită daruri la curtea chineză, în virtutea unei vasalități foarte teoretice, Kubilay vroia să-și consolideze însă autoritatea. De aceea, în 1292, el a hotărît trimiterea unei flote și a unei oștiri puternice în Java. Generalii săi au încercat să se amestece în luptele dintre regii Indoneziei. Dar forțele lor astfel răspîndite au fost învinse și flota chineză a trebuit să părăsească apele Indoneziei.

Mult mai însemnată decît expediția în sine a fost însă împămîntenirea chinezilor, soldați și marinari, rămași pe loc în arhipelagul indonezian. Acești chinezi, chiar căsătoriți cu femei băștinașe, aveau să-și păstreze obiceiurile proprii, transmițîndu-le copiilor lor, și să alcătuiască un grup distinct în masa poporului indonezian, grup care, sporit cu numeroși emigrați, avea să joace ulterior un rol hotărîtor în viața economică a țării.

În jurul anului 1350, imperiul Madjapahit trecea prin grele frămîntări: lupte pentru succesiune, împărțirea averilor, războaie civile. Principii mai mărunți își recăpătaseră treptat independența. Paza mărilor nemaifiind asigurată, pirații și aventurierii mișunau în apele lor. La sfîrșitul veacului XIII, un nobil javanez se așeza la Malacca, transformînd-o într-o metropolă a comerțului. Prințul de Malacca avea să se încoroneze în 1414, sub numele de Mohamed Iskandar șah: era deci musulman.

În Java se mai vorbește și de un anume Malik Ibrahim, mort în 1419, din care tradiția a făcut un apostol al islamului. Trebuie să fi fost un negustor venit fie din Persia, fie de pe coasta apuseană a Indiei, îmbogățit prin comerțul cu mirodenii. El încercase, zadarnic însă să convertească la islam pe împăratul din Madjapahit.

Pe tărîm economic, ivirea islamului a coincis cu o înflorire a comerțului. Datorită negustorilor indieni și arabi, mirodeniile indoneziene au devenit cunoscute în Europa. De aici și ispita de a pune mîna pe insulele cu piper și cuișoare. Astfel a început faza colonială a Indoneziei. Europenii au venit ei înșiși după mirodenii. ■

În românește de
Niculae KOSLINSKI

PLANȘELE NOASTRE

①-④ Cîteva dintre popasurile lui Mihai Eminescu pe drumurile patriei: 1) **Ipotești**, 2) **Botoșani**, 3) **Fălticeni**, 4) **Blaj**, 5) **Arad**, 6) **Brașov**, 7) **Alba Iulia**, 8) **Oravița**, 9) **Sibiu**, 10) **Timișoara**, 11) **Ploiești**, 12) **Iași**, 13) **București** (**Drumuri și popasuri eminesciene**, p. 20)

1

ALBUM ISTORIC

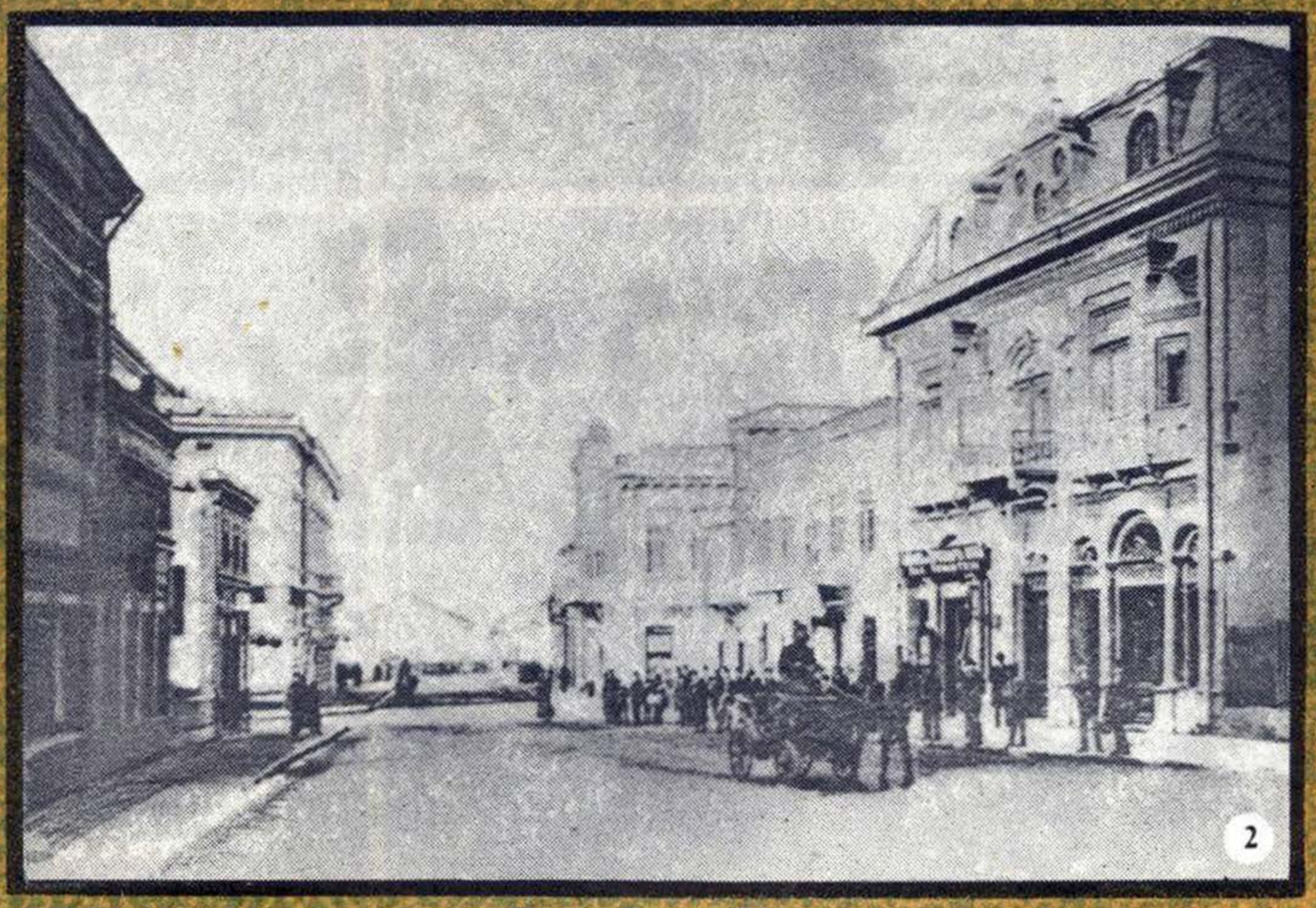

2

3

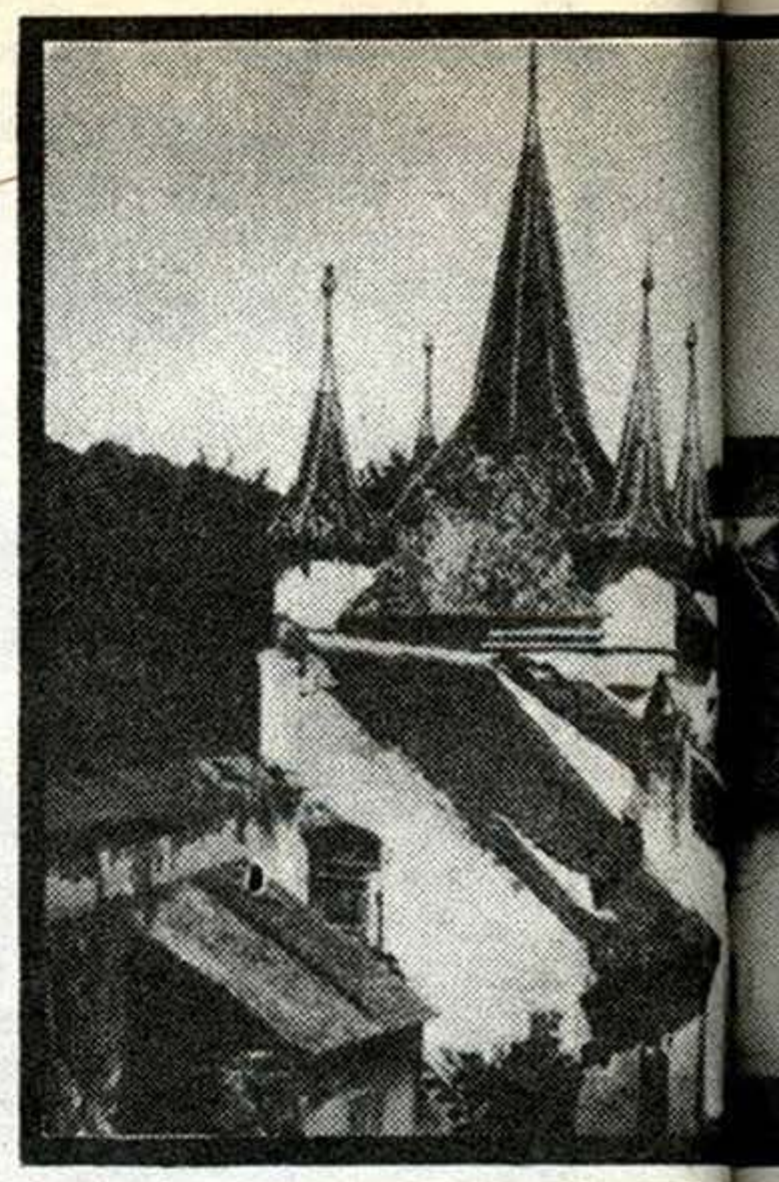

4

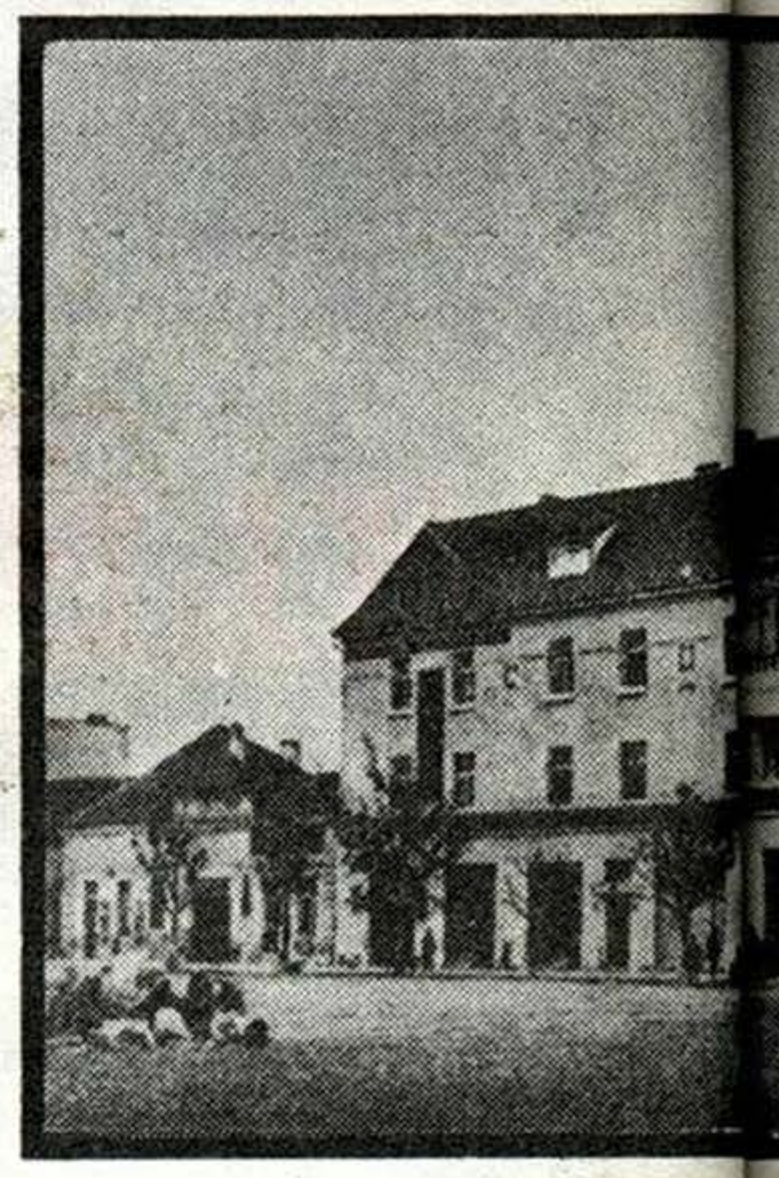

5

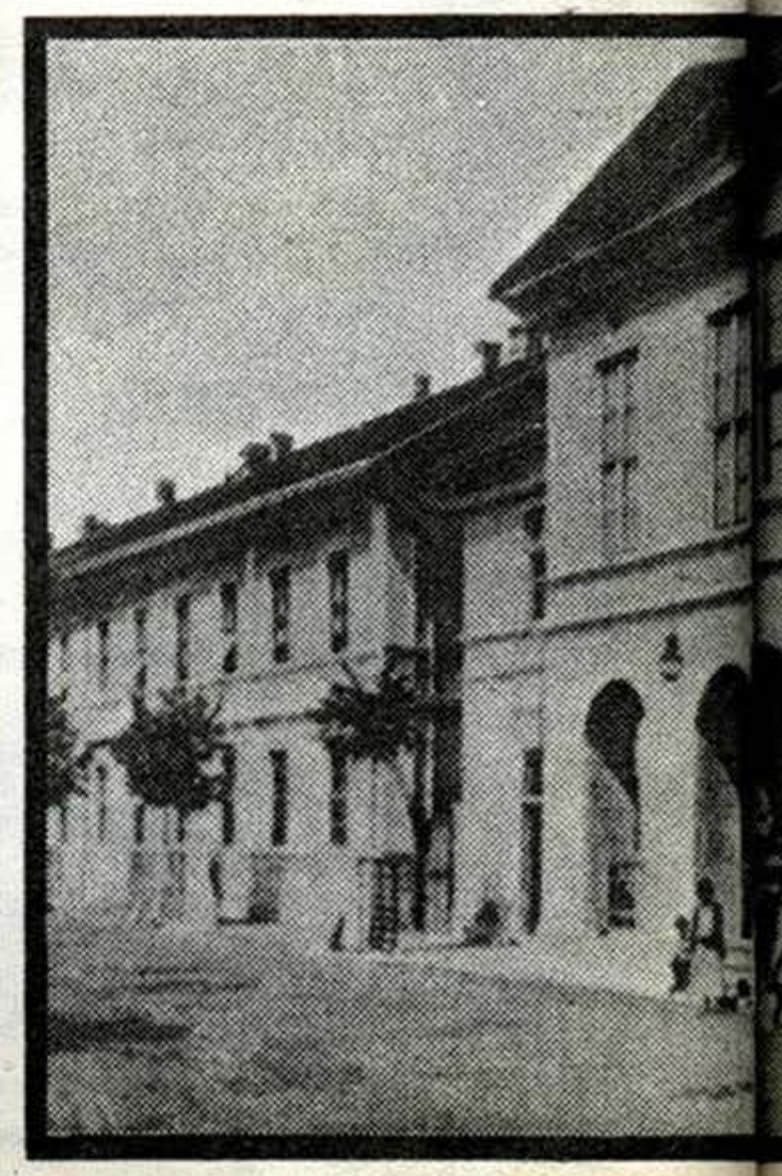

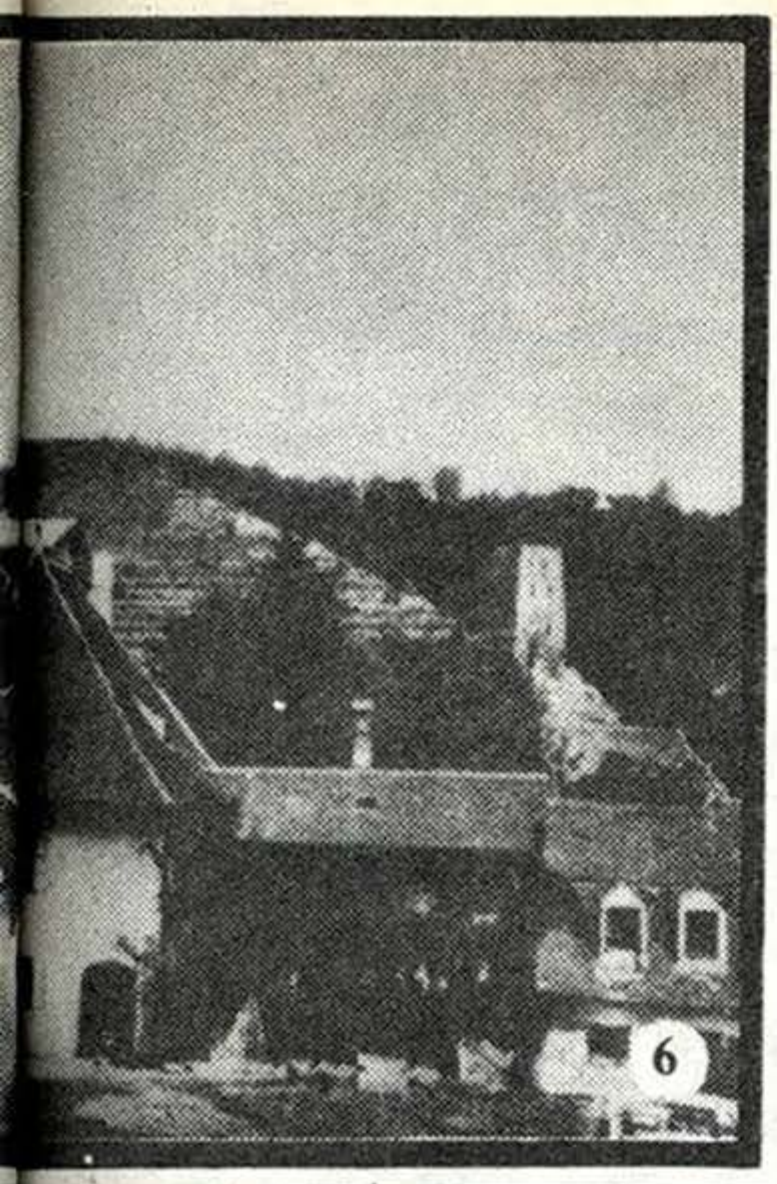
6

9

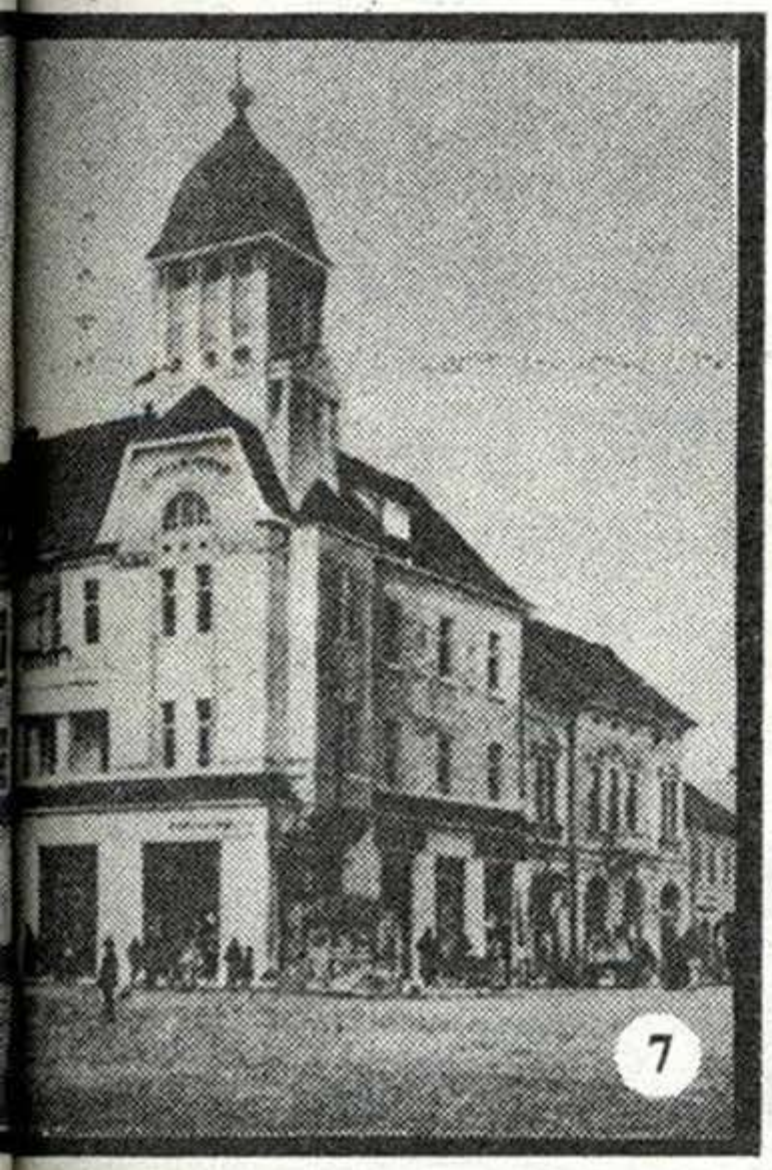
7

10

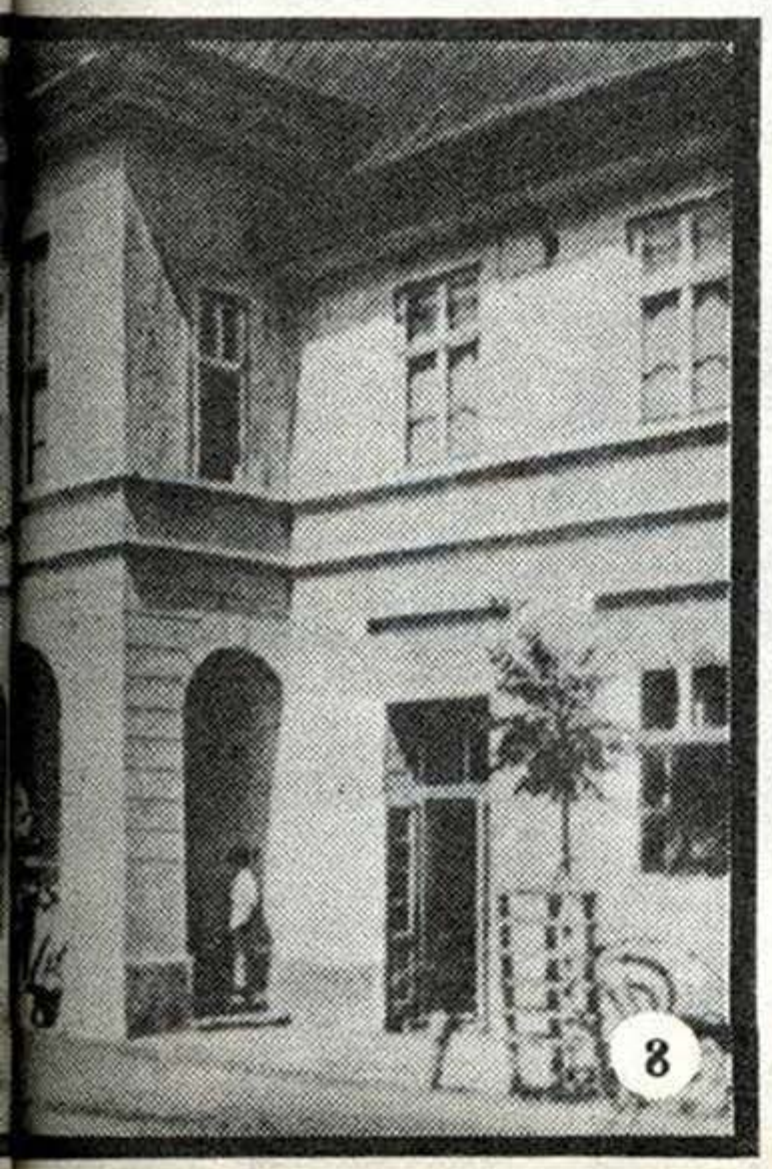
8

11

12

13

PE URMELE STRĂMOŞILOR (XXXIII)

ION POPESCU-PUŢURI

Cu datele cronologice cuprinse în actualul episod al serialului *Pe urmele strămoşilor*, am ajuns la capătul indicelui cronologic de persoane, fapte şi locuri alcătuit de istoricul italian din prima jumătate a secolului trecut, Carlo Troya, la capitolul *Faptele geţilor sau goţilor* şi, în continuarea acestuia, la capitolul *Paralipomena la faptele geţilor sau goţilor*, întocmit de el în completarea celui de-al doilea volum al lucrării sale fundamentale, *Istoria Italiei*, prevăzută să cuprindă nouă volume.

Timp de mai multe episoade, începînd cu *Magozin istoric*, nr. 2/1988, am urmărit evoluţia geto-dacilor — străvechi popor european pe care istoricul italian îl considera ca fiind unul şi acelaşi neam cu goţii — de la cele mai vechi menţiuni istorice, din anul 640 î.e.n., anterioare relatării lui Herodot, pînă în sec. XIII al erei noastre. Am luat cunoştinţă, între altele, de larga folosire a limbii gotice sau getice pe o arie întinsă a Europei, în veacurile de început ale erei noastre, precum şi de alcătuirea unor scrieri în limba gotică, scrieri ce foloseau un alfabet propriu acestei limbi. Cum arătam într-un număr anterior al revistei, referitor la acest alfabet, Troya preciza că e vorba de o scriere foarte veche, ce suferise mai multe transformări, evoluînd în timp, pînă în primele veacuri ale erei noastre. Această scriere a cunoscut, de asemenea, în decursul vremii mai multe perfectări, adaptîndu-se epocii, alfabetul atribuit lui Ulfila[1] fiind socotit de Carlo Troya ultimul alfabet getic.

Prin intermediul bogatei cronologii alcătuite de Troya — cuprinzînd informaţii şi ştiri dintre care multe inedite — am urmărit drumurile străbătute de urmaşii lui Ermanarich cel Mare, din neamul Amalilor, ai lui Alaric, din neamul Baltilor, ai „normandului" Rollon, întemeietorul ducatului francez al Normandiei[2] şi, apoi, prin strănepotul său, Wilhelm Cuceritorul, întemeietor al dinastiei normande, care a stăpînit Anglia pînă în anul 1154.

Am urmărit, de asemenea, drumul străbătut de vizigoţi[3] pînă în îndepărtata Peninsulă Iberică, precum şi continuarea stăpînirii Italiei, după plecarea urmaşilor lui Alaric, de către ostrogoţi[4] (populaţie pe care, am văzut, Carlo Troya o identifica de asemenea cu geto-dacii). Ostrogoţii au cunoscut epoca lor de mare înflorire sub Theodoric cel Mare (474-526) şi în vremea fiicei acestuia, legendara regină Amalasunta (534-535), aceea care participa la şedinţele Senatului roman vorbind în limba gotică sau geto-dacă, cum îi spunea Carlo Troya, utilizată deci alături de limba latină în fosta capitală a Imperiului roman.

Roma, pe care împăratul Constantin cel Mare (307-337) o părăsise pentru a întemeia Noua Romă în străvechiul oraş Byzantion, ce, din 330, avea să devină capitala Imperiului roman, intitulîndu-se „oraşul lui Constantin" (Constantinopol), a rămas şi ea, o vreme, a doua capitală a imperiului.

În 395, după ce bătrînul împărat Theodosius şi-a împărţit moştenirea între cei doi fii, Arcadie şi Honorius, Roma a devenit, pentru puţină vreme, capitala Imperiului roman de apus. Vechiul oraş care născuse odinioară să stăpînească lumea — arată Troya — purta tot mai accentuat semnele decăderii sale. Cucerită întîia oară de Alaric din neamul Baltilor, a mai rămas pînă la anul 476 capitala unui imperiu ce depăşea doar simbolic hotarele Urbei. Noua religie generalizată în imperiu, creştinismul — sublinia istoricul francez Jean Touchard — a dat lovitura cea mai grea unuia dintre cele mai solide principii ale fostului imperiu — divinitatea imperială, pe care a transferat-o din domeniul laic, al autorităţii de stat, în cel clerical, al autorităţii bisericeşti. Astfel spus, chiar mobi-

---

[1] Ulfila sau Ulfilos sau Wulfila (311-383), episcop arian al vizigoţilor, înmormîntat la Constantinopol. Foarte instruit, el a creat alfabetul gotic livresc, modificînd vechiul alfabet runic. Traducerea *Bibliei* făcută de el este socotită documentul fundamental pentru studiul limbii gotice. Ea este scrisă pe un celebru pergament cu litere de argint — *Codex argenteus* — păstrat la Biblioteca din Uppsala (Suedia) (*Larousse universel*, vol. 2, Paris, 1923, p. 1170).

[2] Veche provincie a Franţei care făcea parte din Neustria, a fost cedată mai tîrziu de Carol cel Simplu lui Rollon şi recucerită de la englezi de către Filip August în 1204; capitala *Rouen*. Normandia este un ţinut de platouri cretoase, acoperite cu mîluri foarte fertile, sau de coline granitice (Perche). Este o regiune agricolă, unde se practică intens creşterea animalelor; *e* o industrie dintre cele mai dezvoltate: *normanzi* sau *northmons* (oameni din nord) care veneau din ţările scandinave, în special din Norvegia şi Danemarca, sub numele de varegi sau *Rous*, ei au ocupat către mijlocul secolului IX, valea superioară a Niprului, Smolensk şi Kiev şi s-au extins în timpul unuia dintre conducătorii lor, Igor, pînă la Constantinopol. Dar ţinta celor mai celebre migrările lor a fost Occidentul. Organizaţi în cete mici, îmbarcate pe flotile alcătuite din bărci mari (cunoscute sub denumirea de Drakkars) au ajuns, la sfîrşitul domniei lui Carol cel Mare, să debarce la gurile de vărsare ale principalelor fluvii din Franţa. Regele Angliei, Alfred cel Mare, pusese capăt printr-un tratat invaziilor lor în Marea Britanie Carol cel Pleşuv a trebuit să facă în acelaşi fel şi să le cumpere de mai multe ori retragerea. În anul 886 au asediat Parisul, care a fost cu vitejie apărat de Eudes şi de către episcopul Gozlini dar Carol cel Gros a dus tratative ruşinoase cu ei cu preţul unei răscumpărări enorme. În 911, prin tratatul de la Saint-Clair-Sur-Epte, Carol cel Simplu i-acedat conducătorului lor, Rollon, ţinutul cunoscut actualmente sub numele de Normandia. Rollon şi supuşii săi au fost botezaţi, iar Carol cel Simplu a fost recunoscut drept suzeranul lor. Din acel moment, invaziile s-au oprit, dar normanzilor le-a rămas gustul pentru expediţiile îndepărtate: mărturie stau întemeierea regatului celor două Sicilii şi, mai tîrziu, cucerirea Angliei de către Wilhelm Cuceritorul (*Larousse du XX-siècle*, vol. 5, Paris, 1932, pp. 114, 115).

[3] Vizigoţii — goţii de Vest; aveau ca rege pe Alaric şi au învins Imperiul roman în 410 e.n.

[4] Ostrogoţii — goţii de Est, se aflau în sec. III e.n. în Panonia şi Moesia (*Larousse universel*, vol. I, Paris, 1922, p. 1 018).

lui în virtutea căruia Constantin cel Mare oficializase creştinismul în cuprinsul lumii (încă) romane — întărirea autorităţii imperiale — dăduse cea mai puternică lovitură existenţei Imperiului roman, destrămarea datorîndu-se succesiv vizigoţilor şi ostrogoţilor, în viziunea lui Carlo Troya.

Socotind stăpînirea acestora în Italia din anul 410 şi pînă în 552, cînd regele Totilla a trebuit să se plece în faţa superiorităţii generalilor lui Justinian, Belizarie şi Narses, aceasta reprezintă o perioadă aproape egală cu cei 165 ani de stăpînire romană asupra Daciei. Explicabile deci afirmaţiile cărturarilor antici, reluate de Carlo Troya, privitoare la utilizarea concomitentă a limbii şi scrierii gotice cu aceea latină.

Dar rolul goţilor (geto-dacilor, cum susţine Troya) nu s-a limitat doar la Italia. Încă cu ani în urmă, în valorosul său eseu istoric *Utopia getică*[1], Alexandru Busuioceanu relevase istoricilor multiplele referiri ale cronicilor spaniole la episoade dintre cele mai elocvente de istorie geto-dacică, la Boruista (desigur Burebista), Dicineo, Decebal şi, mai cu seamă, la Zamolxis, reclamaţi — prin filiera regatului vizigot din Spania — ca strămoşi ai istoriei spaniole. De la Isidor din Sevilla (şi chiar înainte de acesta, de la Paulus Orosius) şi pînă la Alphonso el Sabio (Alfons cel Înţelept) — arătase Al. Busuioceanu — nu existase cărturar din Peninsula Iberică, nu existase cronică de seamă din această zonă care să nu cuprindă asemenea referiri.

Al. Busuioceanu nu amintea, între aceşti cărturari, de unul dintre cei mai de seamă, contemporan (a trăit doar cu două decenii mai tîrziu) cu Isidor din Sevilla, anume Eugeniu cel Tînăr, episcopul sanctificat al oraşului Toledo, cel pe care, succesiv, Bonaventura Vulcanius şi Carlo Troya l-au identificat ca autor al unor scrieri în limba goto-getică.

Cele două capitole ale lui Carlo Troya ne probează însă că *Utopii getice* de felul celei realizate de Busuioceanu se pot reconstitui şi pentru alte zone geografice ale continentului. În Peninsula Scandinavă, de asemenea, nu exista cronică şi nu există document din perioada de sfîrşit a mileniului I şi început al mileniului II care să nu vorbească de Dania zisă şi Dacia, de lutia cunoscută şi ca Geţia, de geţi, daci ş.a.m.d. La fel cronici şi cărturari de seamă din Franţa, Germania, Britania îi arată pe daci şi ţara lor Dacia.

Şi nu e vorba numai de cărturarii şi cronicile de la începutul mileniului de al cărui sfîrşit ne apropiem noi, acum. Indicele cronologic alcătuit de Carlo Troya ne îngăduie să urmărim felul în care prezenţa geto-dacilor a fost ilustrată în scrierile istorice ale cărturarilor Evului Mediu, Renaşterii, Epocii Luminilor, ai adepţilor curentului romantic sau ai celui raţionalist. Bogata sa incursiune în istoriografia problemei a adus în cercetarea istorică nu numai pe Cassiodorus şi Iordanes, ci şi pe Scaligero şi Bonaventura Vulcanius, pe Hugo Grotius şi Schlösser, istorici din Italia şi Spania, din Ţările de Jos şi Germania, din Polonia, ţările Scandinaviei.

De fapt — şi aceasta este concluzia esenţială pe care ne-o transmite indicele cronologic alcătuit de cărturarul italian —, bogăţia de date şi informaţii reprezintă o ilustrare a puterii şi caracterului permanent pe care existenţa geto-dacilor şi a Daciei l-au avut, din antichitate şi pînă la jumătatea veacului XIX (cînd şi-a elaborat Troya scrierea) în conştiinţa istorică europeană; în acelaşi timp — raportîndu-se precumpănitor la istoria Europei — trebuie arătat că opera lui Carlo Troya e întregită de scrierile altor cărturari: un J.F. Vaillant, un A.J. de Saint-Martin, un Adrien de Longperier sau un Julius Klaproth, care ni-i arată pe geto-daci în fructuoase legături culturale, politice, economice cu marile civilizaţii ale lumii în diferitele epoci istorice.

Se cuvine, de asemenea, subliniat că prezentîndu-ne diferitele mişcări ale grupurilor gepide, vizigote, ostrogote, normande (desprinse, consideră Troya, din marele trunchi geto-dacic) în felurite zone ale Europei, istoricul italian precizează elementul esenţial al stabilităţii geto-dacilor şi al urmaşilor coloniştilor romani în vechea vatră dacică, unde s-a dezvoltat pînă în zilele noastre poporul român.

Referindu-se la acest aspect, Troya cita din scrierea *De Europa*, a lui Aeneas Silvio Piccolomini, cărturarul italian din sec. XV devenit papă sub numele de Pius II: „Geţii, pe care unii îi numesc valahi, alţii transilvani".

„El [Piccolomini] — arată Troya — nu credea că speţa daco-geţilor să se fi stins în regiunile cucerite de Traian dincolo de Dunăre; şi nu putea să o creadă, întrucît acei valahi sau daco-geţi mai vorbesc şi acum, după mai mult de 16 veacuri, o latină stricată. Şi tocmai acest lucru — continuă Troya — îl afirma Iordanes: adică daco-geţii lui Decebal nu ar fi fost alţii decît goţii care, după Ermanarich, s-au despărţit în vizigoţii din Spania şi în ostrogoţii din Italia... Lui Iordanes nu i se poate acorda încredere şi nici nu i s-a acordat în legătură cu ceea ce spune referitor la existenţa unui Bericus [căpetenie a goţilor sub care aceştia ar fi pornit din Scandinavia] de dinainte de potop, dar, trebuie să o repetăm, nu există istoric mai bun decît Iordanes în ceea ce priveşte faptele geţilor din era noastră. Ce s-ar putea spune oare în locul afirmaţiei lui Iordanes? Dar, mă rog, fie: să zicem că acel Bericus ar fi plecat din Scandinavia; n-ar fi un motiv ca, peste mii de ani, acei goţi să nu fi devenit daco-geţii lui Decebal şi, totodată, strămoşii ostrogoţilor şi vizigoţilor, precum şi ai actualilor valahi... Cel mai de seamă rămîne faptul că niciînd localnicii [din vechea Dacie] nu au dispărut; localnicii, adică strănepoţii geţilor lui Zamolxis, Decebal şi Ermanarich".

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1978.

Ampla incursiune realizată de Carlo Troya în trecutul geto-dacilor, pe care istoricul italian îi identifică, de asemenea, cu goții, urmărindu-i într-o succesiune de momente — din răsăritul în apusul continentului și din miază-zi în nordul Europei — evidențiază, ca o trăsătură permanentă, activa participare a acestui popor la semnificative etape și evenimente istorice. Făuritori ai unei bogate civilizații materiale și spirituale, propagatori ai unor valori morale remarcate, la vremea lor, de numeroși învățați ai Antichității, ei au adus prețioase contribuții la răsturnarea vechilor mentalități politeiste, la afirmarea noii ideologii creștine, atît de apropiată de doctrina zamolxiană a nemuririi, la contestarea sclavajului și propagarea unor idei novatoare pentru acele vremuri, privind egalitatea tuturor ființelor umane. În forme și modele specifice epocii respective, ei au contribuit astfel la prăbușirea perimatei orînduiri sclavagiste, a ideologiei idolatriei zeităților și a factorilor politici care o susțineau.

A treia perioadă

1178 Chronologia Memorabilis menționează: „Arhiepiscopul Esekil a plecat din Dacia", iar Elmold, în Cronica Slavilor (Cartea I, Cap. I) afirmă: „Danii și svecnii, pe care îi numim normanzi". Și în altă parte (Cartea I, Cap. XXI) vorbește despre Godscal, al cărui fiu „Henricus a fugit la dani deoarece s-a născut din neamul regesc al danilor". După cîtăva vreme, acest fugar (Cartea I, Cap. XXXIV) „a plecat din Dacia și s-a întors în țara sa după ce a adunat corăbii de la dani și de la slavi". Aici, ca în alte exemple, țara este Dacia și locuitorii săi sînt danii.

1189 O nouă scrisoare a lui „Waldemarus, regele danilor, către locuitorii Daciei" datează din acest an conform informațiilor cuprinse în Prolegomena ad Saxonem Grammaticum (A. 1644).

1186 Sven, fiul lui Aggon, coleg al grămăticului saxon, dă Danemarcei numele de Dacia. Scriptores Rerum Danicorum, I, Cap. V, pp. 42-64. Despre Tira, faimoasă în timpul domniei împăratului Otto, Sven spune: „Thyra, din care s-a născut și a crescut libertatea danilor era pe bună dreptate numită gloria Daciei" (Ibid., I. 50).

1191 Regele Caximir din Polonia învinge pe podoleni, cărora Vincențiu Kadlupus (mort la puțini ani după aceea) le dădea denumirea de geți (Ist. I., vol. II, p. 716).

1197 Edictul părintelui Petrus Capuanus, trimis al Bisericii de la Roma, promulgat în Consiliul de la Dijon către toate bisericile regatului francilor, consemnează: „pentru motivul că Filip II, rege al francilor, după ce și-a părăsit soția legitimă, pe doamna lui Engelburg, fiica regelui Daciei, s-a căsătorit cu alta" (Apud Langebek, vol. VI, p. 86).

1199 Într-o scriere din acest an se vorbește despre „Livonia creștinată de Inocențiu III, provincie vecină cu danii și polonezii". cca. 1200 Roger din Hoveden, istoric englez, acordă danilor numele de daci (Inter Scriptores Savilii, p. 300 ș.u.).

1202 Din acest an este scrisoarea lui Inocențiu III către regele [Franței], Filip II, unde se acordă titulatura de „rex Dacorum" lui Canut, fratele lui Ingelburg; în aceeași scrisoare poruncește regelui Franței „să primească martori din regatul Daciei" (Apud Langebek, VI, 109).

1212 Inocențiu III se adresează arhiepiscopului de Lund în legătură cu numirea unor prelați pentru „Dacia și Suedia" (Bulla apud Rainaldi, Contin. Baronii, I, 487).

1213 Cencius Camerarius, devenit apoi Papa Honoriu III, redactează Registrul în care Scaniei din Suedia i se dă numele de Dacia (Tab. Cron., vol. I, p. 520).

1220 decembrie 1. Bula lui Honoriu III: „Către foarte iubiții fii întru Christos, către glorioșii regi și către toți credincioșii din regatul Daciei. Spre a nu fi amenințate drepturile regelui danilor, al cărui regat se știe că ține de jurisdicția bisericii de la Roma" (Apud Rainaldi, I, p. 277).

1222 „Cardinalul Gregorius a fost la daci", se consemnează într-un izvor din acest an (Ibid. II, p. 526).

1237 mai. [Papa] Grigore IX scrie „Pentru regiunea Dacia" episcopului din Modena, trimisul său (Apud Rainaldi, I. p. 457).

1241 Scrisoarea împăratului Frederic II despre invazia mongolă a lui Batu-han; printre altele afirmă: „Este redată războinicilor Alemania, Dacia navală, Italia cea nesupusă" (Historia Major, p. 560).

1242 „În părțile nordice tătarii pustiesc Rusia... Goția, Zîquia, Alania, Polonia și celelalte regate pînă la [în număr de] 30; și se năpustesc pînă la hotarele Germaniei", consemnează cronicarul Iordanus (Apud Rainaldi, I, p. 516). Iordanus (Manuscrisul Vatican, nr. 1 960, cu multe picturi) a fost contemporan cu Dante. Trăia în 1314 și 1320. Rainaldi a publicat multe fragmente din opera acestuia în a sa Continuazione în Editura Baronio și apoi Muratori (A. 1741) în vol. IX din Antiquitatae Medii Evi. Și cine nu vede că Goția și Alania mai existau, la jumătatea secolului XIII, întrucît erau atacate de tătarii Și că Iordanus, contemporan evenimentelor, le plasa în afara Germaniei? Cronicarul se exprima după obiceiul timpului său, fără a copia descrieri din scriitorii antici, așa cum făcuse călugărul Aimonius către anul 1000, transcriind cuvintele lui Pliniu referitoare la diferitele neamuri de germani și la vecinătatea acestora cu dacii (Aimonius, Apud Don Bouquet, Scriptores Francorum, vol. III, pp. 22-23). (A. 1741); și totuși Iordanus alătura Alania și de Goția, care mai existau în epoca sa, denumirilor mai recente de Rusia, Zîquia, Polonia.

Același lucru, la jumătatea secolului XIII, îl făcea și Vincenzo Bellovacenses, descriind Europa de răsărit cu fraze aproape asemenea celor ale lui Honoriu din Autun: „Prima regiune a Europei este Scythia Inferior, care începînd de la Lacul Maeotid [Marea de Azov] se întinde între Dunăre și Oceanul de Nord. Acest ținut este numit sălbatic din cauza neamurilor sălbatice. Prima parte a sa este Alania, care ajunge pînă la Lacul Maeotid. După aceasta [urmează] Dacia unde [este] și Goția. Apoi Germania". Vincentii Burgundii, Bellovacenses Praesidis, Biblioteca Mundi, Speculum Naturale, Cartea XXXII. Cap. IX, Tom. I, p. 2 405 (A. 1624, Duaci).

Aceasta a fost împărțirea Europei răsăritene în Evul Mediu. Toți înțelegeau unde erau plasate Alania, Dacia, Goția, Germania; cu toate că acestea erau locuite de o mare mulțime de popoare diferite, printre care se numărau și descendenții vechilor daco-geți. O parte dintre aceștia mai există și astăzi, cu numele de vlahi.

1244 Chronicum Danicum de la 980 la 1286 menționează că la această dată „Nuntiul papal este trimis în Dacia".

1256 În aceeași lucrare se arăta referitor la anul 1256 că „Regele Daciei și cel al Sveciei au făcut pace la Hafen". Ibid., II, p. 488.

1257 „Haquinus, regele Norvegiei, a fost în Dacia" se consemnează în Anonymi Chronicon Danicum alcătuită între anii 1130 și 1300. Apud Langebek, vol. IV, p. 229 și II, p. 537.

1260 „Scrisoarea abaților din Dacia către primii patru abați (cistercieni)". Langebek, vol. V, pp. 279-280.

1260 Scrisoarea călugărilor din Dacia către papă (Id. Ibid. V, pp. 281-282).

1260 „Scrisoarea cardinalului Guido către primatul provincial al fraților [călugări] din regatul Daciei". Langebek, vol. V, p. 285.

1265 „Arhiepiscopul Iacob a fugit din Dacia" (Ibid. IV, p. 229). „Cardinalul Guido a fost în Dacia" (Ibid).

cca. 1270 „Arhiepiscopul din Lund are în Dacia voturi (în număr de opt), în Sventhia are voturi (în număr de patru), în Norvegia are voturi (în număr de șase)", se consemnează într-un raport bisericesc datat aproximativ la 1270. Referitor la precizările de ordin geografic, eruditul suedez N.R. Brokmann scria: „Așa i-a fost pe plac fericitului meu prieten Langebek să numească acest fragment" din codexul antichităților de la Holmi. ■

Fişă biografică — Traian Lalescu

În anul 1911 apărea la Bucureşti *Introducere în teoria ecuaţiilor integrale*, care în chiar anul următor era tradusă în limba franceză, apoi şi în alte limbi. Lucrarea, de larg răsunet în cercurile ştiinţifice, reprezenta prima sinteză pe plan mondial despre această temă, prin care, la numai 29 de ani, matematicianul român Traian Lalescu se înscria printre fondatorii analizei funcţionale.

Chipul său — îşi amintesc contemporanii — iradia fermitate şi, în acelaşi timp, vioiciune, entuziasm şi inteligenţă scăpărătoare, o cutezanţă de nimic abătută. Evocîndu-l într-o formulare sintetică, matematicianul şi mecanicianul Victor Vâlcovici scria despre el în 1930: „Elan tineresc şi calităţi superioare de minte şi inimă".

S-a născut la 12/24 iulie 1882 la Bucureşti, dintr-o familie originară din Banat, provincie istorică românească de care s-a simţit întotdeauna legat. A fost un elev eminent (la Craiova, Roman şi Iaşi), premiant în toate clasele. Corespondent din liceu al *Gazetei matematice*, „rezolvirile" (cum erau numite pe atunci de revistă), pe care le trimitea erau atît de originale, încît marele inginer-matematician Ion Ionescu (Bizeţ) a bănuit „la început că are vreun profesor care îi face problemele". A reuşit primul la dificilul examen de admitere la Şcoala naţională de poduri şi şosele, dar nu a urmat aci decît trei ani (1900-1903), trecînd la Secţia de matematică a Facultăţii de ştiinţe din Bucureşti, unde, în numai doi ani, a obţinut licenţa (1903-1905). S-a bucurat de îndrumarea unor dascăli străluciţi, printre care David Emmanuel, Spiru Haret, Gheorghe Ţiţeica şi alţi reputaţi maeştri ai şcolii româneşti de matematică.

După mai mulţi ani, Traian Lalescu îşi va relua studiile tehnice superioare (în domeniul electricităţii), devenind în 1919 inginer. De remarcat însă că în întreaga sa activitate el a fost constant preocupat de a pune matematicile pure în slujba celor aplicate, de a valorifica rezultatele obţinute în aria tehnicii.

Revenind la studiile lui de matematică, consemnăm că în 1908 şi-a susţinut la Paris un remarcabil doctorat, cu teza *Sur l'equation de Volterra* (Asupra ecuaţiei lui Volterra); a izbutit să deducă proprietăţile ecuaţiilor integrale Volterra din proprietăţile ecuaţiilor diferenţiale liniare, prin metoda aproximaţiilor succesive, ceea ce reprezenta o simplificare considerabilă, rezultat mult apreciat şi adesea citat de însuşi Vito Volterra, de Édouard Goursat şi de mulţi alţi specialişti.

Activitatea sa didactică a fost extrem de bogată, fiind mai întîi profesor secundar (din 1906) la Giurgiu şi Bucureşti, apoi din 1909 urcînd toate treptele ierarhiei în învăţămîntul superior. A fost profesor de geometrie analitică la Şcoala naţională de poduri şi şosele — ulterior Şcoala politehnică (1911-1929) — şi profesor de algebră superioară şi teoria numerelor la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti (1912-1929). Demersurile şi insistenţele sale au contribuit decisiv la înfiinţarea Şcolii politehnice din Timişoara (1920), unde a predat analiza matematică şi electricitatea, fiind şi cel dintîi rector al acestei importante instituţii de învăţămînt.

În toamna anului 1917 a plecat la Paris cu un grup de profesori universitari — între care E. Pangrati, S. Mândrescu, G. Murnu, I. Nistor, D. Pompeiu, I. Ursu — militînd cu înflăcărare pentru cauza reîntregirii patriei, pentru făurirea unităţii naţionale a României. În capitala Franţei a publicat o monografie asupra Banatului, susţinînd cu fermitate drepturile naţionale ale românilor.

Creaţia ştiinţifică a lui Traian Lalescu a fost caracterizată printr-o extraordinară diversitate de preocupări, de la geometria triunghiului la calculul vectorial şi tensorial, de la seriile trigonometrice la teoria mareelor, de la mecanica raţională la electrotehnică etc. El a introdus pentru prima dată în ştiinţă funcţiile poligonale periodice, elaborînd şi o teoremă a acestora. A mai introdus, în colaborare, „ecuaţiile Lalescu-Eagle-Abason". A elaborat o metodă a discontinuităţilor sau a incidenţelor geometrice, privind analiza armonică a unor unde reprezentate prin funcţii analitice periodice nesinusoidale. A adus contribuţii importante în domeniul algebrei şi al teoriei numerelor, publicînd totodată o sinteză fundamentală în geometria triunghiului (1927). Continuînd activitatea sa în domeniul ecuaţiilor integrale, Lalescu a introdus clasa „nucleilor frînţi" şi a descoperit „nucleele simetrisabile", preocupări ce i-au condus pe discipolii săi la rezultate valoroase. Este autor de lucrări importante de fizică matematică, electrodinamică, calcul algebric, teoria zborului avioanelor, istoria matematicii. La multilateralitatea sa, se adaugă o considerabilă spontaneitate şi un adevărat geniu al improvizării unor soluţii, pe cît de neaşteptate, pe atît de precise.

A fost printre primii care a prezentat, la noi, în conferinţe, teoria einsteiniană a relativităţii. „Ştia să redea matematicii înţelesul ei dinamic, împrumutat vieţii fizice, pe care o exprimă", observau colegii săi. ■

Nicolae CAJAL, I. M. ŞTEFAN

„NICI UN POPOR NU ESTE SUPUS ALTUI POPOR"

CONSTANTIN ANTIP

12 iulie 1789... Palais Royal, cartierul general al Parisului în revoltă, este mai animat decît oricînd. Mulţimea freamătă la citirea primului număr, proaspăt apărut, al ziarului Les Révolutions de Paris, **care proclamă: „Cei mari ni se par mari pentru că noi stăm în genunchi. Să ne ridicăm!" Combustia devine maximă cînd un tînăr patriot, publicistul Camille Desmoulins, urcă precipitat pe o masă şi lansează apelul: „La arme, cetăţeni! La arme! Să ne prindem toţi cocarde verzi, culoarea speranţei!" Peste 6 000 de oameni îl poartă în triumf, smulg frunzele castanilor de pe alei şi îşi improvizează din ele cocarde, se înscriu în listele — ce încep să circule instantaneu — „soldaţilor patriei". La 14 iulie, acelaşi exuberant tînăr, intrat deja în conştiinţa populară ca „primul apostol al libertăţii", anunţă laconic: „Bastilia este cucerită!"**

Episodul ne apare ca o emblemă a legăturii intime dintre acţiunea politico-socială şi presă, în pregătirea şi desfăşurarea marii revoluţii franceze de acum două secole.

Dacă gîndirea iluministă, care reclama înlocuirea contractului feudal impus cu contractul social liber acceptat, a pregătit ideologic evenimentele din 1789, presa a fost mijlocul prin care luptătorii pentru înnoire au căutat să concretizeze principiile progresului şi dreptului natural, ale libertăţii, egalităţii şi justiţiei — suportul opţiunilor filosofilor. Exponenţi ai clasei în ascensiune, burghezia, ajunsă la conştiinţa puterii ei economice şi a intereselor politice, militanţii politici au devenit publicişti, după cum publiciştii au devenit militanţi politici, motivînd şi argumentînd necesitatea inexorabilă a revoluţiei şi chemînd la pregătirea şi înfăptuirea ei.

Cu atît mai mult aveau acest drept românii...

Motivările şi argumentările — cuprinse în nenumăratele pamflete, articole, broşuri şi gazete, apărute clandestin sau peste hotare, care au premers explozia din 14 iulie 1789 — erau rodul analizei atente a mişcării reale, a situaţiei tensionate din Franţa, dar şi din alte ţări.

Relevant şi concludent, în acest sens, este cazul lui Jacques-Pierre Brissot (1754-1793). Adept convins al lui Jean-Jacques Rousseau — cel mai consecvent contestatar al absolutismului şi promotor al unei noi ordini sociale —, Brissot socotea că dreptul natural legitima ridicarea poporului împotriva opresiunii, nedreptăţii şi arbitrariului regimului feudal.

În numărul 1 al ziarului său *Le Patriote français*, tipărit la 6 mai 1789, fără autorizaţie guvernamentală, Brissot, văzînd în starea a treia expresia de bază a naţiunii, arăta că aceasta „trebuie să fie liberă şi puterea faptelor cere ca ea să aibă o Constituţie. Cînd luminile spiritului şi mizeria au atins concomitent ultimul grad la un popor, care nu şi-a pierdut în întregime simţirea şi energia, trebuie ca el să devină liber sau să piară".

Încrederii că revoluţia în Franţa nu mai putea fi împiedicată, Brissot i-a asociat susţinerea dreptăţii cauzei asemănătoare pentru care luptau şi alte popoare. În 1776, ca redactor principal al ziarului *Le Courrier de l' Europe*, imprimat la Londra, apoi la Boulogne-sur-Mer, îşi manifesta entuziasmul faţă de revoluţia americană de independenţă; în 1780 era de partea răsculaţilor irlandezi; în 1782 susţinea pe democraţii din Geneva împotriva conservatorilor locali; în 1785, deşi departe de locul dramei, tipărea la Dublin *Seconde lettre d'un défenseur du peuple à l'empereur Joseph II*, impresionantă pledoarie pentru revoluţia română condusă de Horea, în care aproba pe deplin ultimatumul dat, la Deva, nobilimii. Dacă aceste revendicări ar fi considerate nejuste, scria Brissot, atunci „trebuie să spunem că şi declaraţiile Statelor Unite ale Americii au fost nejuste, deoarece sînt exact aceleaşi. Dacă americanii au fost îndreptăţiţi să se revolte pentru că nu au vrut taxe fără consimţămîntul lor, cu atît mai mult aveau acest drept românii, care nu dispuneau nici de proprietate, nici de libertate, fiind la bunul plac al stăpînilor nemiloşi".

Pentru ca presa să-şi exercite eficient rolul de a conştientiza opinia publică şi a o implica în concretizarea politică a modelului uman şi social propus de reprezentanţii iluştri ai iluminismului, era necesar ca ea să poată acţiona liber. Şi această condiţie, îndelung revendicată, avea să se realizeze odată cu căderea Bastiliei, cînd presa şi-a cucerit libertatea, de fapt, ce avea să fie consfinţită, de drept, la 26 august 1789, în articolul XI al *Declaraţiei drepturilor omului*: „Libera comunicare a gîndirii şi opiniilor este unul din drepturile cele mai preţioase ale omului, fiecare cetăţean poate deci să vorbească, să scrie, să tipărească în mod liber, purtînd răspunderea dacă abuzează de această libertate în cazurile determinate de lege".

Învolburarea a milioane de pagini

Revoluţia a imprimat presei o extensiune fără precedent. De la vreo 60 de ziare şi reviste, cîte existau în 1788, s-a ajuns, între 14 iulie 1789 şi 10 august 1792, la circa 500, multe dintre ele depăşind tirajul de 10 000 exemplare (foarte mare pe atunci) şi avînd o audienţă de la 100 000 la 300 000 cititori.

Sub cupola libertăţii presei, practic nelimitată în intervalul iulie 1789-august 1792, s-au înfruntat cu violenţă ziarele revoluţionare cu cele contrarevoluţionare. „Întrecerea e cumplită între cele două prese — subliniază Jules Michelet în *Istoria Revoluţiei*. Te cuprinde ameţeala privind învolburarea acelor milioane de pagini învîrtejindu-se prin aer, bătîndu-se, ciocnindu-se. Presa revoluţionară — şi aşa furioasă — e încă şi mai asmuţită de ironiile ascuţite ale fituicilor şi pamfletelor regaliste. Acestea colcăie la nesfîrşit; mănîncă pe săturate din cele douăzeci şi cinci de milioane, strînse în fiecare an, ale listei civile".

Pe baricadele Revoluţiei: *Le Patriote français* al lui J.-P. Brissot, *Les Annales patriotiques et littéraires*, avînd ca redactor principal pe Jean-Louis Carra (între altele, autor al volumului, publicat în 1777, *L'Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, rod al cercetării directe a situaţiei din cele două principate române, unde se aflase în 1775 şi 1776, în serviciul lui Grigore III Ghica), *Les Révolutions de Paris*, sub girul redacţional al lui Élysée Loustallot, *Le Père Duchesne* al lui J. Hébert, *L Journal de la Montagne*, încă numeroase altele, pilotate de monitoarele: *L'Ami du peuple* (iniţial *L Publiciste parisien*, apoi — din 1792 — *Le Journal de la République Française*), scris de la un capăt la altul de Jean-Paul Marat, şi *Les Révolutions de France et de Brabant*, opera fundamentală a lui Camille Desmoulins.

Principiile Revoluţiei îşi aveau propagatori nu numai în jurnalele politice generale, ci şi în periodice adresate unor categorii anume, precum *La Feuille villageoise*, destinat ţăranilor, *Les Étrennes nationales des Dames*, consacrat emancipării femeilor, *Weltbote* din Strasbourg, difuzat publicului de limbă germană, inclusiv de peste graniţe.

Eminamente politică, presa revoluţionară a abordat la înaltă temperatură principială marile comandamente pe care le impunea evoluţia social-politică a Franţei, ieşirea ei din trecutul feudal şi angajarea pe calea dezvoltării capitaliste moderne. Platitudinii şi cenuşiului presei tipărite cu privilegiu regal, Revoluţia i-a replicat printr-o presă de factură nouă, vie, cutezătoare, înflăcărată, pasionată.

Asupra fizionomiei acestei prese şi-au pus amprenta, fiecare în felul lui, marii ziarişti

revoluționari Marat, Desmoulins, Loustallot, Brissot. În timp ce Marat, datorită caracterului său vulcanic, necruțător, artei de a demonta toate resorturile mecanismului politic și social, de a-și adapta permanent stilul scopului vizat, se afla întotdeauna în avans, sporea febra ziarelor, care se transmitea poporului și îl cucerea, Camille Desmoulins, cu sprinteneala condeiului, cu verva elegantă, antrenantă, sarcasmul și virulența polemică, cu promptitudinea și subtilitatea cronicarului actualității, pe care o căuta peste tot — în Adunarea Națională, în societățile populare, pe stradă —, se afirma ca ziaristul cel mai personal, care dădea scînteierea acestei prese. Istoricii presei franceze sînt aproape unanimi în a considera că *L'Ami du peuple* dădea tonul, că *Les Révolutions de France et de Brabant* reprezintă monumentul cel mai incisiv, cel mai sclipitor, cel mai crud adesea, cel mai inspirat întotdeauna al Revoluției, o capodoperă a stilului, un repertoriu de știință și o minunăție de spirit. Epigrafele ziarelor lui Marat și Desmoulins — *Vitam impendere vero*, să-ți închini viața adevărului, *Quid novi*, ce e nou — dau expresie cerințelor esențiale ale unei prese autentice.

De partea opusă Revoluției: *Les Actes des Apôtres* și *Le Journal politique national*, care trăiau îndeosebi prin pana lui Antoine Rivarol, *La Gazette de Paris*, *Le Journal royaliste*, *L'Ami du Roi* etc. Cum libertatea și egalitatea, pentru care luptau gazetele revoluționare, însemnau negarea absolutismului, a ierarhiei și privilegiilor feudale, în foile reacțiunii, susținătorii regalității agonizante și ai Vechiului regim doborît considerau Revoluția un complot „iudeo-calvino-iacobin" și etichetau, prin Rivarol, *Declarația drepturilor omului* ca „prefața criminală a unei cărți imposibile", instigau violent la „gîtuirea patrioților", la spînzurarea lor „pe ruinele Bastiliei", difuzau apelurile emigrației, reclamau intervenția monarhiilor europene, plîngîndu-se chiar de timbrul insuficient de „energic" al manifestului lansat, la 25 iulie 1792, de ducele de Braunschweig, comandantul corpului expediționar străin pornit împotriva Franței revoluționare, care amenința Parisul cu „execuția militară". „Regaliști credincioși... răsuflați în fine, răsuflați, scria *La Gazette de Paris*, din 24 iulie 1792; vremea a sosit... Din sînul Curții de la Coblentz... flacăra sacră va străbate de la nord la sud și de la răsărit la apus toate părțile imperiului francez".

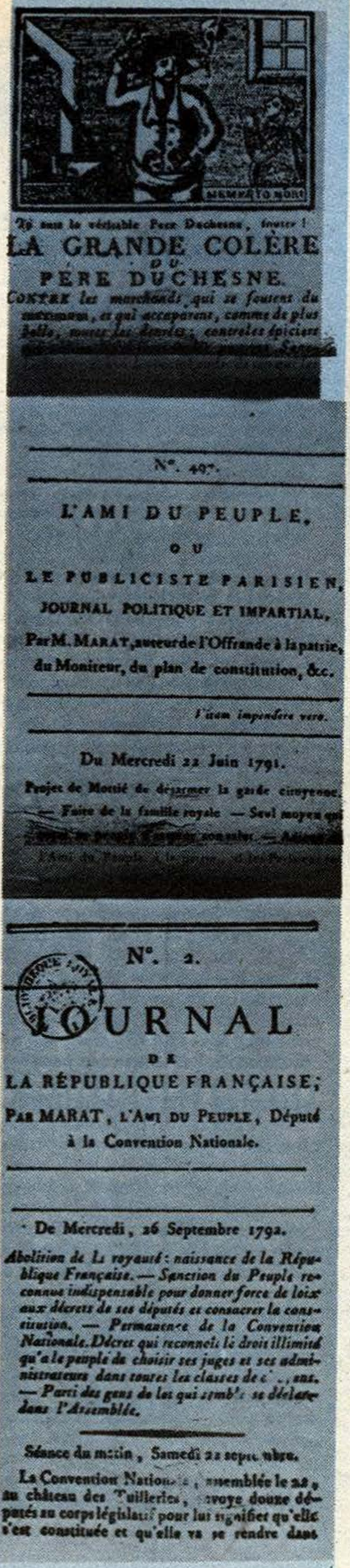

Situația din vara celui mai greu an pentru Revoluție, 1792, cînd acțiunile sediționase ale forțelor ostile din interior se conjugau cu intervenția militară din exterior, indica limpede că libertatea nelimitată a presei se transforma într-un adevărat pericol. Libertatea de opinie nu trebuie să fie nemărginită decît pentru adevărații prieteni ai patriei, scria Marat, la 20 noiembrie 1792, în *Le Journal de la République Française*. El condamna sistemul conceput de moderați, care sacrifica salvarea publică unui fals amor pentru umanitate: „ei vor să fie lăsate dușmanilor Revoluției mijloacele de a ațîța disensiunile, sub pretextul de a nu afecta libertatea de gîndire; libertatea de a zdruncina statul, sub pretextul de a nu stînjeni libertatea individuală; libertatea de a merge să conspire în străinătate, sub pretextul de a nu aduce atingeri libertății de a voiaja". Libertate, deci, numai pentru susținătorii cauzei patriotice, nici o libertate pentru inamic!

Militanții libertății, egalității și fraternității vedeau în presă „o manufactură de revoluție", „o funcție publică și o magistratură", „o putere", iar în slujirea ei — „un apostolat". „Astăzi, scria Camille Desmoulins, ziariștii îndeplinesc atribuțiile ministerului public; ei demască, decretează, reglementează pe cale extraordinară, absolvă sau condamnă. În fiecare zi, ziariștii urcă la tribuna dezbaterilor și se găsesc în rîndurile lor voci de stentor care se fac auzite în cele 83 de departamente. Locurile pentru a as-

Cîteva dintre publicațiile difuzate în timpul Revoluției

În p. 37: *desen sugerînd răspîndirea presei în Franța revoluționară*

Revoluției franceze din 1789 — de la declanșarea căreia se împlinesc în acest an două secole — Magazin istoric i-a consacrat, în decursul anilor, numeroase articole, evocări, reconstituiri istorice. Rememorăm acum cîteva dintre principalele momente care au marcat acest mare eveniment din istoria Franței și a omenirii.

1787

februarie 22. **Deschiderea lucrărilor Adunării notabililor (reuniune a reprezentanților de seamă ai nobilimii, numiți de rege), ce numără 147 membri. Reuniunea urmărește să găsească noi mijloace pentru sporirea veniturilor statului francez, confruntat cu o gravă criză financiară. Charles-Alexandre de Calonne, controlor general al finanțelor din anul 1783, prezintă situația sistemului financiar francez, afirmînd, între altele: „Nu poți face un pas în acest vast regat fără să nu dai peste legi diferite unele de celelalte, uzanțe ce vin în contradicție una cu alta, privilegii, excepțări, scutiri de plata impozitelor, drepturi și pretenții de tot felul; și această disonanță generală complică administrația, îi întrerupe cursul, creează încurcături serviciilor ei și sporește pretutindeni cheltuielile și dezordinea".**

aprilie 20-24. **Calonne își dă demisia. „Ceea ce trebuie făcut pentru a salva statul nu se poate realiza prin măsuri parțiale, este neapărat necesar să se purceadă la refacerea temeliei întregului edificiu, pentru a evita prăbușirea lui... Nu este cu putință să punem mai multe impozite, să împrumutăm într-una e ruinător; să ne limităm la reforme economice nu este suficient. Singura hotărîre ce trebuie luată, singura cale de a se face, în sfîrșit, ordine în finanțe trebuie să constea în consolidarea întregului stat prin transformarea a tot ceea ce este defectuos în alcătuirea lui" (Calonne către Ludovic XVI). În locul său, la insistențele reginei Maria-Antoaneta, este numit Loménie de Brienne, arhiepiscop de Toulouse.**

mai 22. **Adunarea notabililor votează măsuri în scopul ameliorării situației financiare: întrunirea adunărilor provinciale pentru o repartiție egală a impozitelor, suprimarea corvezilor, formarea unui consiliu de finanțe.**

septembrie 24. **Parlamentul din Paris[1] se opune noilor împrumuturi externe solicitate de Brienne.**

noiembrie 19-20. **Regele cere Parlamentului din Paris să înregistreze un edict privind noi împrumuturi. „Sire, aceasta este ilegal", protestează ducele d'Orléans. „Este legal, răspunde Ludovic XVI, pentru că așa vreau eu". Consilierii Duval-d'Espremesnil, Robert de Saint-Vincent, Sabatier de Cabre se opun, ceea ce determină exilarea ultimului și a ducelui d'Orléans la Villers-Cotterets.**

decembrie 18. **Declarație regală privind convocarea Stărilor generale[2] peste cinci ani, respectiv în 1792.**

---

[1] Instanță judiciară supremă din Franța feudală, cu atribuții de curte suverană de justiție; a avut misiunea să înregistreze edictele regale. Au funcționat și parlamente provinciale la Toulouse, Grenoble, Bordeaux, Dijon, Rouen, Aix și Rennes.

[2] Organ legislativ al Stărilor sociale din Franța feudală. Mai fuseseră convocate în 1484, 1491, 1498, 1506, 1558, 1560, 1614.

cultă nu costă decît două parale (prețul unui exemplar de ziar — *n.n.*). Jurnalele se revarsă în fiecare dimineață ca mana cerească și cincizeci de foi, asemenea soarelui, răsar zilnic pentru a lumina orizontul" (*Les Révolutions de France et de Brabant*, nr. 17).

Rousseau și Corneille n-ar fi fost eligibili

Burgheză prin program, Revoluția era populară prin participarea maselor, poporul asumîndu-și salvgardarea, cu orice sacrificiu, a existenței sale civile și politice. El intuise că valoarea supremă a Revoluției o reprezenta democrația. Nicăieri nu se vede mai clar caracterul popular, democratic al Revoluției, nicăieri nu se percepe mai complet dinamica și ritmul evenimentelor decît în paginile gazetelor radicale. Tunet al mîniei populare, ecou al dorinței și voinței maselor, strigăt al eroismului generos, presa de stînga a exprimat Revoluția în întregime. Arătînd că „filosofia a pregătit Revoluția", dar că ea „n-a fost înfăptuită și susținută decît de clasele sociale de jos, de muncitori, meseriași, mici negustori, țărani, plebe, de acești dezmoșteniți pe care bogăția nerușinată îi numește *canalia*", Marat cerea ca roadele Revoluției să se răsfrîngă asupra lor, ca „toți cetățenii să se bucure de binefacerile libertății, ca noul regim să nu fie un stat al opresiunii și tiraniei, tot așa de crud ca și cel vechi" (*L'Ami du peuple*, din 10 noiembrie 1789, 17 septembrie 1790, 7 iulie 1792).

De aceea, una dintre problemele larg dezbătute în presă a fost aceea a accesului maselor populare la constituirea și exercitarea puterii. Sub acest aspect, concluzii extrem de edificatoare degajă analiza comparativă a dezbaterilor din Adunarea Națională și a celor din presa de extremă stîngă. Este ilustrativ modul cum a fost abordat de tribunele Adunării și ale presei sistemul electoral. În toamna lui 1789, Adunarea Națională stabilea sistemul electoral cenzitar, împărțind pe cetățeni în activi și pasivi. Numai activii (4-5 milioane din cei peste 25 milioane de francezi), adică cei ce erau proprietari și plăteau un anumit impozit, aveau drept electoral. Pornind de la principiul că puterea și legea trebuie să emane de la națiunea suverană, presa combatantă înfiera vehement decretul Adunării, condamna noua aristocrație a banului, dezvolta ideea că fiecare membru al comunității naționale trebuie să se bucure de dreptul de a alege și de a fi ales, cerîndu-se votul universal, instaurarea democrației directe.

În numărul 3 al gazetei sale, Camille Desmoulins exploda: „Răsună un singur glas în Capitală, în curînd un singur glas va răsuna în provincie, împotriva decretului privitor la marca de argint (cuantumul impozitului minim care dădea dreptul de a candida pentru forul legislativ suprem — *n.n.*) și care a făcut din Franța o țară cu guvern aristocratic... Pentru a pune în lumină toată absurditatea acestui decret, ajunge să spunem că Jean-Jacques Rousseau, Corneille și Mably n-ar fi fost eligibili... Ce înțelegeți oare prin aceste cuvinte atît de des auzite: cetățean activ? Cetățenii activi sînt cei care au cucerit Bastilia, cei care deștelenesc ogoarele, în vreme ce trîntorii de la Curte și din rîndurile clerului, cu toată întinderea domeniilor pe care le stăpînesc, nu sînt decît plante vegetative, asemenea acelui copac din Evanghelia voastră care nu rodește și trebuie dat focului".

Cucerirea politică fundamentală a Revoluției a fost, desigur, instaurarea republicii, pentru care liderii mișcării și presa lor au militat cu ardoare. Republica franceză a fost creația celei „de-a doua Revoluții", de la 10 august 1792, deci tot a ridicării populare.

Relatînd despre ședința Convenției Naționale din 25 septembrie 1792, care, după abolirea regalității, a proclamat guvernarea republicană, *Le Journal de la République Française*, din 26 septembrie, scria: „În cursul acestei glorioase ședințe — pe veci memorabile în șirul zilelor faste ale Franței — s-a manifestat cu energie spiritul public, care a făcut cu noi un pas de uriaș după cucerirea Bastiliei. Acest spirit

public, obligînd pe inamicii patriei la tăcere şi reînsufleţind pe adevăraţii săi apărători, a schimbat într-o clipită forma de guvernămînt şi a consăcrat principiul generator şi ocrotitor al oricărei constituţii bune: aprobarea poporului". Iar Maximilien Robespierre, în numărul inaugural al publicaţiei sale *Lettres à ses commettants* (octombrie 1792), exclama: „Regalitatea este doborîtă, nobilimea şi clerul au dispărut (ca stări — *n.n.*), începe domnia egalităţii". Privind mai departe, militantul comunizant Gracchus Babeuf arăta, în manifestul publicat în numărul 35 al ziarului său *Le Tribune du peuple*, că „proprietatea privată este izvorul principal al tuturor relelor care apasă societatea" şi preconiza o administrare comună (comunistă) care va face să dispară „toate îngrădirile, toate zidurile, toate broaştele de la uşi, disputele, procesele, furturile, asasinatele, toate crimele..., toate viciile; mai mult, se va înlătura viermele chinuitor al îngrijorării generale şi particulare continue a fiecăruia dintre noi privind soarta ce ne aşteaptă mîine, peste o lună, în anul următor, la bătrîneţe, ca şi soarta copiilor noştri şi a copiilor lor".

Republica, una şi indivizibilă...

Revoluţia a făcut astfel un salt gigantic înainte pe calea unităţii naţiunii franceze, sub raport politic, administrativ, economic. Ziariştii patrioţi au militat ardent pentru întărirea acestei unităţi, ca garant al propăşirii ţării, al victoriei asupra adepţilor vechilor autonomii şi particularisme provinciale, ai federalismului, precum şi asupra coaliţiilor intervenţioniste din afară. Încă în vestita sa lucrare *La France libre*, publicată imediat după asaltul Bastiliei, Camille Desmoulins afirma: „Pentru ce să cerem a fi bretoni, bearnezi, flamanzi? Ar putea fi sub cer un nume mai frumos decît cel de francez? Acestui nume, deja atît de celebru, sîntem datori să-i sacrificăm toţi numele nostru". La rîndul lui, Marat, adresîndu-se cetăţenilor patriei, scria în *L'Ami du peuple*, din 26 septembrie 1790: „În unitate rezidă forţa, puterea şi salvarea voastră".

Marat accentua, totodată, că unitatea naţională îşi are condiţia vitală în independenţă: „nici un popor nu este supus de drept altui popor, nu trebuie să aibă alte legi decît acelea pe care şi le-a dat el însuşi", pe temeiul dreptului de stăpîn în propria casă, de „suveran independent de toate puterile lumii". În virtutea acestui principiu, el se declara pentru emanciparea coloniilor, a locuitorilor lor — albi, mulatri sau negri. Discriminarea rasială avea, de asemenea, un ferm adversar în Brissot, fondator al Societăţii „Prietenii negrilor", ziarul său, *Le Patriote français*, numărînd printre colaboratori şi oameni de culoare din posesiunile coloniale.

Consolidarea şi perfecţionarea noii puteri de stat, întărirea unităţii naţiunii şi progresul societăţii franceze erau tratate de presa luptătoare în conexiune indisolubilă cu apărarea cuceririlor Revoluţiei. În acest scop, presa îmbrăţişa şi susţinea neobosit imperativul înarmării poporului. „Prima maximă care trebuie consacrată — scria *L'Ami du peuple*, la 11 iulie 1790 — este aceea că fiecare cetăţean cinstit şi cu domiciliu stabil trebuie să fie înarmat pentru cauza comună, apărarea drepturilor sale şi a libertăţii, împotriva duşmanilor dinăuntru şi din afară". Eficacitatea apărării era pusă în raport direct cu concentrarea energiilor umane şi resurselor materiale, presa promovînd perseverent propunerile secţiilor şi cluburilor patriotice privind mobilizarea în masă şi cerinţa subordonării economiei necesităţilor militare pe calea dirijării ei. Presa s-a preocupat şi de perfecţionarea puterii armate ca atare, în special de contopirea regimentelor armatei permanente cu batalioanele de voluntari, aşa-numita amalgamare, care întărea spiritul republican în armată şi asigura o pregătire de luptă unitară.

Transpunerii în viaţă a noii organizări militare i-au servit

1788

ianuarie 4. Parlamentul cere libertatea individuală, considerată ca un drept natural, şi formulează un rechizitoriu împotriva mandatelor de arestare emise de rege (lettres de cachet).

mai 3-5. Proclamaţie a Parlamentului din Paris, prin care monarhul este solicitat să respecte legile ţării, inamovibilitatea magistraţilor, dreptul indivizilor de a fi judecaţi doar de judecătorii desemnaţi de lege.

iunie 7. „Ziua ţiglelor": mişcare populară la Grenoble. Oamenii, urcaţi pe acoperişurile caselor, aruncă cu ţigle în soldaţii care patrulează pe străzi. Deşi această „zi a ţiglelor" nu are rezultate imediate însemnate, ea marchează, în Dauphiné (provincia cea mai industrializată a Franţei), începutul unei mişcări revoluţionare.

iulie 5. Revoltă a maselor populare la Rennes.

august 24. Mai ales din lipsă de bani (protestele parlamentelor şi tulburările au dus la scăderea veniturilor din impozite), Brienne demisionează. Ludovic XVI îl sacrifică pe Brienne şi se umileşte rechemîndu-l pe Jacques Necker, care a îndeplinit şi între anii 1777 şi 1781 funcţia de controlor general al finanţelor, dar a fost îndepărtat. Monarhia nu mai este în stare să-şi aleagă în mod liber miniştrii. Necker propune convocarea Stărilor generale.

august 27. Tulburări populare la Paris. Efigia lui Brienne este arsă la picioarele statuii lui Henric IV.

septembrie 25. Parlamentul din Paris adoptă o hotărîre potrivit căreia Stările generale trebuie „să fie reglementar convocate şi alcătuite după modelul celor din 1614". Ordinele privilegiate îşi asigurau superioritatea asupra stării a treia: „Avem din nou de-a face cu despotismul nobilimii — scrie un patriot în La Sentinelle du peuple — care, prin înalţii ei magistraţi, dispune cum vrea de soarta cetăţenilor, modificînd şi interpretînd conţinutul legilor, îşi creează cu de la sine putere drepturi".

noiembrie 6. La Versailles se deschid lucrările celei de a doua Adunări a notabililor. Ea deliberează, pentru viitor, cu privire la componenţa sa, modalitatea de convocare şi procedura electorală.

decembrie 1-12. Au loc lucrările Stărilor din Dauphiné, care hotărăsc ca numărul de deputaţi din provincie în Stările generale să fie fixat în raport de cel al populaţiei, şi nu de cuantumul impozitelor. Se respinge ideea de număr egal de deputaţi între stări.

Recolta anului 1788 este mult mai slabă decît de obicei. Lipsa de furaje este atît de mare, încît cultivatorii sînt nevoiţi să sacrifice o parte din vite şi să lase pămînturi nelucrate. Pieţele sînt goale. În zadar interzice Necker exportul de cereale şi face cumpărături în străinătate: criza nu slăbeşte. Dimpotrivă, se agravează. Săraci aruncă priviri înfometate spre hambarele pline ale seniorilor laici şi eclezlastici.

1789

aprilie 27. În timpul unei revolte sîngeroase la Paris, este jefuită marea fabrică de hîrtie de tapet „Reveillon". Mişcarea este îndreptată împotriva speculanţilor de produse alimentare, a vechiului sistem de impunere şi, în general, împotriva celor ce exploa-

tează poporul și trălesc de pe urma lui.

mai 5. La Versailles se deschide adunarea Stărilor generale (care nu au mai fost convocate din 1614). Numărul de deputați: clerul — 308; nobilimea — 285; starea a treia — 621. Regele ține un discurs în care se opune reformelor. Necker anunță pentru 1789 un deficit bugetar de 56 150 000 livre.

iunie 17. Deputații stării a treia votează asupra faptului că sînt singura adunare legitimă și se proclamă Adunare Națională. „Cine ar îndrăzni să spună că starea a treia nu conține tot ce trebuie pentru a alcătui o națiune completă?", scrie abatele Sieyès, viitor membru al Comitetului salvării publice, care precizează în continuare că aristocrația nu poate face parte din națiune: „O astfel de clasă este hotărît străină națiunii prin trîndăvia ei".

iunie 20. Deoarece sala plenară de ședințe era închisă (la ordinul regelui, sub pretextul unor reparații), deputații stării a treia se adună în sala Jocului cu mingea din palatul de la Versailles și jură să nu se despartă niciodată și să se adune oriunde o vor cere împrejurările, pînă cînd o Constituție va fi elaborată și așezată pe temelii solide".

iunie 23. Deputații stării a treia refuză să evacueze sala, în ciuda ordinului regal.

iunie 24-25. 151 deputați ai clerului și 47 ai nobilimii se alătură celor din starea a treia.

iunie 26. Ludovic XVI decide în taină să cheme 20 000 ostași, de preferință din regimentele străine, pe care le consideră mai sigure.

iunie 27. Regele se hotărăște să consfințească ceea ce nu poate împiedica: ordonă reprezentanților clerului și nobilimii să se alăture celor din starea a treia. În felul acesta, speră să adoarmă bănuielile.

iunie 30. Masele din Paris iau cu asalt închisoarea Saint-Germain și îi eliberează pe deținuți.

iulie 2-9. Curtea concentrează trupe conduse de mareșalul de Broglie în jurul Parisului și al Versaillesului, ceea ce alarmează masele.

iulie 8. Adunarea Națională trimite o adresă regelui, cerînd îndepărtarea trupelor: „De ce are nevoie un monarh adorat de 25 milioane de francezi, să cheme grabnic, cu mari cheltuieli cîteva mii de străini în jurul tronului?"

iulie 9. Adunarea Națională se proclamă Adunare Națională Constituantă.

iulie 11. Ludovic XVI răspunde adresei din 8 iulie că regimentele au fost chemate pentru a-i apăra libertatea. În aceeași zi, el demite pe Necker, înlocuindu-l cu baronul de Breteuil, care devine conducătorul oficial al contrarevoluției.

iulie 12-13. Vii agitații populare la Paris. Regimentul german al regelui, comandat de prințul de Lambesc, atacă mulțimea în grădina de la Tuileries. Clopotele sună alarma, populația este adunată în biserici, pentru a se înrola și înarma cu arme luate din prăvăliile armurierilor. Sînt capturate 28 000 puști și cîteva tunuri, găsite în Palatul Invalizilor.

(Va urma)

Mihai MANEA

cu succes și publicațiile speciale destinate armatei: *L'Argus du dépa tement et de l'Armée du Nord, Le Bulletin de l'Armée du Midi, Le Bulletin de l'Armée des côtes de Brest, Le Journal de l'Armée des côtes de Cherbourg, L'Avant-garde de l'Armée des Pyrénées Orientales, Le Bulletin général des armées* ș.a.

Măsurile luate de Convenția Națională, susținute cu dăruire de masele de bază ale națiunii, au făcut ca cele 14 armate ale republicii, îmbinînd numărul luptătorilor cu elanul revoluționar, să salveze cuceririle istorice ale Revoluției.

Ideile de libertate se propagă cu mare iuțeală...

Ideile Revoluției franceze au avut o puternică rezonanță în lume, constituind un factor stimulator al curentelor antifeudale din Europa. „Revoluția franceză interesează, cred, întreaga omenire" — scria filosoful german Fichte, în 1793. Orientările burghezo-democratice vizînd noua formă a raporturilor sociale s-au reflectat și în mutațiile sensibile operate în conținutul presei, ziarele și revistele forțelor progresiste căpătînd un tot mai pronunțat caracter politic. Tocmai acest caracter era invocat și de partizanii neschimbării veșnice pentru a-și justifica politica prohibitivă în materie de presă. Cînd, în 1794, Ioan Piuaru Molnar și Paul Iorgovici înaintau un nou proiect pentru editarea unui periodic românesc, guvernatorul Transilvaniei, György Bánffy, se opunea categoric aprobării, „din motiv că astăzi, cînd lucrurile se agravează din zi în zi, răspîndirea de ziare e mai neadmisibilă ca oricînd, căci prea periculoasele idei de libertate ale francezilor se propagă cu mare iuțeală, încît orice apare în ziar ușor s-ar putea răstălmăci, iar opiniile pot produce zguduirea liniștii publice".

Ecoul presei revoluționare franceze nu s-a cantonat în epocă, ci a avut puternice reverberații în timp. Este simptomatic că în desfășurările revoluționare ce au urmat a fost reînviat spiritul combativ al presei anului 1789, au fost reluate chiar titluri de ziare, ca *L'Ami du peuple* — în Revoluția de la 1848, *Le Tribun du peuple* — în timpul Comunei din Paris, *Le Père Duchesne* — în anii rezistenței naționale împotriva ocupației hitleriste.

Marile momente care definesc devenirea lumii în ultimele două secole au situat pe scena politică o nouă clasă purtătoare a progresului social-istoric, clasa muncitoare. Sub conducerea ei, a mișcării sale revoluționare organizate, masele au săvîrșit, de-a lungul și de-a latul globului, răsturnări politice și sociale radicale, care au confirmat strălucit sentința celebrului tribun popular Jean Jaurèscă „nu mai există astăzi nimic sub soare care să aparțină în întregime burgheziei, nici măcar Revoluția sa". ■

IMPORTANT !

În numărul viitor — prima serie de întrebări a unui nou concurs Magazin istoric.

Dedicat măreței aniversări a actului istoric de la 23 August 1944, concursul este alcătuit din trei serii de întrebări, care vor fi publicate în nr. 7, 8 și 9/1989.

Asigurați-vă, din timp, procurarea acestor numere, cea mai eficientă modalitate constituind-o abonamentul.

Nu uitați, deci — în nr. 7/1989 prima serie de întrebări, bibliografia și regulamentul noului concurs Magazin istoric.

28 iunie 1914. Sarajevo:

UN MIC PRETEXT

PENTRU UN MARE RĂZBOI

ALAIN DECAUX,

membru al Academiei Franceze

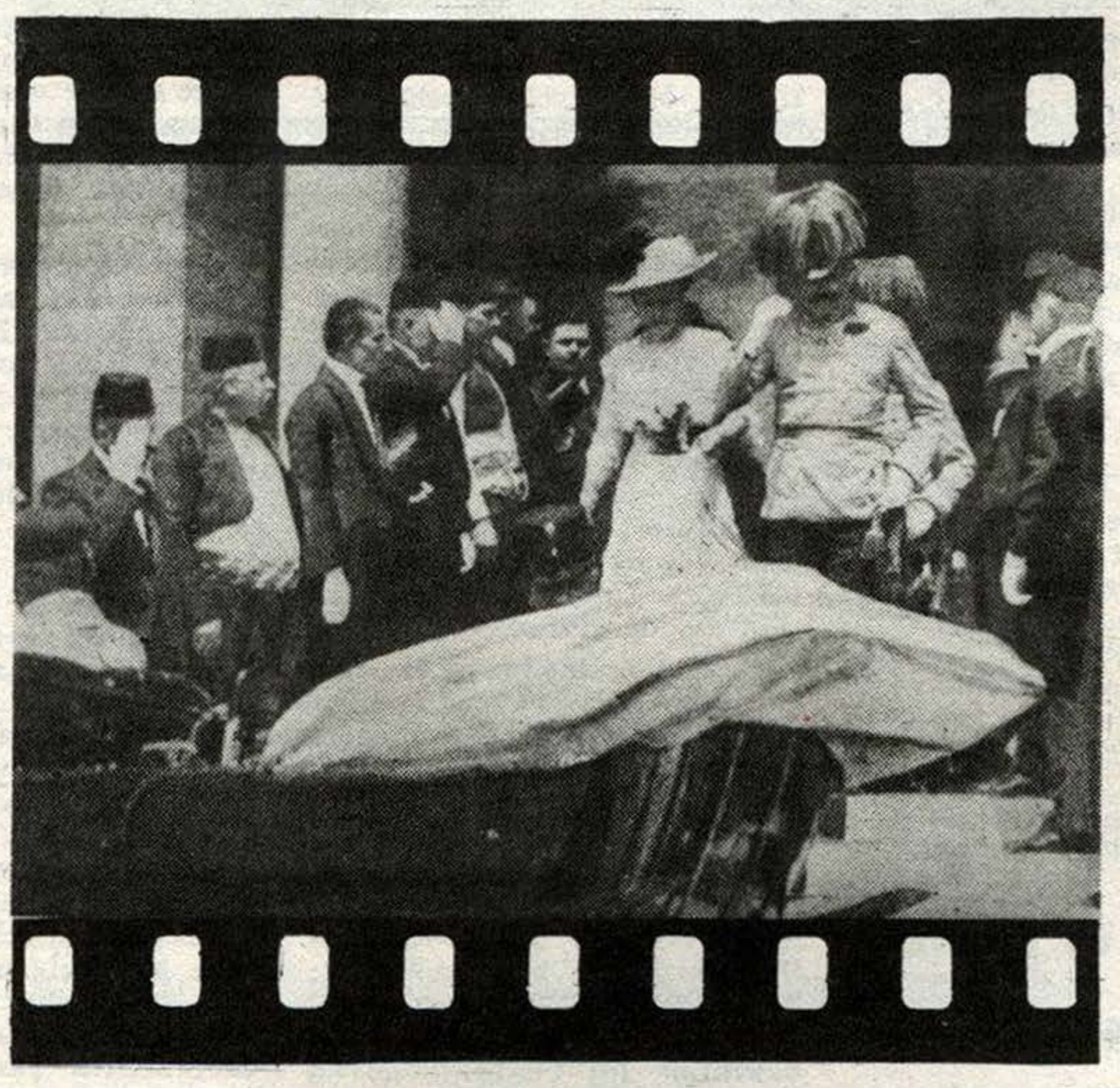

Asasinarea la Sarajevo, la 28 iunie 1914, a moştenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand, a constituit pretextul pentru izbucnirea, la o lună de la acest eveniment, a primei conflagraţii mondiale[1]. Despre momentul Sarajevo 1914 există o literatură extrem de bogată: studii, volume, ecranizări. În limba română, în afara lucrărilor consacrate preludiilor primului război mondial, care descriu atentatul, s-a tradus la Editura politică volumul autorului ceh V.P. Borovička Atentatele care urmau să schimbe lumea.

Un soare strălucitor şi o mulţime compactă, curioasă, care se înghesuie pentru a vedea mai bine automobilul lung, deschis, al arhiducelui Franz Ferdinand. Deodată, din această mulţime, izbucnesc focuri de armă. În elegantul său automobil, arhiducele se prăbuşeşte, asasinat. Un fapt divers? Aşa s-a putut crede pe moment. Dar focurile de armă de la Sarajevo au servit ca pretext uneia dintre cele mai înfiorătoare tragedii ale tuturor timpurilor.

În paginile de faţă, publicistul istoric francez Alain Decaux, membru al Academiei Franceze, derulează filmul atentatului de la Sarajevo minut cu minut, folosind în reconstituirea lui mărturii din jurnalele unor participanţi la evenimente. Reproducem acest articol, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista Historia, **nr. 481 (ianuarie 1987).**

Plictisit, Franz Iosif acceptă căsătoria

În 1914 în Austro-Ungaria domnea un împărat în vîrstă de 84 ani, Franz Iosif. Această lungă, prea lungă domnie fusese presărată cu numeroase drame familiale. În 1867, fratele lui Franz Iosif, Maximilian, fusese împuşcat în Mexic[2]. Aflînd vestea morţii lui, soţia sa, Charlotte, îşi pierduse minţile. Singurul fiu al împăratului, Rudolf, îşi curmase viaţa la Mayerling[3].

Din 1896, urmaşul la tron era arhiducele Franz Ferdinand. La drept vorbind, în copilărie, acest nepot nu fusese deloc pregătit pentru o asemenea eventualitate. Fusese crescut în tradiţionalismul cel mai îngust, nu i se cultivase nici cea mai mică preocupare spirituală. În schimb, se dedicase din plin ocupaţiei lui preferate — vînătoarea. Medicul lui personal aprecia că vînase mii de animale. În plus, avea

[1] Pentru situaţia internaţională în perioada premergătoare primului război mondial, vezi şi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969, 8/1972, 9, 10/1974, 11, 12/1988, 1/1989.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 5/1967; 7/1970.

Cîteva secvenţe ale evenimentului de la Sarajevo (pp. 43, 45, 47)

un caracter dintre cele mai rele. Generalul Conrad von Hötzendorf relata că, pe cînd era foarte tînăr, arhiducele îi spusese într-o zi:

— Cînd o să fiu comandant şef, am să fac tot ce vreau, iar dacă cineva îmi va sta împotrivă, o să-i împuşc pe toţi.

În 1895, la un bal, o cunoscuse pe Sofia Chotek şi toată viaţa lui se schimbase. Sofia aparţinea micii aristocraţii cehe, dar, avînd nenorocul să facă parte dintr-o familie ruinată, ceruse — şi obţinuse — postul de doamnă de onoare a arhiducesei Isabela, ceea ce însemna, în cazul respectiv, guvernanta celor trei fete ale arhiducesei, dar şi, într-o oarecare măsură, menajeră.

Atunci s-a petrecut neprevăzutul. Arhiducele Franz Ferdinand a îndrăgit-o pe Sofia.

Împăratul a fost informat imediat. Pe loc, a emis o părere-verdict: domnişoara Chotek nu putea fi şi nu va fi niciodată o soţie acceptată pentru moştenitorul tronului. Franz Ferdinand a anunţat, pe un ton liniştit, că va aştepta moartea împăratului şi apoi se va căsători cu Sofia.

Arhiducesa Maria-Tereza a pledat în favoarea lui. În cele din urmă, plictisit, Franz Iosif a acceptat căsătoria, stipulînd însă că va fi morganatică. Prin contract şi pe bază de jurămînt, Franz Ferdinand trebuia să renunţe, pentru copiii lui şi ai Sofiei, la orice speranţă de succesiune la tron. În 1908 s-a căsătorit cu femeia pe care o iubea de atîţia ani.

Un tunel de agenţi, călăuze şi ştafete

Pentru a înţelege desfăşurarea evenimentelor trebuie să-l părăsim pe arhiduce şi să păşim pe urmele celui care, la Sarajevo, va trage asupra lui, Gavrilo Princip. El este originar din Bosnia. Cînd, în anul 1878, trupele austro-ungare au ocupat Bosnia şi Herţegovina, care vreme de 400 ani fuseseră sub stăpînire otomană, ele au trebuit să înfrîngă o aprigă rezistenţă armată a populaţiei. Exact 30 ani mai tîrziu, în 1908, Austro-Ungaria a anexat cele două provincii, ceea ce a marcat începutul unei grave crize politice europene („criza bosniacă").

Gavrilo Princip s-a născut în 1894, într-o familie săracă. La şcoală s-a vădit un elev serios. În timpul frecventării şcolii comerciale din Sarajevo, în 1913, a aderat la grupul secret „Tinerii bosniaci", intelectuali hotărîţi să-şi consacre toate eforturile eliberării, prin orice mijloace, a Bosniei de austrieci. Austro-ungarii nu erau cu nimic mai buni decît otomanii.

Princip se împrieteneşte cu Danilo Ilici, un învăţător, şi el membru al organizaţiei „Tinerii bosniaci", care se gîndise să-l ucidă pe guvernatorul Bosniei, generalul Potiorek. Manifestînd vehement împotriva autorităţilor din Sarajevo, Princip este exmatriculat şi, în aceeaşi zi, porneşte spre Belgrad, pe jos, oraşul care pentru el reprezintă libertatea. Acolo se înscrie la liceu. Intră în legătură şi cu alţi patrioţi sîrbi, întărindu-şi convingerea că datoria unui bosniac este să-l izgonească pe invadator, să lupte împotriva lui. Între Bosnia şi Serbia există un „tunel" — expresie care trebuie înţeleasă la figurat — ca o reţea de agenţi, de călăuze, de ştafete.

Devenind membru al unei alte societăţi secrete, „Mîna neagră", Princip îl cunoaşte pe cel mai zelos animator al ei: colonelul Dimitrievici, numit şi colonelul Apis, un organizator de mare valoare. Tot la Belgrad, Princip îşi va reîntîlni o cunoştinţă, pe muncitorul tipograf Ceabrinovici, care împărtăşeşte aceleaşi convingeri.

În martie 1914, Princip îi dezvăluie lui Ceabrinovici că este hotărît să-l ucidă pe arhiduce. Cîteva zile mai tîrziu, Ceabrinovici primeşte de la prietenii lui un plic, care conţine o tăietură de ziar. Ea anunţă aşteptata vizită a lui Franz Ferdinand în Bosnia, cu ocazia marilor manevre. Aleargă să i-o arate lui Princip. Cei doi hotărăsc pe loc să-l ucidă pe arhiduce şi să acţioneze împreună. Recrutează şi pe un alt tînăr, Grabez, bosniac şi el, coleg de cameră cu Princip.

Princip este de neinduplecat...

Important acum este să găsească arme. Princip ştie că un anume Ciganovici este în măsură să facă rost de bombe şi revolvere. I se adresează. Ciganovici va procura şase bombe şi patru revolvere. De îndată ce intră în posesia lor, Princip îi scrie lui Danilo Ilici, la Sarajevo, o scrisoare codificată, cerîndu-i să recruteze şi alţi conjuraţi. Grabez, care pleacă în Bosnia, este însărcinat să-i explice lui Ilici motivul pentru care i se cer aceşti voluntari. În cele din urmă, el va recruta trei. Totul costă bani, care se obţin de la negustori bosniaci cu stare. Desigur, nu li se vorbeşte despre atentat, ci despre adunarea de fonduri pentru a crea şcoli în Herţegovina. Se strîng astfel peste o mie de dinari.

O problemă serioasă: cum se vor duce la Sarajevo? Cum vor trece graniţa Bosniei, foarte bine păzită, trei bărbaţi care duc bombe şi revolvere? Se găseşte soluţia: faimosul „tunel", adică filiera clandestină de la Belgrad la Sarajevo.

La 28 mai 1914, Princip, Ceabrinovici şi Grabez părăsesc Belgradul. Au bani, arme şi... cianură: s-a prevăzut că, dacă vor constata că sînt în pericol de a fi prinşi, se vor omorî. Vor avea nevoie de opt zile şi opt nopţi pentru a ajunge de la Belgrad la Sarajevo. Mai întîi călătoresc cu vaporul pe Sava. După care sînt preluaţi de „tunel". Ceabrinovici, care s-a certat cu ceilalţi, îşi continuă drumul singur. Princip şi Grabez sînt conduşi, din releu în releu, pînă la destinaţia stabilită. Ţărani, mici funcţionari, comercianţi îi însoţesc cîţiva kilometri. Toţi vor fi spînzuraţi apoi sau condamnaţi la ani grei de închisoare. La 4 iunie, cei trei conjuraţi se regăsesc la Sarajevo. Ceabrinovici îi informează atunci pe Princip şi pe Grabez că Franz Ferdinand va fi în oraş la 28 iunie.

Alegerea acestei date este ea însăşi o sfidare: la 28 iunie 1389 a fost asasinat sultanul Murad, la Kosovo, de către Miloş Obilici. Atunci Serbia

devenise vasală Imperiului otoman. Oare Franz Ferdinand știe asta? Evident. Toți l-au avertizat. Dar el face ceea ce a anunțat că va face.

În umbră, se pregătește atentatul. În cursul nopții de 26/27 iunie, conjurații discută pînă la ora trei dimineața. Se stabilesc punctele cele mai propice pentru atentat. În privința itinerarului pe care îl va urma arhiducele, conjurații nu au nici cea mai mică îndoială. N-au avut decît să deschidă ziarele: este indicat traseul exact. Ilici consideră că locul cel mai potrivit ar fi cheiul Appel, care duce de la gară la Primărie.

Cortegiul urmează să treacă pe acolo de două ori. Conjurații hotărăsc să plaseze pe chei șase conspiratori, împărțiți în grupuri de cîte doi. Fiecare grup va trebui să atace simultan. Dacă unul își va rata ținta, va acționa grupul următor. Se precizează locul exact, rezervat fiecăruia. Grupurile se vor eșalona pe o distanță de trei sute de metri. În după-amiaza zilei de 27 iunie, între orele 3 și 4, se distribuie armele celor mai tineri. Fiecare primește o bombă și un revolver. Seara, Ilici va da o ultimă bombă unui alt voluntar.

Princip, care, evident, nu detestă simbolurile, se duce să pună flori pe mormîntul lui Zerajicici. În 1910, acesta trăsese asupra guvernatorului austriac al orașului, ratase și se omorîse. La rîndul lor, Ilici și Ceabrinovici vor merge să se reculeagă pe același mormînt. Princip se întoarce acasă, citește cîteva pagini din [geograful și revoluționarul] Kropotkin și adoarme.

A doua zi, 28 iunie, Ceabrinovici se fotografiază împreună cu un prieten. Încă de la orele 9, Princip, avînd asupra lui bomba și revolverul, se duce pe cheiul Appel. Ceilalți își ocupă pozițiile. Mulțimea crește treptat: curioși care vor să-l vadă pe arhiduce. Nu s-au luat decît puține măsuri de securitate. Prea puține, se va spune la Viena. Pe parcurs, n-au fost plasați decît 120 polițiști. Trupele din împrejurimile orașului se ridică la 60 000 oameni.

...dar ratează deocamdată

Este ora 10 dimineața. Împreună cu Sofia, Franz Ferdinand sosește în gara de la Sarajevo. Ceea ce izbește este calmul arhiducelui. Acestei mulțimi care-l așteaptă, arhiducele îi apare în uniforma de ceremonie a cavaleriei austriece: tunică albastră, guler pe gît, bătut cu trei stele, pălărie cu pene, verde deschis, pantaloni cu lampas roșu și, în jurul taliei, un brîu de aur cu ciucuri. Are 50 ani. S-a îngrășat mult. Mustața îi pare și mai agresivă decît înainte. Sofia are pe cap o pălărie albă cu boruri mari, care continuă cu un voal. Poartă o rochie de saten alb încinsă cu roșu. În mînă ține un evantai negru, închis.

În gară, oaspeții sînt primiți de generalul Potiorek. Arhiducele, soția lui și suita lor se îndreaptă imediat spre cele șase automobile care-i așteaptă. În primul iau loc șeful polițiștilor însărcinați cu paza personală a arhiducelui, precum și trei ofițeri din poliția locală. În al doilea, primarul orașului și șeful poliției orașului. În al treilea, se instalează arhiducele și ducesa. Mașina este un „Graef und Stift", cu o caroserie specială, proiectată de un expert vienez. Are acoperiș de pînză care, pentru moment, este deschis. Deasupra capotei fluturã drapelul imperial, negru și galben, bordat cu roșu și cu vulturul austriac în centru. Arhiducele stă pe bancheta din spate, în stînga ducesei. Generalul Potiorek folosește strapontinul din fața lui Franz Ferdinand, iar locotenent-colonelul Harrach se urcă lîngă șofer. Urmează încă trei automobile, care transportă suita arhiducelui.

Vremea este splendidă: un soare torid. Din mulțime se aud aclamații, în care predomină urarea tradițională: „Zivio!" [Trăiască]. Pe tot traseul, perechea imperială este aplaudată, i se aruncă flori. Evident

autoritățile și-au sporit eforturile, pentru a aduce cît mai mulți partizani ai Austriei. Această călătorie atît de controversată pare să fie, totuși, un succes. Sofia, crispată la început, se destinde și zîmbește larg. Privește rîul cu apa scînteietoare, iar minaretele albe ale moscheelor o încîntă.

Ucigașii așteaptă. Arhiducele va defila printre două rînduri de conspiratori. Iată mașina. Văzînd-o apropiindu-se, primul voluntar ezită, căci dintr-o dată un jandarm s-a plasat în spatele lui. Arhiducele este salvat! Al doilea ezită și el: nu i s-a spus că ducesa va fi și ea acolo. Are dreptul să ucidă o femeie? Arhiducele este salvat a doua oară! Mașina a trecut. Nimeni n-a tras, nimeni nu și-a lansat bomba. Unul dintre voluntari va spune:

— În ultimul moment, n-am putut.

Acum, cortegiul trece prin fața lui Ceabrinovici. Dintre toți conspiratorii, era singurul care nu inspira o încredere totală. Princip însuși îl găsea prea ușuratic. Dar Ceabrinovici, liniștit, îl întreabă pe un polițist:

— În care mașină e arhiducele?

— Într-a treia.

Cu același uimitor sînge rece, el scoate din buzunar o grenadă de mînă și lovește detonatorul de un felinar apropiat. Știe că sînt necesare 12 secunde. Așteaptă cît trebuie. După care, cu o mînă sigură, lansează grenada în direcția mașinii arhiducelui.

Șoferul, un ceh, vede un obiect negru zburînd în direcția lui. Instantaneu, sub impulsul unui reflex excelent, accelerează. N-au lipsit decît cîțiva centimetri: grenada cade pe capota lăsată în jos, alunecă pe șosea și explodează sub roata stîngă din spate a automobilului următor, făcînd o gaură de 28 × 35 cm, adîncă de 17 cm, și rănind vreo douăsprezece persoane. Pavajul este desfundat, geamurile caselor învecinate se fac țăndări. Doi sau trei stîlpi de electricitate se prăvălesc pe șosea sau pe acoperișurile caselor din apropiere.

Un ordin urlat de Franz Ferdinand oprește brusc automobilul. Această greșeală s-ar putea dovedi fatală. Moștenitorul tronului se ridică chiar în picioare pe scara mașinii, pentru a înțelege mai bine ce s-a petrecut. Pe un ton imperativ, îi cere lui Harrach să se intereseze de răniți, pe lîngă care se agită deja doctorul Fisher.

Abia atunci observă Franz Ferdinand că Sofia este rănită la gît. Nu-i decît o zgîrietură și ea se străduiește să-l liniștească. Dar Franz Ferdinand se înfurie. Urlă:

— La primărie! Cu viteză maximă!

Între timp, Ceabrinovici înghite capsula de cianură pe care o avea la el. Apoi se aruncă în rîu, de pe la 7-8 metri. Polițiștii se reped după el, îl ajung din urmă, îl găsesc nevătămat și îl prind. El strigă:

— Sînt un erou sîrb!

În timp ce este dus, așteaptă moartea pe care ar fi trebuit să i-o provoace cianura. În zadar. Otrava, fără îndoială trezită, nu are nici un efect.

Cînd s-a oprit automobilul arhiducelui, Princip nu era departe. De ce nu a tras? Nu l-a recunoscut pe Franz Ferdinand și s-a întrebat: în ce mașină se află oare arhiducele? Dar n-a avut timp să rezolve problema: automobilul a demarat în viteză. Princip și-a ratat lovitura.

Patru ani de suferințe

La Primărie așteaptă primarul, înconjurat de consilierii municipali. De îndată ce-l vede pe arhiduce, primarul își începe discursul, pregătit de mult și care urmează să marcheze momentul suprem din viața lui:

— Alteță Imperială și Regală! Alteță! Cu ocazia amabilei vizite prin care Alte ele Voastre au binevoit să onoreze capitala țării noastre, inimile noastre sînt copleșite de fericire...

Nu vacontinua. Furios, arhiducele îl întrerupe:

— Domnule primar, la ce bun acest discurs? Vin la Sarajevo într-o vizită prietenească și mi se lansează o bombă! Este nedemn...

Cu gura căscată, nefericitul primar pare lovit de trăznet. Ducesa face un pas înainte, șoptește cîteva cuvinte la urechea lui Franz Ferdinand. Acesta pare să șovăie, apoi zice mai calm:

— Acum vă puteți continua discursul.

Primarul se supune cît poate mai bine. Ezită și bolborosește:

— Profunda noastră recunoștință pentru părinteasca bunăvoință a Alteței Voastre... față de cea mai recentă nestemată a sfintei Coroane Imperiale, scumpa noastră patrie, Bosnia-Herțegovina...

Asudă ca la baia de aburi. Ajunge, în fine, la capătul încercării. Conform programului, arhiducele trebuie să-i răspundă. Îl caută pe șambelanul care urma să-i predea textul alocuțiunii. Nu e acolo, pentru bunul motiv că se afla în automobilul sub care explodase grenada! Trec minute lungi de așteptare. Cu sufletul la gură, apare în fine șambelanul. Arhiducele îi smulge hîrtiile și tresare: foile sînt mînjite cu sîngele ofițerilor răniți.

Franz Ferdinand citește textul pregătit și, ajuns la concluzie, improvizează:

— Mi-a făcut o deosebită plăcere să primesc asigurarea atașamentului dumneavoastră de neclintit pentru Majestatea Sa, bunul nostru împărat și rege, și vă mulțumesc din toată inima, domnule primar, pentru ovațiile entuziaste cu care ne-a salutat populația pe soția mea și pe mine.

Mai adaugă, în sîrbo-croată, o frază pe care a învățat-o pe dinafară:

— Vă rog să transmiteți urările mele cele mai sincere populației acestei frumoase Capitale și vă asigur de bunăvoința mea inalterabilă.

Puțin mai tîrziu, arhiducele îl va întreba pe Potiorek:

— Credeți că nu vor mai avea loc alte atentate împotriva mea?

Guvernatorul exclamă:

— Orice pericol a trecut!

Sugerează totuși o modificare a itinerarului anunțat. Programul vizitei oficiale prevede ca arhiducele să meargă la Muzeu, unde îl așteaptă membri ai guvernului. Pentru aceasta trebuie să treacă pe strada Franz Iosif, deosebit de îngustă. Potiorek preconizează același parcurs ca la sosire, de-a lungul cheiului Appel. care trebuie să fie pus-

tiu acum. Astfel se va îndepărta orice risc.

Arhiducele acceptă, exprimîndu-şi doar dorinţa de a trece pe la spitalul militar, să-i salute pe ofiţerii răniţi.

Este ora 10.45 cînd cortegiul părăseşte Primăria. Ca la venire, arhiducele şi soţia lui se urcă în al treilea automobil. Locotenent-colonelul Harrach stă în picioare pe scara maşinii, de partea fluviului.

Automobilele trec în viteză pe cheiul Appel. Şoferul arhiducelui constată că, contrar instrucţiunilor primite, primele două automobile cotesc la dreapta şi intră în strada Franz Iosif. De ce această mişcare greşită? Dintr-o eroare? Trebuie să credem că a fost intenţionată? Nimeni n-a aflat vreodată. Şoferul arhiducelui este pe punctul de a-i urma pe ceilalţi, cînd Potiorek strigă:

— Stai! N-ai luat-o bine! Trebuie să mergem pe cheiul Appel!

Şoferul frînează brusc.

Opreşte maşina în faţa unei măcelării, lîngă trotuar, unde mai este încă adunată o mică mulţime. Şi în aceasta se află Princip. El înaintează. Va spune că la început intenţiona să lanseze bomba. Dar, în mijlocul mulţimii, cum s-o scoată din buzunar, fără să fie văzut? Ia deci revolverul. Îl îndreaptă asupra automobilului. Nici măcar nu ocheşte. Va mărturisi că, în momentul în care a tras, a întors capul. Un poliţist îi vede gestul, se repede. Primeşte în genunchi o lovitură de picior, care îl dezechilibrează şi s-a fixat în coloana vertebrală.

Dar Princip? Mulţimea furioasă s-a năpustit asupra lui, l-a bătut, l-a aruncat la pămînt, l-a călcat în picioare. Poliţiştii l-au lovit cu sabia. E rănit grav. Pierde sînge din abundenţă. Cei din jurul lui sînt convinşi că nu va supravieţui.

Se înşală.

Toţi conjuraţii — cu excepţia unuia — vor fi arestaţi.

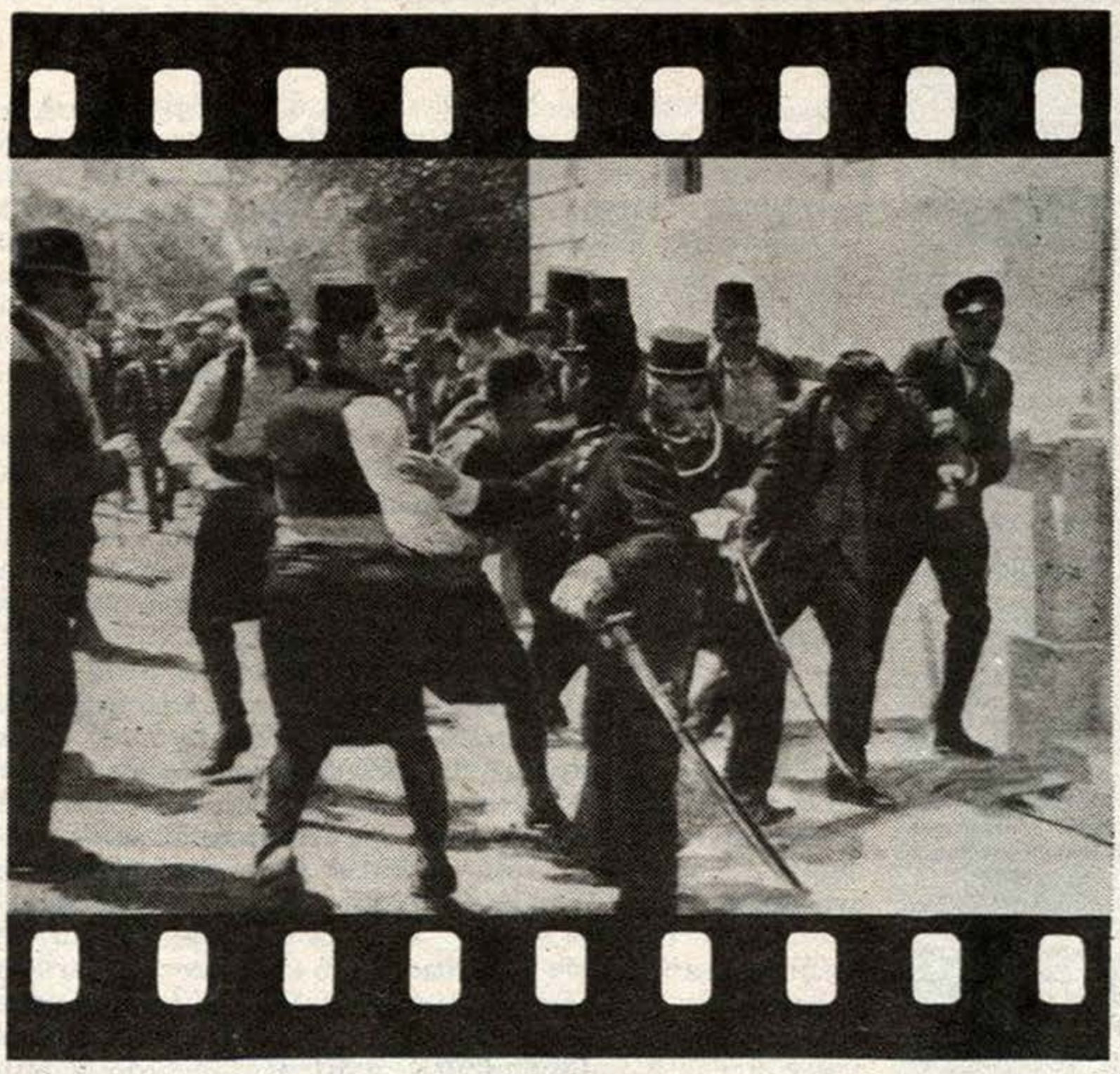

brează: a intervenit un complice. Princip apasă pe trăgaci.

Îngrozit, Potiorek îi vede pe arhiduce şi pe soţia sa clătinîndu-se pe banchetă. Guvernatorul strigă şoferului să pornească. Automobilul aleargă în mare viteză. Cu batista lui, locotenent-colonelul Harrach şterge sîngele care se prelinge de pe buzele arhiducelui.

Ducesa a fost lovită de un glonţ care, traversînd peretele automobilului, i-a intrat în partea dreaptă a corpului. În ce-l priveşte pe arhiduce, glonţul a străpuns gulerul mantalei, a secţionat vena jugu-

Princip, Ceabrinovici şi Grabez nu au împlinit 20 ani. Datorită vîrstei lor, nu vor fi condamnaţi decît la 20 ani închisoare. În schimb, cinci dintre complicii lor, printre care Danilo Ilici, sînt destinaţi spînzurătorii. Alţii vor îndeplini lungi sentinţe în închisoare.

Princip, Ceabrinovici şi Grabez vor fi aruncaţi într-o fortăreaţă. Sînt legaţi în lanţuri, stau într-un frig cumplit, abia primesc de mîncare. Ceabrinovici va muri primul, în 1916. Doi ani mai tîrziu, Grabez şi Princip, roşi de tuberculoză, îl vor urma în mormînt.

Cînd, în noua Europă, va fi creată Iugoslavia — visul vieţii lor! — trupurile lor vor fi căutate şi înmormîntate cu mare cinste, iar ei vor fi preamăriţi ca eroii unităţii naţionale.

Astăzi încă, la Sarajevo, o dală încastrată în trotuar, chiar acolo unde stătea Princip cînd a tras, poartă, gravate în granit amprentele încălţămintei lui. Într-o lungă inscripţie cu litere chirilice, o placă evocă împrejurările atentatului.

De îndată ce află evenimentul, Austria adresează Serbiei un ultimatum. Serbia intră în război. Începe apoi jocul implacabil al alianţelor: Rusia împotriva Austriei, Germania împotriva Rusiei, Franţa şi Anglia împotriva Austriei şi Germaniei. Patru ani de război. Şi de înfiorătoare suferinţe. ■

IUNIE 1939

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Elogiind — cu prilejul intrării în Academia Română a scriitorului Liviu Rebreanu — romanele în care apare țărănimea, „cu psihologia ei colectivă și cu frămîntările ei de clasă socială", ziarul *Azi*, în numărul său din 4 iunie, scrie între altele: „Este, deci, drept să spunem că, pentru prima oară Academia Română, primind pe scriitorul Rebreanu, primește în nobila sa casă întreaga țărănime românească".

● Tot aceeași publicație informează despre o interpretare cehă a *Pădurii spînzuraților*. Romanul a apărut în traducerea cehă a Mariei Kojecka Karásová încă din 1928, bucurîndu-se de un deosebit succes. În 1937, Jan Hajsman, cunoscutul cercetător al istoriei luptelor pentru independența națională cehă, i-a consacrat un studiu de o deosebită importanță. J. Hajsman socotește *Pădurea spînzuraților* „romanul generației de intelectuali tineri ardeleni dinaintea războiului".

● Cercul ieșenilor din București comemorează la Ateneul Român pe marele cugetător, profesorul Vasile Conta, de la a cărei moarte s-au împlinit cincizeci și cinci de ani. Despre Vasile Conta, consemnează România literară, nr. 11, Mihai Eminescu scria odinioară: „El este din numărul celor puțini care nu reproduc numai idei nerumegate din cărți străine, ci gîndesc mai cu seamă singuri".

● Printre oaspeții țării noastre în această lună este și Jacques Chevalier, decan al Facultății de litere din Grenoble, care ține cîteva conferințe și prelegeri în București. Întîmplarea a făcut ca vestea prin care i se anunță că Academia Franceză i-a decernat premiul „Louis Barthou" să-i parvină chiar în capitala noastră, scrie România literară.

● În ședința Academiei Române din 2 iunie Gheorghe Macovei prezintă Anuarul Institutului Geologic al României, vol. XIX; prof. C. Rădulescu-Motru semnalează invitația pe care Universul

La 1 și respectiv 2 iunie au loc alegeri pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat, primele alegeri organizate sub regimul de autoritate personală al lui Carol II (ultimele fuseseră cele din 20 decembrie 1937). Potrivit legii electorale (întocmită de Armand Călinescu și Victor Iamandi) au dreptul de vot pentru alegerea deputaților cetățenii români, bărbați și femei, care au vîrsta de 30 ani împliniți, sînt știutori de carte și practică efectiv o îndeletnicire care ține de: „agricultură și munca manuală; comerțul și industria; ocupațiuni intelectuale"[1]. Senatul se compune din „senatori numiți de rege, din senatori de drept și din senatori aleși". Nu putea fi ales senator decît cel care a împlinit vîrsta de 40 ani. Prin aceste alegeri regimul carlist caută să-și sporească legitimitatea redeschizînd, după o pauză de 18 luni, instituția parlamentară. Dar, pentru a nu da răgaz opoziției să folosească alegerile în favoarea ei, regimul organizează o campanie electorală extrem de scurtă. Cu toate acestea, perioada premergătoare votului se caracterizează printr-o vie agitație politică, P.N.Ț., P.N.L. și alte partide de opoziție încercînd să organizeze acțiuni comune prin care să se împotrivească regimului carlist. O atitudine hotărîtă în această privință ia partidul comunist. La 15 mai, Comitetul Central al Partidului Comunist Român propune concentrarea tuturor forțelor progresiste care să acționeze „pentru restabilirea libertăților democratice și pătrunderea în Parlament a luptătorilor pentru democrație". Totodată, partidul comunist adresează o scrisoare grupărilor din opoziție — P.N.Ț., P.N.L., Partidul Radical-Țărănesc etc. — în care arată: „În fața primejdiilor din afară și a atacului pe care statele agresoare, sub conducerea Germaniei hitleriste, îl pregătesc împotriva granițelor țării și a independenței ei, credem că se cere o unită acțiune a tuturor partidelor hotărîte să apere această independență, indiferent de ideologia căreia fiecare grupare în parte îi rămîne credincioasă".

Ca și în trecut, dînd dovadă de miopie politică și situîndu-se pe aceleași poziții anticomuniste, conducerile partidelor politice burgheze au lăsat fără răspuns propunerea de colaborare făcută de comuniști, susținuți de o serie de organizații democratice, antifasciste.

În listele electorale, cum scrie *Timpul* din 2 iunie, sînt înscriși 2 025 123 cetățeni. Sînt aleși 258 deputați din 462 candidați (cîte 86 pentru fiecare „profesie"): o treime din totalul candidaților erau foști parlamentari, iar două treimi candidau pentru prima dată. Aceeași publicație menționează că „femeile votează azi pentru prima dată, în aceleași condiții cu bărbații".

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Liviu Rebreanu devine membru al Academiei Române

Pe listele de candidaţi au fost incluse firește persoane care inspirau încredere regimului carlist, Frontul Renașterii Naționale fiind singura organizație care a depus, de fapt, liste electorale. Cu toate acestea, cercurile Palatului și guvernul n-au reușit să închidă complet canalele de pătrundere și a unor elemente opoziționiste în Cameră și Senat. Prin breslele muncitorești au intrat și reprezentanți ai social-democraților, ca Ioan Flueraș, Iosif Jumanca ș.a.

În Senat se remarcă pentru prima dată și prezența unei femei, Maria N. Pop, aleasă în colegiul agricultorilor din Dolj.

La 7 iunie, Parlamentul român își reia activitatea după lunga absență din viața politică, iar la 9 iunie sînt alese birourile celor două camere și președinții lor: la Senat — N. Iorga, iar la Cameră — Al. Vaida-Voievod.

Prima ședință de lucru a noului Parlament este consacrată dezbaterilor de politică externă care — scrie *Timpul* din 11 iunie — în împrejurările internaționale respective se plasează între primele preocupări ale guvernului. Ziarul reproduce fragmente din expozeul lui Grigore Gafencu, ministrul afacerilor străine, care arată între altele că politica externă a României este „cumpănită nu pe temei de temeri sau de dibăcii deșarte, ci potrivit cu interesele ei reale și cu îndreptățitele ei năzuințe. Unitatea țării noastre ca și puterea și neatîrnarea ei sînt privite pretutindeni drept un principiu de ordine și de pace". „Întinzînd o mînă prietenească tuturor statelor vecine, România privește realitățile cu acea bărbăție — conchide cotidianul menționat — pe care Grigore Gafencu a caracterizat-o în aceste cuvinte: «Siguranța noastră se sprijină înainte de toate pe noi înșine»".

Presa menționează, de asemenea, acțiunile întreprinse de guvernul român în direcția consolidării Înțelegerii Balcanice și a menținerii coeziunii și eficienței acesteia. Publicațiile relatează despre vizitele în Turcia și în Grecia ale ministrului afacerilor străine român. „Călătoria d-lui Grigore Gafencu la Ankara și Atena — scrie *Timpul* din 20 iunie — a însemnat în actuala criză internațională o reconfortantă afirmare a spiritului pacific, al solidarității și, în același timp, a hotărîrii Înțelegerii Balcanice de a-și apăra independența".

Ce urmăresc statele membre ale Înțelegerii Balcanice? Răspunzînd acestei întrebări, ziarul *România* din 20 iunie comentează o declarație a ministrului afacerilor străine român care este și președinte în exercițiu al Înțelegerii Balcanice: „Respectul drepturilor lor pentru desăvîrșirea operei de colaborare pacifică cu toate statele Europei, care înțeleg că obiectivele urmărite de statele Înțelegerii Balcanice, neavînd țeluri agresive împotriva nimănui, sînt pașnice, constructive și hotărît defensive în ceea ce privește integritatea lor teritorială și suveranitatea lor națională. Cerem ca la

Cronică măruntă

tatea din Viena o face dr. Gr. Antipa de a ține mai multe prelegeri științifice; generai Radu Rosetti anunță donația făcută de C.I.C. Brătianu Academiei, cuprinzînd corespondența familiei I.C. Brătianu pe anii 1892-1939, cu condiția să nu se poată consulta înainte de 24 mai 1969; Th. Capidan prezintă o traducere a poeziilor lui Eminescu în limba albaneză.

● Se împlinesc 70 de ani de la deschiderea primei linii de drum de fier în România, de la București la Giurgiu. „Inaugurarea de atunci — relatează Timpul din 12 iunie — ca și întreaga operă care a urmat au fost tălmăcite prin cuvintele pe care le rostea în 1869 primul ministru al țării și ministru al lucrărilor publice, Dimitrie Ghica, pe peronul gării Giurgiu: «Gradul de civilizație al unui popor se măsoară prin numărul kilometrilor căilor lui ferate»".

Primul muzeu al căilor ferate din Capitală reprezintă o „imagine retrospectivă a întregii activități feroviare în România de la 1869".

● În amfiteatrul B.P. Hasdeu de la Facultatea de litere se desfășoară solemnitatea inaugurării bustului marelui savant care a fost prof. Ovid Densușianu. Bustul e opera lui Cornel Medrea. Vorbesc prof. C. Rădulescu-Motru, președintele Academiei, și prof. Al. Rosetti, urmașul lui Ovid Densușianu la catedra de limba română. În cuvîntul său, prof. Al. Rosetti arată, printre altele: „În locul unde l-am așezat, bustul lui Ovid Densușianu va străjui munca zilnică a generațiilor actuale și viitoare de studenți și studente ce se îndreaptă spre știință. Opera lui Densușianu, atît cea strict științifică, cît și cea literară de îndrumare în acest domeniu trăiește prin tot ceea ce a rămas încă actual într-însa. Dar ceea ce va constitui un titlu permanent de recunoștință față de memoria lui Ovid Densușianu,

IUNIE 1939

Descoperitorii unor fragmente de apeducte daco-romane la barlera Capitalei

Cronică măruntă

pentru generațiile viitoare, este însăși pilda vieții sale, de renunțări, de urmărire a unei credințe, fără nici o șovăire, pînă la ultima ei consecință".

● Ziarele bucureștene relatează: în cercurile artistice și în marele public parizian domnește o vie emoție în urma descoperirii unui furt care amintește faimosul furt al „Giocondei", răpită în noaptea de 14 august 1911 de la Muzeul Luvru, dar regăsită după 2 ani, la Florența. Din același muzeu a dispărut de astă dată una din cele mai celebre picturi ale lui Watteau, Indiferentul, a cărei valoare comercială a fost apreciată la 4-5 000 000 franci, dar a cărei valoare artistic nu se poate prețui în bani.

● „Un gest de deosebită delicatețe — scrie Universul din 5 iunie — ne vine din Franța: sub auspiciile Universității din Nancy este inaugurată la Lunéville placa comemorativă fixată în pere ele *colegiului* în care și-a început studiile în străinătate marele om de stat și ilustrul istoric Mihail Kogălniceanu".

● Liniștea publică nu este respectată, scrie presa din această lună: în toate cartierele centrale și periferice camioanele și motocicletele circulă cu eșapamentul deschis; tocilarii cutreieră străzile asurzind cetățenii; taxatorii de la tramvaie folosesc trompete zgomotoase; aparatele de radio și gramafoanele din localurile publice tulbură liniștea locatarilor; căruțele goale în convoi, mai ales pe străzile ce duc spre piața Obor, completează această simfonie a zgomotelor.

● Cu prilejul strămutării arhivei județului Satu Mare de la Careii Mari la Satu Mare, — scrie Universul din 19 iunie — s-a descoperit, între documentele vechi ale fostei administrații maghiare, copia manus risă a unui raport adresat în 1828 guvernatorului din Buda privitor la repartiția, pe comune și naționalități, a

orice acțiune de organizare a păcii europene, în ceasul cînd popoarele se vor convinge că numai prin colaborare pacea poate fi menținută, să fim prezenți pentru apărarea intereselor și drepturilor noastre".

Întreaga presă din această lună dedică numeroase pagini memoriei lui Mihai Eminescu, de la a cărei moarte se împlinesc 50 de ani. Iată, de pildă, ce scrie *Universul* din 16 iunie: „Un uimitor și fericit destin a dat țării noastre, prin Mihai Eminescu, cea mai prețuită comoară a literaturii ei și una din cele mai înalte expresii ale poeziei universale. Eminescu apare ca cel mai curat și mai desăvîrșit exemplar al sufletului românesc. El a dat viață trecutului românesc și a biciuit în cuvinte fără cruțare un prezent pe care nu-l socotea vrednic nici de vitejia secolelor de altădată, nici de ursitele viitoare ale neamului românesc, pe care l-a iubit mai presus de orice.

El s-a scoborît la graiul popular și la scrisul cinstit al cronicarilor, făcînd dovada că în cuvintele valahilor de pe Dunăre și Carpați se pot exprima în forme desăvîrșite cele mai înalte gînduri ale minții și cele mai mari dureri ale inimii omenești".

La rîndul său, *România* din 21 iunie prezintă conferința ținută pe 18 iunie de Cezar Petrescu la Brăila, cu ocazia comemorării lui Eminescu. Printre altele, scriitorul reia un citat dintr-un articol publicat de marele poet în *Timpul* din 18 februarie 1882, din care se desprinde dragostea lui pentru țăranul român: „E poate singura chestiune [țărănească] în care am scris cu toată patima de care e capabilă inima noastră, cu toată durerea și cu toată mila pe care ne-o inspiră tocmai țăranul, acest unic și adevărat popor românesc.

El, căruia nu-i dăm nimic în schimb, păstrează prin datini și limbă unitatea națională; el e păstrătorul caracterului nostru în lumea aceasta, el e singurul care de zece veacuri n-a disperat de soarta noastră în Orient. Așa greoi cum este, o parte de rezistență e în el, pe care nimeni nu o poate sfărîma, nimeni îndupleca".

Timpul din 19 iunie evocă la rîndul său astfel personalitatea și opera poetului nostru național: „Mihai Eminescu este marele nostru poet adevărat, în care s-au concentrat frumusețile de limbă și de simțire ale întregii noastre poezii populare. Limba populară nu a pocit-o. Prin aceasta el a dovedit că n-a șovăit un moment să aibă încredere în viitorul culturii românești".

„Faptul săvîrșit azi — 14 iunie — este de reală importanță pentru marina noastră militară", citim în paginile presei din această lună. „Faptul săvîrșit" este lansarea primei nave de război, un purtător de mine, construit în întregime la șantierele navale de la Galați. Construirea acestui vas face

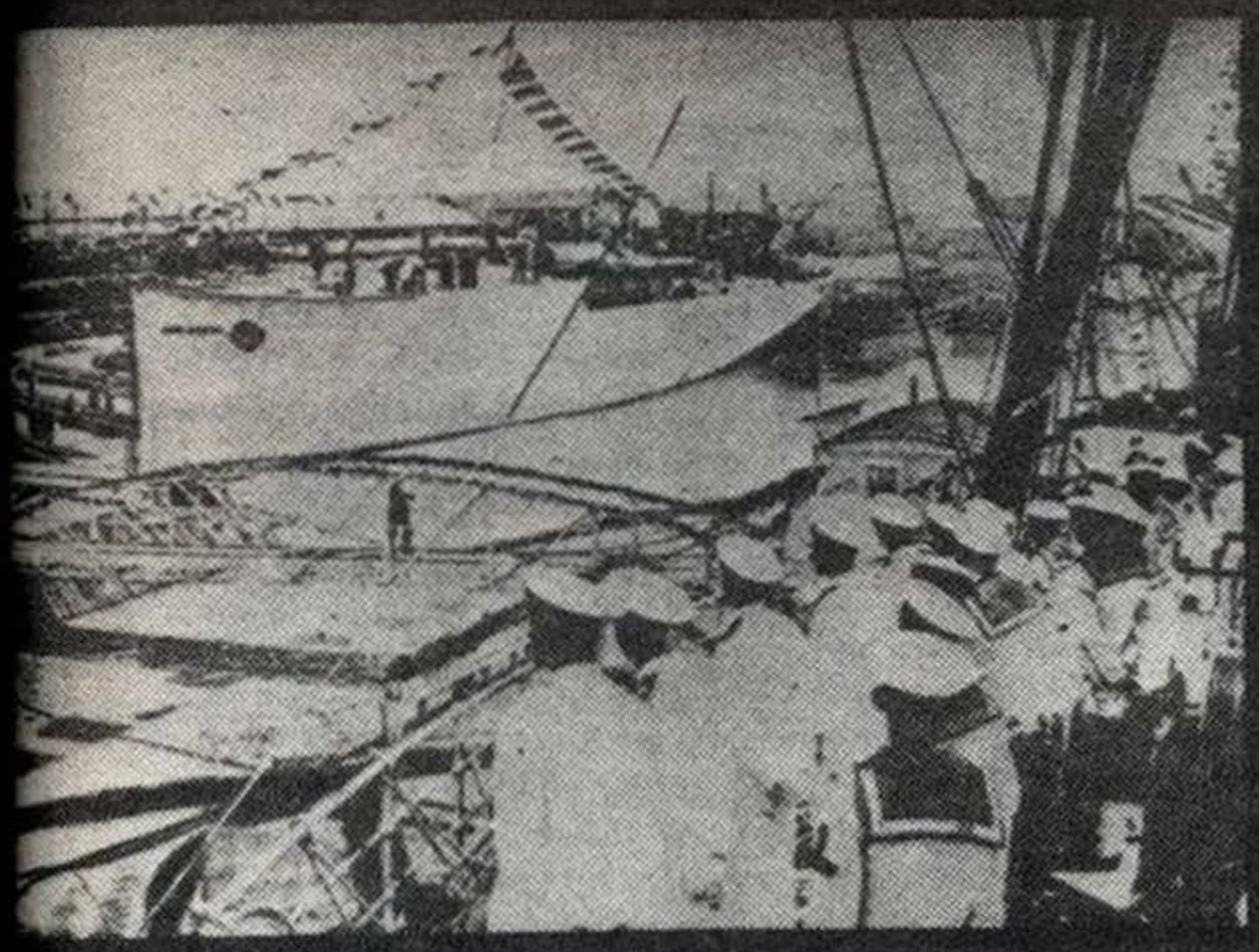

Nava „Amiral Murgescu" la şantierul Galaţi, în aşteptarea lansării

Pînza de Watteau, răpită din Muzeul Luvru

parte dintr-un program al industriei în slujba apărării naţionale, „program care se va urma cu încredere şi cu stăruinţă", cum scrie *Timpul* din 16 iunie, referindu-se la măsurile de întărire a potenţialului militar al ţării, stabilite de guvernul Armand Călinescu (vezi *Notele zilnice* ale lui V. Slăvescu din *Magazin istoric*, nr.10, 11/1988 şi 2/1989, despre activitatea Ministerului înzestrării armatei creat anume în acest scop[1]).

Din cuvîntul rostit de ministrul aerului şi marinei, general Paul Teodorescu, desprindem următoarele date despre noua navă: „A fost comandată de Ministerul aerului şi marinei la 11 septembrie 1937 şi este de tipul cel mai modern. Lucrul pe cală s-a început la 1 august 1938, iar primul nit s-a bătut la 22 octombrie 1938. Misiunea navei este de a transporta şi aşeza pe fundul mării minele submarine. Caracteristicile ei: lungimea 76,92 m, lărgimea 9,20 m, deplasament standard 825 tone, deplasament total 1 085 t, viteză maximă 16 noduri, două motoare «Krupp» ş.a. În dorinţa de a slăvi figurile proeminente de mari marinari români — arată, în continuare, generalul Paul Teodorescu — şi de a se perpetua amintirea faptelor lor în serviciul patriei, nava poartă numele «Amiral Murgescu»".

Desprindem din *România*, din 15 iunie, o microbiografie a amiralului Ion Murgescu (1846-1913): „Unul din primii marinari români din timpurile moderne, amiral Murgescu e trimis de Cuza vodă la şcoala navală din Brest. În 1864 revine în ţară. În anul 1874 aduce, în calitate de comandant, de la Toulon, prima navă de mare a tinerei marine române, canoniera «Fulgerul». Războiul din 1877 îl găseşte în gradul de maior, comandant al Flotilei, ataşat pe lîngă armata rusă. În această calitate, maiorul Murgescu a luat parte cu şalupa «Rîndunica», împreună cu alte trei şalupe ruseşti, în luna mai, la torpilarea şi scufundarea unui monitor turc, în braţul Măcin, contribuind efectiv la cucerirea Rahovei. În acest atac, intervenţia maiorului Murgescu în manevrarea şalupei a avut ca urmare salvarea ei şi a echipajului de la o pierdere sigură. Pentru această faptă a fost chemat la Ploieşti şi decorat de Marele duce Nicolae cu ordinul Sfîntul Vladimir, iar de regele Carol I cu Steaua României, fiind cea dintîi decoraţie acordată din acest ordin de abia înfiinţat". Între 1888-1901 devine comandant al flotilei de război şi apoi al marinei militare. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

[1] Gh. Zaharia, C. Botoran, *Politica de apărare naţională a României în contextul european interbelic. 1919-1939*, Bucureşti, 1981; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940, Bucureşti, 1988.

Cronică măruntă

populaţiei de atunci a comitatului Satu Mare.

Din acest document — consemnează, în continuare, publicaţia amintită — reiese că „în 1828 majoritatea populaţiei comunelor din acel comitat era curat românească".

● Universul din 4 iunie consemnează că goana înarmărilor a devenit halucinantă. Cheltuielile tuturor statelor, care în 1932 au fost de 8 miliarde dolari, trec în 1939 de 17,5 miliarde de dolari. Astfel, Germania cheltuia în 1934 — 382 milioane dolari, iar în 1938 — 4,4 miliarde dolari; Franţa în 1934 — 583 milioane dolari, iar în 1938 — peste un miliard dolari; Anglia în 1934 — 481 milioane dolari, iar în 1938 — 1,693 miliarde dolari.

● Prof. Romulus Vulcănescu a luat iniţiativa completării unei arhive mitologice, în vederea alcătuirii unei sinteze asupra fondului mitologic al poporului nostru. În acest scop a întocmit un chestionar pe care l-a trimis unui mare număr de intelectuali din toate aşezările ţării. Răspunzînd chestionarului, aceştia — scrie presa — „vor servi astfel cauza culturii române şi a unităţii naţionale"[1].

● G. Ivaşcu, în Jurnalul literar, despre volumul de versuri Hore de Tudor Arghezi: „Ultimul volum de versuri al d-lui Tudor Arghezi e ca o oază a liniştii şi ambianţelor familiale... Cu o limpezime de cristal, cu o muzică de caval în contemplare, de nai în jubilaţie, adică de instrumente simple dar semnificative pentru emoţia autentică, poezia din Hore e pura expresie a unui mare poet în care creaţiunea se oglindeşte în ce are ea mai graţios, mai propriu, mai etern".

[1] În 1985 a apărut lucrarea prof. Romulus Vulcănescu *Mitologia română*, în Editura Academiei R.S. România.

ISLANDA.

SAGA CONTINUĂ...

ROBERT WERNICK

În ochii albaştri ai lui Jonas Kristjanson străluceşte bucuria cărturarului care arată vizitatorilor manuscrisele celui mai valoros tezaur naţional al Islandei. „Iată aici — spune el, întorcînd cu veneraţie filele de pergament ale cărţii Flateyjarbok, copiată în secolul XIV de o mînă sigură, cu un scris citeţ — saga lui Egil Skallagrimsson, pe care am citit-o prima dată la vîrsta de şapte ani". Şi custodele Colecţiei de saga Arni Magnusson continuă să povestească, plin de entuziasm: „Pe vremea aceea, în nordul Islandei nu exista curent electric, aşa că am citit-o, ca şi strămoşii mei, în nopţile lungi de iarnă, la lumina unei lămpi cu gaz"[1].

Descoperitorul Americii

Flateyjarbok este unul dintre manuscrisele aduse în 1971 de la Copenhaga, la bordul unei nave de război daneze. Arni Magnusson, profesor la Universitatea din Copenhaga, care a străbătut Islanda prin 1700, a adunat toate documentele scrise pe care le-a găsit şi le-a dus în Danemarca. În 1730, în pragul morţii, a donat întreaga colecţie Universităţii. Islanda a devenit oficial republică în 1944, dar adevăraţii patrioţi nu s-au considerat realmente liberi decît în ziua în care cărţile adunate de Magnusson s-au întors acasă.

Timp de aproape 600 de ani a fost o ţară friguroasă, săracă, disprețuită. Dar locuitorii insulei îndepărtate s-au considerat întotdeauna o naţiune. Spiritul de naţiune a fost definit şi întrupat în povestiri ca *Saga lui Grettir* şi *Saga lui Njal*. Ele narează despre vremuri libere şi înfloritoare, cînd primii oameni care s-au stabilit în acel ţinut nelocuit[2] s-au îmbogăţit din comerţul cu lînă, colţi de morsă şi sulf. Tot ei au invadat şi au prădat de la Novgorod, în Rusia, pînă la L'Anse aux Meadows, în Terra Nova, locul din care, după cum se povesteşte în *Graenlendinga Saga*, faimosul navigator-negustor Bjarni Herjólfsson a zărit prima oară America, în 985 e.n.[3] Bjarni nu a pus piciorul pe acel pămînt. A reuşit

[1] Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată — din numărul pe luna ianuarie 1986 al revistei *Smithsonian*.

[2] Islanda a fost populată în a doua jumătate a sec. IX de către norvegieni.

[3] *Magazin istoric*, nr. 5/1989

În imagine: sculptură în lemn (cca. 1200), înfăţişînd o scenă de vînătoare.

să o facă Leif Eriksson, căruia *Saga lui Erik* îi atribuie descoperirea.

În Islanda, aproape toate narațiunile în proză poartă numele de *saga*. De îndată ce s-au stabilit în noul lor ținut, locuitorii au început să istorisească marile dificultăți pe care le-au avut de trecut venind aici și așezîndu-se pe aceste meleaguri. Cu timpul, povestirile au început să fie consemnate în scris. Ele nu și-au pierdut niciodată popularitatea.

Cele mai vechi *saga* care ni s-au transmis sînt destul de seci și stîngace. Cam după anul 1300 au început să se schimbe, amintind de stilul francez, cu situații romantice și aventuri fantastice. În intervalul dintre aceste două perioade, cîțiva povestitori foarte talentați au creat o întreagă colecție de scrieri bogate și pline de viață, dinamice și însuflețite, care se numără printre capodoperele literaturii universale. Cele mai popula e au fost așa-numitele „*saga* de familie", vreo șase la număr, narațiuni lungi și complexe, care povestesc viața primilor locuitori, de-a lungul mai multor generații.

Saga lui Njal, cea mai importantă dintre ele, începe cu un incident destul de banal, o ceartă pentru bani. Hrut Herjolfsson, un agricultor prosper, se căsătorește cu Unn, fiica lui Mord. Căsătoria este considerată a fi avantajoasă pent u ambele părți. Hrut moștenește o mare avere în Norvegia. Acolo el intră în grațiile lui Gunnhild, regina-mamă a acelei țări. Neputînd să îl împiedice să se întoarcă în Islanda, Gunnhild îl vrăjește să nu-și găsească niciodată desfătarea în brațele altei femei. Farmecele își fac efectul și Unn se întoarce acasă la tatăl ei. Mord îl dă în judecată pe Hrut, cerînd să i se înapoieze zestrea fetei. Hrut refuză să i-o restituie și, treptat, tot mai multe rude și prieteni sînt antrenați în această ceartă. Urmează procese și crime. Cînd bărbații încep să obosească și caută să ajungă la o înțelegere, femeile sînt cele care cer răzbunare, fluturînd cămășile însîngerate ale soților uciși. Acțiunea se extinde la întreaga Islandă. Mii d e oameni sînt uciși sau mutilați și ura dintre familii dăinuie pînă la a treia generație, cînd supraviețuitorii se împacă în sfîrșit.

În general, *saga* are un stil clar, direct, colocvial și concis. „Erik cel Roșu a fost nevoit să părăsească Norvegia din cauza unor crime" — iată tot ce ni se spune despre tinerețea lui Erik și nici că avem nevoie să știm mai mult. Detaliile sînt atît de realiste, încît cititorul care ia pentru prima oară contact cu *saga* poate crede că toate cele povestite s-au întîmplat cu adevărat în Islanda. Islandezilor le place să creadă acest lucru și se supără cînd unii — inclusiv romancierul Halldor Laxness, laureat al premiului Nobel (1955) — susțin că lucrurile nu stau chiar așa. Cercetarea modernă a dovedit că *saga* este de fapt o iscusită operă de artă, un roman istoric mai degrabă decît istorie pură, ce conține înfloriturl bazate pe tradiții de familie mai mult sau mai puțin autentice. Mulți dintre eroii și eroinele din *saga* au existat cu adevărat. În linii mari, viețile lor sînt probabil prezentate corect; detaliile au fost însă inventate și înflorite sau împrumutate de către autori din că ți mai vechi.

Renumit pirat și... poet

Egil Skallagrimsson, de exemplu, a existat cu adevărat. A fost un renumit pirat și poet care și-a sfîrșit zilele într-o fermă bogată numită Borg. Lui i-au fost at ibuite poemele runice, inclusiv emoționantul cîntec de jale compus la moartea fiului său, înecat. Dacă numai jumătate dintre faptele care i s-au pus în seamă sînt adevărate, atunci trebuie să fi fost un ma e șmecher. *Saga* îl prezintă ca pe un om aspru, violent, capricios, credincios prietenilor, dar nemilos cu dușmanii, puternic, curajos, ma e băutor, veșnic nesătul de aur. În anul 937, Egil este invitat la banchetul dat de regele Athelstan din Anglia, pe care l-a ajutat să cîștige bătălia de la Brunanburh. El refuză să se atingă de băutură, în schimb acceptă o frumoasă brățară din partea egelui, care i-o întinde agățată în vîrful spadei.

Mai tîrziu, Egil naufragiază pe coasta Angliei și descoperă cu mare neplăcere că vechiul său dușman, E ik, alungat de pe tronul Norvegiei, este acum rege de York. „Tăiați-i capul!" — poruncește răzbunătoarea regină Gunnhild, amintindu-și că, mai demult, în Norvegia, Egil îl măcelărise pe fiul egelui Erik, împreună cu încă 20 de persoane, după o zi întreagă de luptă. Execuția este amînată însă pînă a doua zi dimineața, lucru obișnuit pe vremea aceea, căci o execuție pe timp de noapte era considerată crimă. Egil, deștept, compune în timpul nopții un poem de 20 strofe în onoarea unui rege viteaz, deși din primele ve suri reiese că l-ar fi compus cu mult înainte și l-ar fi adus cu el. În zori, Erik îl aude și îl ia drept un poem de laudă la ad esa lui și a spadei sale victorioase. În ciuda împotrivirii violente a eginei, Erik enunță să-i mai taie capul lui Egil.

Saga lui Egil a fost sc isă de unul dintre descendenții lui direcți, Snorri Sturluson. Dintre toți autorii de *saga*, el este singurul al cărui nume ne este cunoscut. A fost o mare personalitate în Islanda sec. XIII, un om foarte bogat, dar și autorul a numeroase opere literare. În afară de *Saga lui Egil*, a mai scris *Heimskringla*, o istorie a regilor Norvegiei, plină de viață și, lucru remarcabil pentru vremea aceea, deosebit de obiectivă. Tot el este și autorul acelei *Edda*, parțial manual de tehnică poetică și parțial rezumat al miturilor vechilor zei norvegieni, care au dăinuit încă mult timp după adoptarea oficială a creștinismului. Fără această scriere n-am ști astăzi aproape nimic desp e Odin și sala cea mare Valhalla, unde toți războinicii uciși în luptă trăiesc o viață nouă, ospătîndu-se și omorîndu-se din nou; despre Baldur și intrigantul Loki; despre Ragnarok, ziua de apoi, cînd soarele va deveni negru, cînd zeii vor muri, iar lumea, mistuită de flăcări, se va scufunda în ocean.

Islandezii au considerat întotdeauna că viața se poate

reduce la simple snoave. Una dintre ele povestește cum a ajuns Snorri un om foarte învățat. Tatăl său, Sturla Thordarson, s-a ridicat prin propriile lui mijloace. Într-o zi, el s-a luat la bătaie cu un preot din pricina unei moșteniri. Soția preotului a încercat să îi scoată un ochi lui Sturla cu cuțitul, dar n-a reușit decît să îi crestеze obrazul. Sturla și-a lărgit rana, prefăcîndu-se că și-o spală și, plin de sînge, i-a pretins preotului îngrozit o amendă enormă — *wergeld* (plata sîngelui) — echivalentul a 200 de vaci. Certurile de familie și crimele s-ar fi ținut lanț dacă o rudă de-a preotului, Jon Loftsson, cel mai bogat om din Islanda, n-ar fi propus o rezolvare. Sturla a renunțat la cele 200 de vaci și a acceptat ca Jon să-l adopte pe Snorri, copilul său în vîrstă de 3 ani. Adopțiunea era un procedeu obișnuit în Islanda, fiind un mod de a extinde legăturile de rudenie și atașamentul față de familie. Snorri a crescut pe moșia lui Jon Loftsson, la Oddi, centrul tradițional de învățămînt al Islandei.

Cum se poate rezolva un conflict citînd o „saga"

Saga se studiază în școală, astfel încît multe fraze și expresii din ele au devenit clișee la îndemîna tuturor, în orice ocazie. Atunci cînd consiliul municipal al orașului Reykjavik dezbătea — fără a ajunge la vreun rezultat — propunerea de a reduce numărul membrilor unui comitet, primarul a rezolvat problema citîndu-l pe Olaf din *Saga lui Laxdaela*. Corabia lui se pierduse în ceață, undeva în Marea Irlandei; un marinar voia să cîrmească spre tribord, altul spre port, iar altul să meargă drept înainte. Olaf a spus: „Sfatul nebunilor este cu atît mai periculos cu cît nebunii sînt mai mulți" și a hotărît singur.

Și *saga* despre Gunnar Hamundarson stîrnește astăzi discuții interminabile, aproape în orice adunare. Gunnar a fost un fermier solid și binevoitor, cel mai bun luptător din vremea aceea. Era căsătorit cu Hallgerd, Lady Macbeth a nordului, care își omorîse deja primii doi soți. Hallgerd avea un păr blond superb, cu care își putea acoperi tot corpul. Gunnar, asediat în casă de 25 dușmani, îi ținea la distanță trăgînd în ei cu săgeți. La un moment dat i se rupse coarda de la arc și îi spuse lui Hallgerd:

— Taie-ți repede două cosițe de păr și, împreună cu mama, împletește-mi altă coardă.

— E chiar atît de important?, întrebă ea.

— E viața mea în joc, răspunse el. Dacă reușesc să-i țin la distanță cu arcul, nu mai trebuie să luptăm corp la corp.

— Ei bine, spuse Hallgerd, acum e timpul să-ți aduci aminte de palma pe care mi-ai dat-o (cu cîțiva ani în urmă, cînd aflase că îi poruncise unui rob să fure brînză de la un vecin); nu-mi pasă nici cît negru sub unghie dacă reziști sau nu.

Așa că Gunnar a trebuit să iasă și să lupte cu cei 18 dușmani rămași în viață. Feministele din Islanda au ales-o pe Hallgerd ca simbol al mișcării lor. Gunnar avusese la un moment dat prilejul să scape de atacatori și de moarte fugind peste hotare. Își pregătise chiar și o corabie dar, în timp ce se îndrepta spre ea, calul i s-a împiedicat și Gunnar s-a întors să-și privească ferma lui din Hildarendi.

— Ce coline minunate, a spus Gunnar — și cuvintele lui le știe pe de rost fiecare islandez — niciodată nu mi s-au părut atît de frumoase lanurile aurii și fînul proaspăt cosit. Mă întorc deci acasă și nu am să mai plec vreodată.

Vechile *saga* pun foarte mult accentul pe forța fizică și curaj, ca și islandezii de astăzi de altfel, cărora le place să citească despre vechile întreceri ale vikingilor, precum aceea dintre Kjartan, fiul lui Olaf, și un om puternic pe care l-a întîlnit înotînd în rîul de lîngă Trondheim, în Norvegia. Jocul consta în a-l trage pe adversar sub apă, urmînd să cîștige cel care rezista cel mai mult. Cei doi au stat sub apă o perioadă de timp — considerabilă, cum i s-a părut lui Kjartan —, după care au revenit la suprafață cu un respect deosebit unul pentru celălalt. „Celălalt" s-a dovedit a fi regele Olaf Tryggvason, un atlet căruia îi plăcea să alerge pe toată lungimea vasului său amiral, *Șarpele cel lung*, sărind de la o vîslă la alta — 110 în total — în timp ce oamenii lui vîsleau.

Deseori evenimentele descrise în *saga* sînt exagerate. Chiar o fi sărit Skarphedinn Njalsson peste rîul Markar, ca să alunece apoi pe gheața netedă „ca o pasăre în zbor" și să-și arunce toporul în capul lui Thrain Sigfusson, despicîndu-l pînă la fălci, de i s-au împrăștiat măselele pe jos, reușind apoi să se pună la adăpost, înainte ca tovarășii lui Thrain să poată acționa? Scepticii tind să se îndoiască și de povestea lui Grettir; el a înotat într-un torent înghețat din Norvegia pe un frig atît de cumplit, încît atunci cînd a ieșit la mal i s-au lipit hainele de corp. În Islanda însă, toată lumea vorbește despre pescarul din insulele Westman, care acum cîțiva ani a înotat trei mile de la barca lui răsturnată pînă la mal, într-o apă rece ca gheața, după care a mers două mile pe jos, în picioarele goale, pe un drum acoperit cu lavă pisată, pînă acasă. Cînd lumea l-a întrebat cum a fost apa, a răspuns „rece".

În *saga* se admiră într-adevăr forța, dar adevărații eroi sînt oameni ca Njal Thorgeirsson din *Saga lui Njal*, care a încercat să impună ordinea, rațiunea și necesitatea de a ajunge la un compromis în fața sentimentelor crude, pătimașe, din acest ținut de frontieră.

— Ne vom construi țara prin lege, a spus Njal, dar fără lege o vom distruge.

Islanda nu a avut o istorie oficială în sensul convențional al cuvîntului. Și cum aici nu cresc copaci mai solizi decît mestecenii, casele se construiau din trunchiurile lor, piatră și pămînt sau din lemn importat, așa că nu au rămas decît puține monumente. Monumentele pe care le vizitează islandezii sînt întinderile vaste pe care s-au desfășurat odinioară marile scene din *saga*. ■

Traducere de
Oana CHIȚORAN

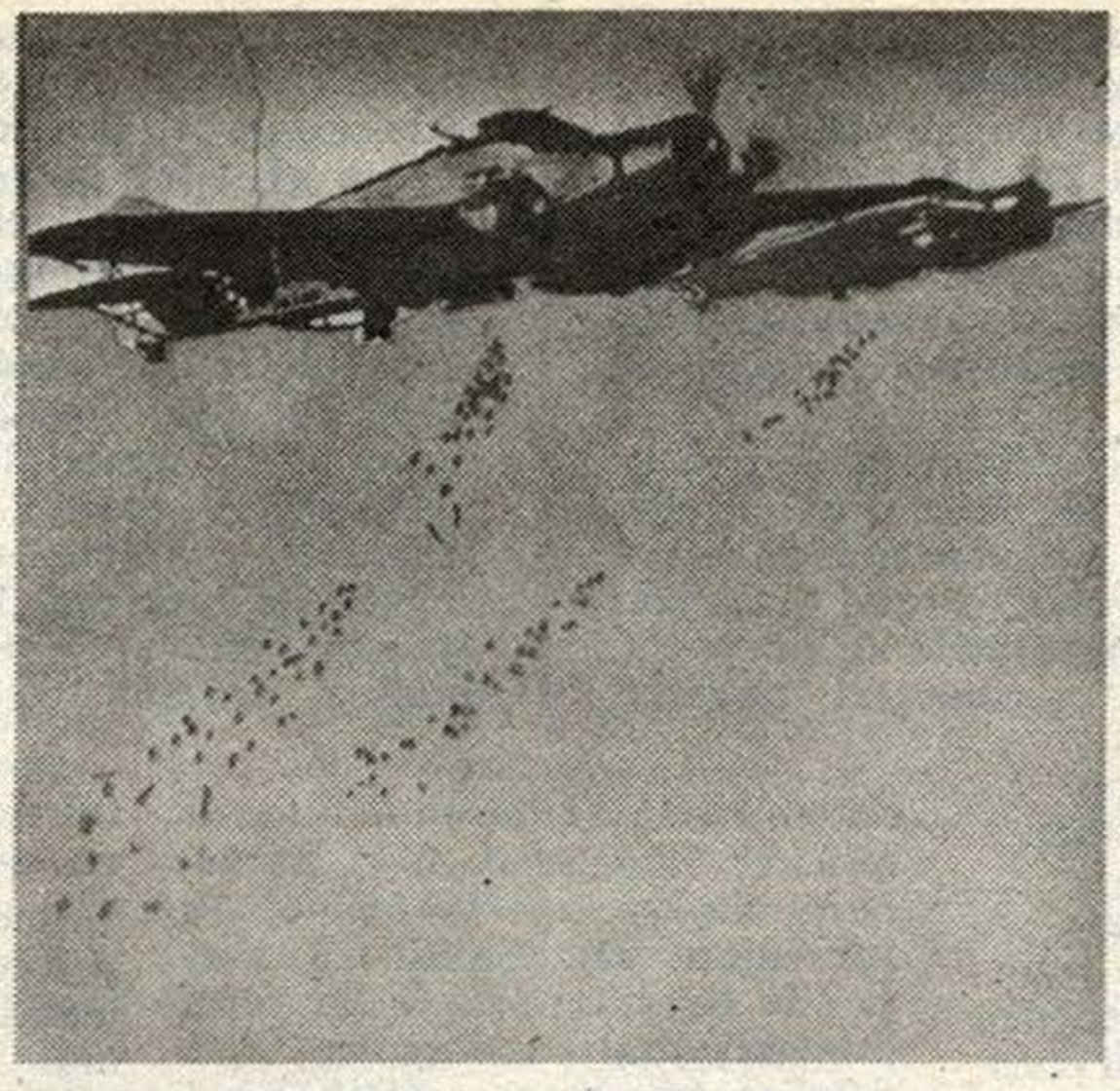

CUM AM SALVAT TEZAURUL MUZEULUI PRADO

MIGUEL A. MARÍN

Într-o dimineaţă de februarie a anului 1939, mă aflam în frizeria unei mici aşezări din sudul Franţei. Plecasem din Spania de numai cîteva zile, cînd Catalonia căzuse (sub franchiştii), şi intrasem în Franţa ca refugiat republican.

Bărbierul asculta radioul. La un moment dat, programul s-a întrerupt pentru a transmite o ştire a postului de radio Burgos — pe atunci capitala Spaniei naţionaliste a lui Franco —, anunţînd că „roşii", cum erau numiţi acolo republicanii spanioli, furaseră şi trecuseră clandestin în Franţa tezaurul artistic spaniol. Îmi amintesc că se făcea o menţiune specială despre Muzeul Prado.

Ştirea n-a putut decît să mă surprindă. Cu puţine zile înainte, luasem parte activă la tratativele ce avuseseră loc în castelul din Figueras, în nordul Cataloniei, aproape de graniţa cu Franţa, în vederea strămutării acestui tezaur artistic la Geneva, cu scopul protejării lui de pericolele războiului, care se apropia de sfîrşit pe frontul catalan. Personal redactasem, scrisesem la maşină şi semnasem, ca unul dintre martori, un document oficial, în virtutea căruia tezaurul artistic trebuia pus sub custodia Societăţii Naţiunilor, la Geneva, pentru a fi înapoiat Spaniei, de îndată ce circumstanţele aveau să permită acest lucru.

Acuzaţia adusă la radio Burgos nu era nouă. Chiar episcopatul spaniol, într-un moment în care ar fi trebuit să cunoască măsurile luate de guvernul republican pentru protejarea tezaurului artistic, în special în condiţiile bombardamentelor aeriene, se făcuse ecoul minciunilor pe care le vehicula propaganda generalului Franco.

Într-adevăr, în Scrisoarea colectivă a episcopilor spanioli adresată episcopilor din întreaga lume, cu ocazia războiului din Spania, datată 1 iulie 1937 — scrisoare pe care sînt convins că majoritatea episcopilor ar prefera astăzi să nu o vadă niciodată publicată — se face aluzie, între altele, la spolierea operelor de artă de către republicanii spanioli („roşii" şi comuniştii, cum îi numeau ei). În acest

Graţie măsurilor luate de guvernul republican spaniol în 1939, comorile Muzeului Prado (în imaginea de jos) nu au dispărut sub raidurile aviaţiei fasciste (în imaginea de sus avion „Savoya-Marchetti", în misiune de bombardament)

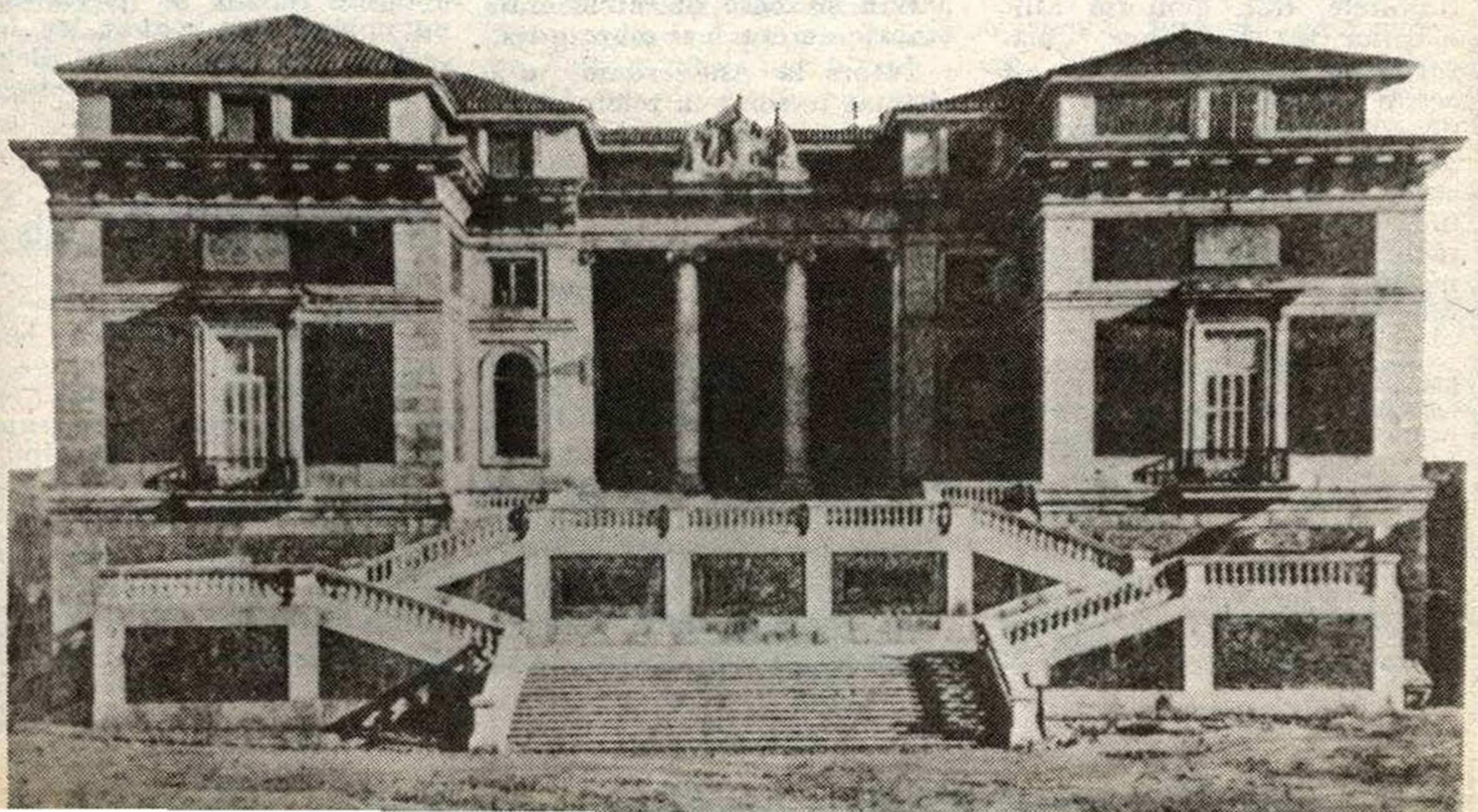

act, destinat a arăta lumii întregi adevărul despre evenimentele din Spania, se făcea o remarcă specială despre „celebrele colecţii de artă ale catedralei din Toledo, ale palatului Liria, ale Muzeului Prado...“[1], victime, după părerea iluştrilor prelaţi, ale vandalismelor şi furtului comise de „roşii“. Istoria a făcut dreptate, ca şi în atîtea alte situaţii, republicanilor spanioli.

În prefaţa la cartea The Prado de F.J. Sánchez-Cantón, director al Muzeului Prado, Jacques Lassaigne scrie: „Şocul produs de ştirea că, în timpul războiului civil, Prado era ameninţat a arătat cît de importantă se prezenta, pentru însăşi existenţa civilizaţiei noastre, conservarea capodoperelor sale. Vizitatori din lumea întreagă au venit în grabă, ca pelerini, la neuitata expoziţie a tezaurelor muzeului, care a avut loc în anul 1939, la Geneva. Mai tîrziu, în timpul celui de-al doilea război mondial, cînd multe monumente şi muzee din întreaga Europă au fost expuse pericolului, măsurile de protecţie impuse de acest semnal de alarmă s-au dovedit atunci extrem de valoroase. Multe alte migraţii de capodopere şi multe alte expoziţii itinerante au avut loc, pînă cînd tezaurele Spaniei s-au întors la locurile lor, în vechile lăcaşuri. Răstimpul a oferit şi ocazia de renovare, mărire şi îmbunătăţire a multor muzee“.

Semnalul de alarmă

Contrar celor afirmate de înalţii prelaţi, guvernul republican spaniol s-a îngrijit, încă de la începutul războiului civil, în iulie 1936, de ocrotirea comorilor artistice ale Spaniei. Însuşi Manuel Azaña, liderul republicanilor de stînga, care a format un guvern de coaliţie la 19 februarie 1936, spusese: „Salvarea tezaurului artistic este mai importantă chiar decît salvarea republicii, căci ea mai poate fi restaurată, dar el nu va mai putea fi niciodată recuperat, în caz că se va pierde“. Războiul civil a început la 17 iulie 1936, cînd a avut loc rebeliunea militaro-fascistă împotriva republicii; numai opt zile mai tîrziu, la 25 iulie, guvernul republican a creat o juntă însărcinată cu păstrarea şi protejarea comorilor artistice spaniole.

Astfel, în ciuda celor scrise de episcopii spanioli, republicanii nu numai că n-au furat tezaurele, dar, conform afirmaţiilor lui Lassaigne, „măsurile de protecţie impuse de acest semnal de alarmă s-au dovedit extrem de valoroase“ pentru monumentele şi muzeele din întreaga Europă, în timpul celui de-al doilea război mondial. În acest sens, nu-mi vine în gînd nimic mai bun decît să transcriu ceea ce mi-a relatat, cu multă amabilitate, doctorul W. Sandberg, la 25 martie 1968, la Ierusalim. Dr. Sandberg, critic de artă cunoscut pe plan internaţional, a fost în 1938 subdirector şi, din 1945 pînă în 1962, director al muzeelor din oraşul Amsterdam. Între 1963 şi 1968 s-a aflat la conducerea Muzeului de artă modernă din Ierusalim.

„În vara anului 1938 am fost invitat în Spania de guvernul republican, pentru a constata măsurile luate privind comorile Muzeului Prado. În septembrie acelaşi an am mers la Barcelona şi de acolo am vizitat peştera în care erau ascunse tablourile, printre stîncile de pe Costa Brava. Peştera era bine apărată, ramele împachetate, iar pînzele toate învelite cu hîrtie unsă cu grăsime, care le ferea de umezeală şi de alţi agenţi fizici dăunători. Operele verificate de mine se găseau în condiţii excelente, căci peştera se afla total în afara pericolelor unui atac aerian şi toate obiectele erau tratate cu cea mai mare grijă.

Întors la Amsterdam, m-a chemat imediat la telefon primarul oraşului, care m-a întrebat cu ce impresii am venit şi mi-a cerut să fac o expunere a măsurilor ce trebuiau luate, în caz de război, pentru protecţia muzeelor din Amsterdam.

Aceasta se întîmpla la puţin timp după Conferinţa de la München, din septembrie 1938: toată lumea vroia să ştie cum puteau fi salvate operele de artă. Dat fiindcă în acea parte a Olandei nu existau stînci, m-am gîndit că o soluţie foarte bună era construirea unui refugiu de beton, foarte solid, în mijlocul dunelor, acoperit cu zece metri de nisip.

Acest proiect a fost adoptat şi executat. Cînd armata germană a cucerit Olanda, la 14 mai 1940, toate operele de artă importante din muzeele Amsterdamului se aflau la adăpost în peştera de beton, cu aer condiţionat şi tot ce le trebuia.

După război, toate comorile s-au întors în muzeele lor, în bune condiţii, datorită lecţiei republicanilor spanioli.

Trimisesem în refugiu o mie de tablouri şi cîteva sute de alte opere de artă, printre care *Rondul de noapte*, *Logodnica evreică*, *Sindicii postăvarilor* de Rembrandt, 200 tablouri de Van Gogh şi toate desenele şi gravurile provenite din colecţiile din Amsterdam ale oraşului şi ale statului“.

Dar în acest articol nu am intenţia să descriu măsurile luate de guvernul republican spaniol pentru a proteja tezaurele naţionale în timpul războiului. Vreau să povestesc un episod care a avut loc în castelul din Figueras, în zilele de 2 şi 3 februarie 1939, episod în care am fost personal implicat.

În grajdurile castelului San Fernando

Războiul civil spaniol se apropia de sfîrşit. Guvernul spaniol, retras din Barcelona la 26 ianuarie, cînd oraşul fusese ocupat de armatele franchiste, îşi stabilise birourile în castelul din Figueras, denumit San Fernando. Preşedintele republicii se afla în

[1] Principal muzeu al Madridului, fondat în anul 1819, Prado este şi unul dintre cele mai bogate din lume. Este celebru prin colecţiile sale de picturi din şcolile spaniolă, italiană şi flamandă: Velasquez, Goya, El Greco, Rubens, van Dyck, Raphael, Tiţian, Tiepolo (*Magazin istoric*, nr. 1/1980).

Reproducem acest articol, cu subtitlurile redacţiei *Magazin istoric* şi într-o formă prescurtată, din revista istorică spaniolă *Historia y vida*, nr. 241 (aprilie 1988).

apropiere, în castelul din Peralada. San Fernando, care purta acest nume din 1753, în cinstea regelui Spaniei Fernando VI (1746-1759), constituie astăzi un monument național. Construcția sa a durat 13 ani. Prima dată cînd trupele s-au folosit de el a fost în timpul domniei lui Carlos III (1759-1788), fratele și succesorul lui Fernando VI.

Linia castelului are formă de stea, desenată în mod original de către mareșalul francez Vauban (1633-1707), specialist în lucrări de fortificații și asedii. Din punct de vedere artistic, castelul prezintă un oarecare interes; are o splendidă poartă principală. Grajdurile sale sînt celebre nu numai pentru că acolo a murit generalul Álvarez de Castro, apărătorul orașului Gerona în fața lui Napoleon, în timpul Războiului de guerilă împotriva armatei franceze de ocupație (1808-1814), dar și pentru că în această incintă a avut loc, la 30 ianuarie 1939, ultima reuniune a cortesurilor republicane spaniole pe teritoriul național. Acolo, în grajduri, sub presiunea lui Hitler, Mussolini și Franco, și-a dat duhul democrația spaniolă.

În momentul la care mă refer, mă aflam la Figueras, ca asesor juridic și director al Secției politice și diplomatice a Ministerului de Stat (Afaceri externe) spaniol. Aveam un birou foarte mic, ce dădea spre curtea mare a castelului. La 2 februarie 1939, s-a deschis brusc ușa și au intrat însărcinații cu afaceri francez și englez. Cel din urmă, Sir Ralph Stevenson, a ajuns, după războiul spaniol, ministru la Montevideo și, mai tîrziu, ambasador în China și Egipt, de unde s-a și retras la pensie în 1955. Francezul Jacques Fouques Duparc a continuat să lucreze în Ministerul afacerilor externe, servind în diferite posturi; a luat parte la Conferința de la San Francisco a Națiunilor Unite, din aprilie-iunie 1945[1], și a terminat prin a fi ambasador al Franței pe lîngă palatul Quirinal din Roma. Nu m-am mai întîlnit niciodată cu ambasadorul Stevenson; pe Fouques Duparc, în schimb, l-am mai văzut, mai întîi în palatul Farnese din Roma, în 1955, apoi în 1958, în Mexic, cînd a asistat, ca reprezentant al guvernului francez, la instalarea președintelui A. López Mateos.

Pe Stevenson îl văzusem pentru prima dată la hotelul Carlton din Geneva. Făcea parte din delegația britanică la Societatea Națiunilor. Era îmbrăcat impecabil și apărea în ochii noștri atît de demn, atît de spilcuit și atît de convins de rolul său, încît te făcea să crezi că, în realitate, i-ar fi stat mai bine într-o vitrină de magazin londonez decît în liniștitul dar apăsătorul calm al reședinței sale.

Se spunea că era un diplomat de viitor. Nu era imposibil ca ministrul de externe britanic Anthony Eden să-i fi încredințat o misiune specială în Spania, în care dr. Negrín, președintele Consiliului de Miniștri, să fi avut un rol important și dificil. În memoriile sale, Eden nu spune nimic; poate că într-o zi se va face lumină și în această problemă. Extrem de convins de supremația britanică, Stevenson părea insensibil la evenimente. Asculta și transmitea la Londra tot ce auzea. Cel puțin aceasta este impresia pe care o lăsa. Ca om, era simpatic, ca diplomat — corect, ca politician — un zero tăiat în patru. Aparținea speciei de „diplomați imperiali, pe cale de dispariție".

În ceea ce-l privește pe Jacques Fouques Duparc, dacă El Greco l-ar fi văzut traversînd una dintre îngustele străzi din Toledo, precis l-ar fi imortalizat pe pînză. Corpul său proiectat în spațiu corespundea modelelor grecești — extremități lungi, corp stilizat, brațe alungite și osoase, față uscățivă, privire inteligentă și intensă, păr cărunt și revărsat pe umeri.

Era un diplomat clasic, adept al tradiției Cambonilor[2]. Atașamentul său față de tradiție se traducea printr-un limbaj plin de nuanțe și printr-o îmbrăcăminte severă și închisă. Inspira încredere. Fiind un spirit deschis și avînd convingeri cinstite, ocupația germană i-a pus la încercare virtuțile, fără să le îngenuncheze. Religios fără ostentație, era sceptic numai în ceea ce privește calitățile de conducere ale bisericii și ale militarilor, mai ales ale generalilor. Diplomat trup și suflet, Jacques Fouques Duparc a fost unul dintre ultimii francezi cu titlul de „Ambassadeur de France". O merita pe deplin.

O convorbire fără concluzie...

Așa cum am spus, domnii Fouques Duparc și Stevenson doreau să mă vadă. Aduceau un mesaj al ministrului de stat don Julio Álvares del Vayo. (I-am arătat și lui acest articol și l-a aprobat.) Sperau ca eu să semnez autorizația pentru mutarea tezaurelor spaniole în Franța. Eram presați de timp, deoarece, sub amenințarea avioanelor „Savoya-Marchetti" ale lui Mussolini (aflate în serviciul trupelor franchiste), care bombardau mereu Figueras, evacuarea orașului devenise iminentă.

Cu toată simpatia mea pentru Franța și Marea Britanie, aveam pe atunci un mare resentiment față de guvernele lor. Eram convins că dacă n-ar fi fost pasivitatea și reținerea lor, războiul spaniol s-ar fi putut termina mai devreme și, poate, cu un acord acceptabil pentru ambele părți. Îmi venise în minte jaful lui Napoleon în Spania, din anii 1808-1814. În acest sens, castelul San Fernando reprezenta pentru mine un adevărat simbol. Fusese construit exact la 100 de ani după ce francezii luaseră Spaniei Rosellonul.

Pentru aceste motive am declarat eminenților diplomați că nu eram dispus să semnez, așa, bătînd din palme, permi-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1985.

[2] Este vorba despre frații Paul (1843-1924) și Jules Cambon (1845-1935), diplomați francezi. Primul a fost ambasador la Madrid (1886), Constantinopol (1890) și Londra (1898-1920), unde s-a remarcat a unu dintre principalii artizani ai Antantei cordiale. Al doilea a fost ambasador la Washington (1897), Madrid (1902) și Berlin (1907-1914).

sul de ieşire din ţară a tezaurelor spaniole şi, dacă ministrul de stat spaniol vroia să-l semneze, o făcea pe propria sa răspundere; pe mine, personal, ideea nu mă atrăgea.

Şi am continuat, spunîndu-le că eu eram gata să redactez ciorna unei convenţii prin care guvernul republican spaniol accepta să transfere tezaurele spaniole la Geneva, pentru a le depune la Societatea Naţiunilor, în Palatul Naţiunilor. În acel moment, multe dintre tezaure se aflau în castelul din Figueras, în cel din Peralada şi în alte locuri din nordul Cataloniei.

În nici un caz, în timpul trecerii lor prin Franţa, tezaurele nu puteau fi confiscate; în plus, am stipulat ca, atunci cînd pacea va fi restabilită în Spania, tezaurele încredinţate Secretarului general al Societăţii Naţiunilor să fie înapoiate guvernului spaniol, pentru a „le păstra ca proprietate comună a naţiunii spaniole".

În faţa perspectivei unui guvern republican spaniol în exil, fără teritorii şi fără recunoaştere internaţională, şi în faţa iminenţei războiului mondial, mă îngrijora serios soarta acestor comori. Două lucruri mă frămîntau îndeosebi: în primul rînd, chestiunea embargoului. De aceea am făcut tot ce am putut pentru a evita orice posibilitate ca — pe baza revendicărilor pentru pagube de război — cîţiva indivizi sau chiar guvernul francez să pună embargou tezaurelor spaniole, ca o compensaţie pentru cine ştie ce pagube şi prejudicii. În al doilea rînd, mă interesa foarte mult să se stabilească şi principiul că tezaurele spaniole aparţineau naţiunii spaniole şi că vor fi înapoiate guvernului acestei ţări.

Convorbirea s-a terminat fără nici o concluzie. În după-amiaza aceleiaşi zile, de 2 februarie, am fost anunţat că dr. Juan Negrín dorea să mă vadă în ziua următoare, la ora 9 dimineaţa, în biroul său din castel. M-am prezentat la ora convenită; acolo m-am întîlnit şi cu dl. Álvarez del Vayo şi amîndurora le-am explicat motivele atitudinii mele. Cei doi s-au convins imediat, cred, de justeţea opiniei mele, minus cea referitoare la guvernul spaniol. Ministrul de stat, Julio Álvarez del Vayo, insista ca tezaurele să fie la dispoziţia guvernului republican spaniol. Eu mi-am susţinut părerea, insistînd asupra faptului că noi eram învinşii şi că un guvern spaniol în exil n-ar fi decît o ficţiune politică, în timp ce tezaurele spaniole erau ceva extrem de palpabil. Ele trebuiau înapoiate Spaniei, cît mai curînd posibil. În sfîrşit, Álvarez del Vayo a acceptat, iar dr. Negrín a luat hotărîrea finală.

Ieşind, l-am salutat pe profesorul Enrique Moles Ormella, care aştepta într-o cameră alăturată, pentru a intra la dr. Negrín. Mi-a spus că auzise fără să vrea toată convorbirea cu preşedintele şi ministrul de stat şi că era pe deplin de acord cu mine. Atunci i-am cerut să fie martor al celor spuse de mine, dacă se va întîmpla ceva rău, iar el m-a asigurat că pot conta pe el.

...dar eficace

Chiar în aceeaşi noapte, de 3 februarie, am redactat şi copiat eu însumi un proiect de convenţie, în castelul San Fernando. Aparatele „Savoya-Marchetti" ale lui Mussolini bombardaseră Figueras dimineaţa în zori şi în timpul zilei, „ţintind, desigur, obiective militare". Distruseseră cîteva case din centrul oraşului, omorînd cîţiva civili. De asemenea, cauzaseră pagube centralei electrice, lăsîndu-ne fără lumină electrică. Proiectul a trebuit să-l întocmesc în afara biroului, în curtea interioară a castelului, la lumina farurilor unui „Opel" şi a unei lămpi de mînă, manevrată de prietenul şi tovarăşul meu din minister Vicente Herrero Aylón, care îmi corecta şi franceza.

Convenţia a fost redactată în formă definitivă şi semnată în ziua următoare, 4 februarie, de către Álvarez del Vayo şi dl. Jaujard, subdirector al Muzeului Luvru, martori fiind dl. McLaren de la British Museum, Pérez Rubio, din junta republicană spaniolă pentru protecţia tezaurelor artistice naţionale, şi un servitor.

În acest timp, trupele franchiste se apropiau de Figueras. Continuau, de asemenea, atacurile avioanelor „Savoya-Marchetti". Trebuia să facem tot posibilul pentru a evita cea mai mică pagubă adusă obiectelor de artă păstrate la Figueras, Peralada, la Vajol şi Darnius. De aceea, chiar în seara zilei de 4 februarie, trupele republicane au început să transporte tezaurele spre frontiera franceză, la adăpostul măsurilor de securitate luate de şefii armatei republicane spaniole. Din 4 pînă în 8 februarie au trecut frontiera 71 de camioane mari; tezaurele au fost încredinţate forţelor de securitate franceze. Începînd din 9 februarie, toate operele de artă au fost încărcate într-un tren francez, iar la 12 februarie acest tren a plecat din Perpignan spre Geneva, cu 1 845 ambalaje cu tablouri, obiecte de artă, tapiserii etc.

Cinci zile mai tîrziu, totul era depozitat în Palatul Naţiunilor din Geneva, iar între 4 şi 24 martie 1939, s-a făcut un inventar complet, sub conducerea d-lui Jaujard, cu ajutorul d-lui Pérez Rubio şi a d-lui Giner Pentoja, ambii din junta republicană spaniolă pentru protecţia tezaurelor artistice naţionale.

La 30 martie 1939, dl. Avenol[1] a depus tezaurele în mîinile guvernului lui Franco. Cîteva dintre ele au fost expuse la Geneva, într-o expoziţie, care i-a adus guvernului de la Madrid un beneficiu de 400 000 dolari. ■

În româneşte de
Ana VĂDEANU

[1] Joseph Louis Anne Avenol (1879-1952), secretar al Ligii Naţiunilor (1933-1940).

Concurs

CÎŞTIGĂTORII ediţiei a II-a 1988

Dedicat marelui act de voinţă al poporului român, înfăptuit la 1 Decembrie 1918, cînd Transilvania, străveche ţară românească, s-a unit pentru totdeauna cu patria mamă — România, concursul nostru, 1918-1988. Unirea cea Mare — arc peste timp, s-a bucurat — ca şi ediţiile anterioare ale concursurilor Magazin istoric — de o bună primire din partea cititorilor. O atestă atît numărul mare de participanţi (6 201, dintre care 1 049 cu răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări), cît şi bogata corespondenţă sosită pe adresa concursului, prin care participanţii — oameni ai muncii de vîrste şi profesiuni diferite, din toate colţurile ţării — şi-au exprimat, şi cu acest prilej, dragostea lor pentru istoria patriei şi poporului nostru, preţuirea faţă de revistă şi interesul pentru concursurile organizate.

Reproducem fragmente din alte cîteva scrisori sosite pe adresa concursului. Astfel, CORNELIU RĂDULESCU, din Piatra Neamţ, ne mărturiseşte: „Sînt unul dintre cititorii care posedă întreaga colecţie a revistei şi am participat aproape la toate concursurile Magazin istoric. Aceasta m-a determinat să recitesc multe articole, reîmprospătîndu-mi cunoştinţele de istorie" SORIN-SILVIU CĂLDĂRARU din Bîrlad: „Mă simt onorat să pot participa la un nou concurs Magazin istoric, să pot revedea articolele apărute în anii anteriori, reînoindu-mi astfel informaţiile istorice". CONSTANTIN ROMAN, economist, întreprinderea „Ruimentul", din Braşov: „Sînt un vechi cititor şi prieten al revistei. În colectivul nostru sînt opt pasionaţi cititori ai Magazinului istoric". SIMION GÂRLEA, pensionar, din com. Vităneşti, jud. Teleorman: „Am colecţia întreagă a revistei, pe care o prefuiesc mult. Am participat la toate concursurile, începînd cu anul 1980. De fiecare dată am avut satisfacţia să constat că am răspuns exact la toate întrebările". (Felicitări pentru aceste rezultate şi mulţumiri pentru urările adresatei). Inginerul constructor proiectant MIHAI GEORGESCU, din Timişoara, ne scrie, la rîndul său: „Pe lîngă preocupările profesionale, am şi alte preocupări, între care istoria ocupă un loc important. Iubesc istoria patriei, pentru că nu poţi să-ţi iubeşti patria, poporul fără să i cunoşti trecutul său milenar, lupta sa pentru existenţă liberă, independentă, pentru pace şi progres. Sînt abonatul revistei de la primul ei număr, apărut în aprilie 1967". Tot din Timişoara, într-o scrisoare semnată de Conducerea colectivă a Filialei Timişoara a Institutului de cercetări şi proiectări pentru gospodărirea apelor Bucureşti, de Biroul U.T.C., Biroul Organizaţiei de Bază P.C.R. şi Biroul grupei sindicale din această instituţie, se spune: „Salutăm iniţiativa revistei Magazin istoric de a organiza periodic concursuri cu tematică din trecutul glorios al poporului român". În continuare, este consemnat faptul că în această instituţie timişoreană Magazin istoric are mulţi prieteni abonaţi, „în efectuarea abonamentelor la revistă un aport deosebit avîndu-l cititoarele Maria Kozak şi Cornelia Baba".

Remarcăm şi cu acest prilej larga participare colectivă a unor întreprinderi şi instituţii timişorene, cum sînt: Întreprinderea pentru industrializarea sfeclei de zahăr, Întreprinderea materiale de construcţii (în care revista are 15 abonaţi), I.S.I.M. Timişoara, C.C.S.I.T.E.H. Timişoara, Laboratorul zonal de pesticide, Antrepriza de construcţii-montaj Regionala C.F. — Brigada 2 complexă. Am constatat, de asemenea, participarea, în continuare, a unor cercuri de istorie din liceele şi şcolile patriei, cum ar fi: Cercul de istorie „Danubius", de la Şcoala generală nr. 2, din Drobeta-Turnu Severin, Cercul de istorie „Pintea Viteazul", de la Şcoala generală Budeşti, jud. Maramureş, Cercul de istorie „Ştefan cel Mare", de la Şcoala generală din com. Hoiboca, jud. Iaşi, precum şi cercuri de istorie şi grupuri de elevi de la Şcoala generală nr. 1 Dumeni, com. George Enescu, jud. Botoşani, Şcoala generală din com. Izvorul Bîrzii, jud. Mehedinţi, Şcoala nr. 11 din Galaţi, Liceul industrial nr. 1 din Turda, Liceul agroindustrial din Turda, Liceul „Garabet Ibrăileanu" din Iaşi, Liceele industriale nr. 7 şi 8 din Timişoara.

Îi felicităm călduros pe toţi participanţii la concursul 1918-1988. Unirea cea Mare — arc peste timp.

Înainte de a prezenta lista cîştigătorilor, facem următoarele precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 septembrie 1989, între orele 14,30-16,00 (luni-vineri) şi 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi ridicate deci pînă la 15 martie 1990, inclusiv.

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa în Bucureşti sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet poştal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1990.

Precizăm, totodată, că desemnarea cîştigătorilor — dat fiind numărul mare al participanţilor care au dat răspunsuri exacte tuturor celor 30 întrebări — s-a făcut, ca şi la ediţiile precedente, prin tragere la sorţi.

Iată acum numele cîştigătorilor concursului 1918-1988. Unirea cea Mare — arc peste timp:

PREMIUL 1 — 1 pick-up

1. CRISTIAN STOICESCU, Cluj-Napoca

PREMIUL 2 — 1 aparat radio SOLO 500

1. CERCUL DE ISTORIE „COLUMNA", de la I.U.G.T.C., Braşov

PREMIILE 3-4 — 2 ceasuri OREX

1. DANIELA CAFTANGIOGLU, Sfîntu Gheorghe
2. NICOLAE TIMOFTE, Bucureşti

PREMIILE 5-6 — 2 aparate radio TERRA

1. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 11 Roman.
2. STELIANA VÎLCEREANU, Reşiţa

PREMIILE 7-8 — 2 aparate radio IRIS

1. MARIN URŞANU, Bucureşti
2. NEMEŞ GHIZELA VALERIA, Satu-Mare

PREMIILE 9-10 — 2 truse compas

1. MIHAELA OLTEANU, Slatina
2. LAKATOS ŞTEFAN, Cluj-Napoca

PREMIILE 11-14 — 4 clasoare filatelice

1. CERCUL DE ISTORIE „SIMION BĂRNUŢIU" DE LA LICEUL INDUSTRIAL, Jibou
2. COLECTIVUL CLASEI A III-a B, DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 26, Timişoara
3. ASPAZIA CÎRLAN, Iaşi
4. MARINEL COJOCAR, Timişoara

PREMIILE 15-35 — 21 serviete

1. IOSIF GLATZ, Reşiţa
2. BALOG EVA, Oradea
3. TEODOR T. POPA, Bucureşti
4. ŞTEFAN DOANCĂ, Caransebeş
5. SIMON BOBAR, com. Bistra, jud. Alba
6. GLIGOR MOŢIUBULDUŞ, Arad
7. AUREL GAGEA, Timişoara
8. RĂZVAN RADU, Ploieşti
9. GABRIEL BĂRBIERU, Tîrgu Bujor
10. GHIORGHI N. ANDRIESEI, Roman
11. EMANOIL CHIPER, Braşov
12. DANIEL SANDU, Slobozia
13. ULCICĂ RADA, Corabia
14. OSSI HOROVITZ, Cluj-Napoca
15. IONEL I. ANDRIESCU, Bucureşti
16. BALINT PETRU, Galaţi
17. GHEORGHE OANA, Slobozia
18. RADU N. GHEORGHE, Constanţa
19. CONSTANTIN MOROIANU, Oltenita
20. VASILE SAVIN, com. Ungureni, jud. Bacău
21. LAURA ZULUFOIU, Slatina

PREMIILE 36-60 — 25 truse stilou SIRIUS

1. GAVRIL V. BUZ, Bucureşti
2. GHEORGHE NICA, Baia Mare
3. IOAN CLAUDIU MAGHIAR,

sat Chendrea, com. Bălan, jud. Sălaj
4. ELEONORA SĂVOIU, Drobeta-Turnu Severin
5. ELENA S. RĂDULESCU, com. Coşoveni, jud. Dolj
6. GOGU DRAGOMIRESCU, sat Spetenl, com. Bărcăneşti, jud. Ialomiţa
7. GHEORGHE N. ROŞIORU, Piatra Neamţ
8. MIHAI POPA, Bucureşti
9. ILIE URSU, com. Mogoş, jud. Alba
10. ŞTEFAN BURGER, Timişoara
11. ILIE STATE, Roşiori de Vede
12. VIOREL PREDA, Slatina
13. FLORICA DĂRĂU, Timişoara
14. IOANPAN ŢIRU, Piatra Neamţ
15. IOANA ELENA PLEŞA, com. Bistra, jud. Alba
16. VSEVOLOD SOFRONIE, Tirgu Mureş
17. LILIANA DORCESCU, Bucureşti
18. MARIUS MIHAIL PĂUNESCU, Caracal
19. CRISTINA IANIŞEVSCHI, Iaşi
20. FLORENTIN GH. PUPĂZĂ, Drobeta-Turnu Severin
21. MARIN N. CONSTANTIN, Bucureşti
22. ELIZA MARIANA BUNDĂRIŢĂ, D obeta-Turnu Severin
23. ISABELA SFÎNTU, Rîmnicu Sărat
24. IOAN T. STOICA, Buzău
25. ANTON BLĂJUŢ, Galaţi

PREMIILE 61-110 — 50 abonamente pe 1 an la MAGAZIN ISTORIC

1. DĂNUŢ IROD, Iaşi
2. COMITETUL U.T.C. AL I.S.I.M., Timişoara
3. AUREL CONSTANTINESCU, Suceava
4. IEREMIA P. OPRIŞANU, com. Suharău, jud. Botoşani
5. GABRIEL GAVRILUŢĂ, Mărăşeşti
6. ŞTEFAN NAIMAN, Mixii
7. EUGEN LUNGU, sat Smirdan, com. Suharău, jud. Botoşani
8. NAGY IOAN FLORIN, Bistriţa
9. ION DUMIT ESCU, Timişoara
10. ARMIN SCHEIN, Bucureşti
11. STOIAN GHEORGHE, com. Bărcăneşt , jud. Ialomiţa
12. ANA MĂDĂLINA POPA, com. P undeni, jud. Vîlcea
13. IOAN T. SOARE, Focşani
14. GHEORGHE IVAŞCU, com. Olanu, jud. Vîlcea
15. FÜLOP MARGIT, Sfintu Gheorghe
16. ADRIANA CRISTOIU, Panciu
17. DOINA IONESCU, Negreşti, jud. Vaslui
18. NICOLAE CATALINA, com. Roeşti, jud. Vîlcea
19. CONSTANTIN POP, Tirgu Mureş.
20. CEZAR IUSTIN JANCĂ, Arad
21. ION CARPEN, Vălenii de Munte
22. MARILENA BODEANU, Bucureşti
23. IOAN GR. COJOC, Bucureşti
24. COMITETUL U.T.C. DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 8, Timişoara
25. DUMITRU COSTEA, com. Tinăud, jud. Bihor
26. COSMIN GABRIEL DUMITRU, Curtea de Argeş
27. IOAN STANCIU, com. Corolenl, jud. Ma amu eş
28. SIMONA ROXANA GANEA, Braşov
29. ELIADE CHIRIAR, municipiul Gh. Gheorghiu-Dej
30. SEBASTIAN V. ŞTEFANOV. Vaslui
31. MĂDĂLINA PASCAL, Galaţi
32. MIHAELA GĂITAN, com. Holboca, jud. Iaşi
33. ALEXANDRU OBREJA, Bucureşti
34. IOAN V. FLOREA, com. Gurahonţ, jud. Arad
35. TRAJAN CORNEANU, Cluj-Napoca
36. ANA MARIA ARGHIŞAN, Tirgu Mu eş
37. AUREL SULTAN, Bîmnicu Sărat
38. CLEOPATRA SECUIANU, Negreşti, jud. Vaslui
39. FLORIN LUNGULESCU, Tulcea
40. HRISTACHE D. IONESCU, Braşov
41. GAVRIL TULBURE, Făltlceni
42. STAN MIHĂILĂ, O şova
43. LUDOVIC KNEBEL, sat Alioş, com. Maşloc, jud. Timiş
44. MARIANA ALIONESE, Şimleu Silvaniei
45. CLAUDIA NICOLETA CĂLINESCU, Giurgiu
46. PETRE I. GEORGESCU, com. Şirineasa, jud. Vîlcea
47. CORNELIU RĂDULESCU, Piatra Neamţ
48. ALEXANDRA DORCA, Reşiţa
49. CONSTANTIN HUŢANU, Mediaş
50. BERNARD SIBIŞTEANU, Focşani

PREMIILE 111-200 — 90 abonamente pe 6 luniia MAGAZIN ISTORIC

1. IOAN POPOVICI, sat. Bodrogul Nou, com. Felnac, jud. Arad
2. ÎNTREPRINDEREA DE MATERIALE DE CONSTRUCŢII, Timişoara
3. CONSTANTIN CRISTEA, com. Valea Călugărească, jud. Prahova
4. IULIAN MARA, Dej
5. MIHAI GEORGESCU, Timişoara
6. VIOREL HORAŢIU ŢĂUTAN, Jibou
7. CONSTANTIN CREŢU, Bacău
8. IOSIF TITI BERINDEIU, Cîmpeni, jud. Alba
9. NEGRU GHEORGHE, com. Retevoleşti, jud. Argeş
10. ŞTEFAN AURITE, Bue reşti
11. VIOREL SIMION, Buzău
12. GHEORGHE GLOGOVEŢAN, Blaj
13. RADU CĂLIN OTIC, Roman
14. DIANA SERDINEANŢ, Timişoara
15. TEODOR SEICEANU, Blaj
16. TRAIAN D. GHINESCU, Ploieşti
17. IOANA STOICA, Buzău
18. SIMION NICOARĂ, Oradea
19. ALEXANDRU BOGDAN ZAHARIA, Bucureşti
20. NICOLAE GHEORGHIU, Turda
21. GHEORGHE SANDU, Feteşti
22. MARIA VERONICA MAN, Sighetu Marmaţiei
23. IOAN FIRESCU, Bucu eşti
24. GHEORGHE TĂNASE, sat Smirdan, com. Suharău, jud. Botoşani
25. IULIANA BUDRUGEAC, Piteşti
26. MARIA ALEXANDRESCU, Zărneşti
27. IOAN P. OLTEANU, Apoldu de Sus, jud. Sibiu
28. MARIA PANAIT, Bucureşti
29. KATONA MAGDALENA, Sfintu Gheorghe
30. ILIE ELENA, Reşiţa
31. CABMEN GH. IONESCU, Tirgovişte
32. VASILICĂ PAVEL, Bălan, jud. Harghita
33. GHEORGHINA DANCIU, Oraviţa
34. IULIANA ŢĂPOSU, Făgăraş
35. IOAN MIHALCI, com. Teaca, jud. Bistriţa Năsăud
36. LIVIA ELENA ENACHE, Timişoara
37. PANFIL TODEA, com. Horea, jud. Alba
38. DANIEL MALEŞ, Bucureşti
39. COSTIN FRUNZĂ, Constanţa
40. GHEORGHE C. POPA, sat. Popeşti, com. Tetoiu, jud. Vîlcea
41. DORIN MÎNZAT, Braşov
42. NISTOR ANDRIEŞ, Bucureşti
43. LUCIAN BALA, Ploieşti
44. MARIANA RĂDOI, com. Conţeşti, jud. Dîmboviţa
45. NICOLAE LUCIAN MATEŞ, com. Horea, jud. Alba.
46. DOINA MIHAELA ENE, Găeşti
47. CAMELIA SÎRBU, Iaşi
48. GHEORGHE ROTARU, Cluj-Napoca
49. MARIA PAUL, Corabia
50. ALINA PELE, Oradea
51. NICOLAE BERINDEIU, Cîmpeni, jud. Alba
52. GRIGORE ANGELESCU, com. Pătîrlagele, jud. Buzău
53. VALENTIN LICĂNESCU, Piteşti
54. RADU URZICEANU, Suceava
55. GABRIEL CHIFU, com. Siliştea Crucii, jud. Dolj
56. VASILE DINU DAMŞA, sat Chendrea, com. Bălan, jud. Sălaj
57. TEODORINA CONSTANTINESCU, Bucureşti
58. ILIE TAMBREA, Tirgu Mureş
59. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL „CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA", Timişoara
60. AUREL DANCIU, Oraviţa
61. IOAN V. MANOLACHE, com. Dobroteşti, jud. Te eorman
62. VERONICA A. LĂZĂRESCU, com. Scurtu Mare, jud. Teleormau
63. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 1, Turda
64. VIRGIL BOLDOVAN, Timişoara
65. MARIA IRIMIA, Iaşi
66. GHEORGHE M. ENACHE, Bucureşti
67. STELACHE MALEŞ, Bucureşti
68. CARMEN BEATRICE MILEA, com. Andrăşeşti, jud Ialomiţa
69. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 1, Fălticeni
70. EMIL CHEŢA, Bistriţa
71. RODICA IULIA RISTEA, Slatina
72. IONEL BANICI, Braşov
73. NICOLAE SOBIN TĂNASE, Slatina
74. TRUSTUL PENTRU MECANIZAREA AGRICULTURII, T mişoara
75. TEODOR MO A IU, Ghe la
76. VASILE PRIGO EANU, sat Roşiori, com. Forăşti, jud. Suceava
77. ŞTEFAN LUCA, com. Purcăreni, jud. Braşov
78. OLIMPIU BOLDUŢ, Şimleu Silvaniei
79. LILIANA EUGENIA GUŢĂ, Ab ud
80. IOAN PALICI, Braşov
81. NICOLAE MIŞICI, Timişoara
82. CAMELIA CODREANU, Odoreu
83. IOAN OLTEAN, Ocna Mureş
84. MIHA CHIRIŢOIU, com. Mogoş, jud. Alba
85. EMILIA POPESCU, Timişoara
86. MIHAI GRAŢIAN ŢIBREA, Reşiţa
87. DAN PETRU, Timişoara
88. GHEORGHE P. TIŢA, com. Muşăteşti, jud. Argeş
89. LIVIU PLETOSU, Bucnreşti
90. GHEORGHE BOJOGA, sat Plevna, com. Suhărău, jud. Botoşani

telex...telex...

● *Cîmpul Libertății* este titlul unui ziar în număr unic („comemorativ al evenimentelor transilvănene de la 1848") scos la 3 mai 1898 de către Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor; printre inițiatori și colaboratori: Grigore Tocilescu, Ovid Densușianu, Ioan Scurtu, V.A. Urechiă, G. Ionescu-Gion ● O analiză mai atentă a modului de realizare a construcțiilor din așezarea neolitică Ariușd (jud. Covasna) pare să indice că și aici, ca și la Parța (jud. Timiș), existau case supraetajate ● La Ghioroc: expoziție a viei și vinului din podgoria Aradului, cu mărturii arheologice, istorice și etnografice ilustrînd evoluția viticulturii din podgoria Miniș-Măderat, din antichitate pînă azi ● Pe malul Mării Moarte a fost descoperit un urcior cu ulei de acum 2 000 ani. Cu ajutorul specialiștilor chinezi, renumiți pentru cunoștințele lor în datarea unor astfel de produse, s-a stabilit că este vorba despre un articol prețios: un asemenea ulei se folosea și la încoronarea regilor Iudeei. O singură calitate a acestui produs a dispărut în cursul atîtor ani: mireasma lui deosebită, care îl făcuse celebru în antichitate ● După cinci ani, o echipă de arheologi, polonezi și norvegieni a reușit să identifice vechiul port și centru comercial al vikingilor amintit în diverse saga sub numele de Storvagen ● Un principe valah (Petru Cercel, 1583-1585), autor al unui poem în limba latină, în dialog cu scniorul genovez Pugiella, cum rezultă din lucrarea *Dialoghi piacevoli del Sig. StefanoGuazzo Gentil'huomo di Casale di Montferrato* (Veneția, 1604), aflată în biblioteca lui Titu Maiorescu și păstrată în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București ● Și o altă raritate bibliofilă în colecțiile aceleiași biblioteci: *Collection complète des tableaux historiques de la Révolution française*, 3 volume, Paris, 1798, cu numeroase gravuri de Duplessis Bertaux ● Pentru a proteja celebrul monument de la Stonehenge de afluxul de vizitatori, foarte mare în fiecare an în luna iunie, autoritățile britanice au hotărît să interzică accesul publicului în această perioadă ● O expediție arheologică a Universității din Donețk (R.S.S. Ucraineană) a descoperit un coif de aur aparținînd unui rege scit (este a doua descoperire de acest fel). Coiful păstrează o taină: a fost găurit cu un obiect ascuțit, apoi în locul respectiv a fost lipit cu multă măiestrie un „petic" tot de aur ● Cele mai vechi instrumente muzicale în ordine istorică sînt: cornul, toba, guzla și xilofonul. Cornul, cunoscut aproape pretutindeni, servea mai ales ca instrument de avertizare încă din epoca de piatră; din aceeași perioadă datează și toba, iar guzla, atît de răspîndită la slavi, se pare că a fost descoperită în Egiptul antic, cu circa 5 000 ani î.e.n. Țara de obîrșie a xilofonului este China, fiind folosit pentru prima dată pe malurile Fluviului Galben, cu circa 3 000 ani î.e.n. ● O colecție de cărți didactice românești rare din sec. XVIII și XIX se păstrează în colecțiile Muzeului de istorie națională și arheologie și ale Bibliotecii județene din Constanța ● Regulile actualului joc de fotbal au fost stabilite de englezi în sec. XIX, dar istoria acestui sport este cu mult mai veche. Cu 500 ani în urmă, florentinii și venețienii i-au „cizelat" și ei normele de desfășurare, pedepsind violențele. Denumit local *calcio* — lovitură de picior, fotbalul de atunci avea în Italia doar două rivale, la fel de populare: turnirurile și tenisul.

●

La vîrsta de 60 de ani, popularul compozitor austriac Joseph Haydn (1732-1809) a pornit într-o călătorie la Londra, unde s-a bucurat de o primire triumfală, Universitatea din Oxford decernîndu-i titlul de doctor honoris causa și mai toate marile familii dorind să-l aibă invitat la masă. Cunoscînd că Haydn nu știa o boabă englezește, mai tînărul său prieten Mozart era foarte intrigat cum se putea descurca în aceste condiții.

— Dar nu-i nici o filosofie, dragul meu, l-a liniștit Haydn; toată lumea înțelege limba pe care o vorbesc eu...

●

Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord (1754-1838), ministrul de externe al lui Napoleon I Bonaparte, era vestit pentru șiretenia și ascuțimea spiritului său. Niciodată nu scăpa prilejul pentru a strecura o vorbă de duh. Iată două dintre ele:

Cînd Napoleon a început războiul cu Spania, Talleyrand, care se străduise din răsputeri să evite această acțiune, a avut următorul dialog cu împăratul:

— Acest război, a afirmat Napoleon, va fi pentru mine ca un dejun...

— Mda, a mormăit ministrul; mă tem că va trebui să rămîneți la masă și după prînz...

Invitat la cină de un mare bogătaș parizian, ministrul s-a trezit așezat undeva departe de capul mesei. După cină, gazda, dîndu-și seama că făcuse o gafă, a căutat să se scuze pentru că îl pusese pe oaspetele său într-o situație delicată.

— Nu-i nimic, l-a liniștit Talleyrand; locul de onoare este întotdeauna cel pe care îl ocup eu!

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ADAMCLISI

PETRE TĂNĂSESCU, din Bucureşti, doreşte să afle dacă în ansamblul scenelor de pe Columna lui Traian (nr. 6/1987) este redată şi bătălia de la Adamclisi (nr. 12/1973, 3/1974).

Într-adevăr, între cele 77 scene referitoare la primul război daco-roman, se află şi una (XL, respectiv 31-32), reprezentînd confruntarea din primăvara anului 102, care a avut loc în zona actualei localităţi Adamclisi, soldată cu grele pierderi, atît pentru oştenii lui Decebal, cît şi pentru armata romană. După cum consemnează Cassius Dio, numărul răniţilor romani a fost atît de mare încît însuşi Traian şi-ar fi rupt veşmintele pentru a înlocui bandajele are nu mai ajungeau. Cu deosebită plasticitate sînt redate vitejia şi abnegaţia cu care s-au avîntat în luptă dacii lui Decebal, care — scrie Radu Vulpe în lucrarea Columna lui Traian, **Bucureşti, 1988 — „luptă cu o vitejie cumplită, apărîndu-se cu scuturile şi dînd lovituri energice. În mîna lor dreaptă, ridicată, ţin arme dispărute, pictate la origine, aşa că nu putem deduce totdeauna dacă erau săbii sau lănci".**

REGIMENT

În nr. 6/1988 al revistei, în însemnările memorialistice ale generalului Th. Văcărescu, este evocată şi personalitatea generalului I.Em. Florescu, care a avut o contribuţie însemnată la organizarea armatei în timpul lui Cuza vodă. La cele scrise în acel articol, vreau să adaug că în timpul ministeriatului lui Florescu s-a constituit, la 21 decembrie 1860, primul regiment de artilerie al Principatelor Unite, **ne scrie IOAN VLĂDUŢESCU, din Iaşi.** Acest regiment a fost alcătuit din cele patru baterii de artilerie existente în Moldova şi Ţara Românească. Motivînd necesitatea constituirii primului regiment de artilerie al oştirii române, generai I.Em. Florescu raporta domnitorului Al. I. Cuza: „Artileria pînă acum se afla încă despărţită. Rog pe Măria Voastră să binevoiţi a da înalt ordin ca bateriile ce sînt astăzi pe conta [contul] Moldovei şi cele ce se află pe conta Valahiei să se unească şi să formeze întîiul regiment de artilerie, împărţit în două divizioane. Totodată, rog plecat pe înălţimea Voastră ca primind această unificare să binevoiţi a întări în posturile acestui regiment pe maiorul Tobias Gherghel, ca şeful regimentului, maiorul Haralambie Nicolae, ca ajutorul şefului regimentului, căpitanul Herkt Enric, şeful diviziunului întîi, şi căpitanul George Manu, şeful diviziunului al doilea". Raportul generalului Florescu a fost publicat în Monitorul oastei, nr. 24, din decembrie 1860.

SPRIJIN FRĂŢESC

În completarea notei Pentru gloria străbună, publicată în cadrul acestei rubrici în nr. 2/1989, prof. pensionar GHEORGHE GHERMAN din com. Budeşti, jud. Bistriţa Năsăud, ne trimite cîteva informaţii suplimentare privind contribuţia locuitorilor din comuna Miceştii de Cîmpie (fostă Chiofudului de Cîmpie din jud. Bistriţa-Năsăud la strîngerea de ajutoare băneşti şi materiale în sprijinul ostaşilor români care luptau pe frontul Războiului de Independenţă din 1877-1878. Pe listele de subscripţie (cititorul nostru ne-a trimis copii după listele respective), figurează numele mai multor bărbaţi şi femei din comuna amintită, care au donat pentru fraţii de peste Carpaţi obiecte de îmbrăcăminte, feţe de masă, cearşafuri, ştergare, precum şi diferite sume de bani.

SISTEMUL METRIC

VASILE PETREANU, din Timişoara, doreşte să afle unele date privind naşterea Sistemului Metric Zecimal (S.M.Z.), în urmă cu două veacuri, în timpul Revoluţiei franceze.

Într-adevăr, în 1789, un grup de savanţi francezi — pornind de la necesitatea introducerii în practică a unui sistem raţional şi coerent de unităţi de măsură — au luat iniţiativa alcătuirii şi definirii cît mai exacte a unor unităţi de măsură fundamentale pentru lungimi şi mase. A fost inventat astfel metrul (pentru lungimi), definit ca fiind „a patruzecea milioana parte din lungimea meridianului care trece prin Paris", iar pentru greutăţi, kilogramul, care reprezintă „masa apei aflată la plus patru grade Celsius, conţinută într-un volum de un decimetru cub". Pentru cele două unităţi de măsură au fost alcătuite etaloane din platină care, la 22 iunie 1799, au fost depuse la Arhivele Republicii Franceze. La 10 decembrie 1799, Adunarea Naţională a Franţei a adoptat, printr-un decret, cele două etaloane, constituindu-se astfel Sistemul Metric Zecimal. El a devenit obligatoriu în Franţa de la 1 ianuarie 1840, răspîndindu-se apoi în întreaga lume.

La noi, a fost adoptat prin lege la 15/27 septembrie 1864.

Amănunte suplimentare privind vechile unităţi de măsură din ţările române, în lucrarea Bătăiia pentru sistemul metric, **de Nicolae P. Leonăchescu, Bucureşti, 1986.**

CĂLĂTORIE ARHEOLOGICĂ

Citind în nr. 2/1988 despre lucrările privind istoria românească ale arhiepiscopului Raymond Netzhammer, vă informez că acestea au fost recenzate de Vasile Pârvan, în **Viaţa românească,** nr. 2/1907 — **ne scrie TEODOR IONESCU, din Bucureşti. La rîndul său — continuă corespondentul nostru — V. Pârvan se bucura de multă preţuire din partea savantului elvetian, ceea ce rezultă şi din acest pasaj dintr-o scrisoare trimisă de istoricul român la 13 martie 1907, din Berlin, prozatorului C. Sandu-Aldea; „Arhiepiscopul Netzhammer, care e un arheolog cunoscut în Apus, a scris în ultima lui publicaţie (o dare de seamă despre o călătorie arheologică prin Dobrogea) următoarele rînduri despre mine (Auf dem Razelm. Fahrten durch weltverlassene Gegenden der Dobrogea — Pe Razelm. Drumuri prin ţinuturi necunoscute ale Dobrogei, Bucureşti, 1907, p. 13). «Pentru că era deja după-amiază, toţi erau dornici de plecare. Dar n-am putut părăsi acest loc (e vorba de tîrgul Mahmudia, unde în vechime a fost Salsovia) pînă cînd n-am scris domnului Vasile Pârvan la Berlin un salut prietenesc. Acest savant român ambiţios, care şi-a ales pentru completarea studiilor capitala germană, a publicat anul trecut o broşură de 44 pagini intitulată** Salsovia, **în care tratează cu un bogat aparat ştiinţific graniţa României la revărsarea Dunării. Luasem această lucrare bună cu mine la drum şi toţi participanţii la călătoria aceasta interesantă au citit-o cu mare folos.»".**

Această scrisoare, împreună cu altele ale lui V. Pârvan către C. Sandu-Aldea, a fost publicată de Aureliu Goci, în revista Manuscriptum, nr. 4/1982.

STATUIA LUI AL. I. CUZA

IOANA ROMANESCU, din Galaţi, ne solicită date referitoare la unul dintre monumentele artistice reprezentative ale municipiului Iaşi — statuia lui Al.I. Cuza, din Piaţa Unirii.

Monumentul a fost realizat prin subscripţie publică şi a fost dezvelit la 27 mai 1912. Este opera sculptorului italian Raffaelo Romanelli. Pe un soclu de beton şi un piedestal de piatră se înalţă statuia domnitorului Unirii, înaltă de cca. 3 m, reprezentîndu-l pe Cuza în uniformă militară, în picioare, cu capul descoperit, sprijinindu-se cu ambele mîini pe garda sabiei. Pe soclu, se află statuile a patru dintre cele oratorii apropiaţi ai domnitorului: M. Kogălniceanu, C. Negri, N. Kreţulescu şi generalul I. Em. Florescu.

Informaţii suplimentare, în lucrările: Monumente ale anilor de luptă şi jertfă, **de col. dr. Florian Tucă şi** Mircea Coclu, **Bucureşti, 1983 şi** Monumentele Unirii, **de Ioan V. Lupescu, Bucureşti, 1985.**

FILM

TIBERIU PAŞCANU, din Satu Mare, ne întreabă dacă despre Conferinţa de la Wannsee (20 ianuarie 1942, la care a fost pus la cale odiosul plan nazist de exterminare a populaţiei evreieşti din Europa; Magazin istoric, nr. 3/1988) s-a realizat, într-adevăr, recent, şi un film.

Studiourile de televiziune din Austria şi Bavaria (R.F.G.) au realizat, în coproducţie, o peliculă intitulată chiar Conferinţa de la Wannsee. Scenariul pe care se bazează filmul porneşte de la notele luate de o foarte meticuloasă secretară care a consemnat şi o conversaţie particulară dintre trei participanţi: Heydrich, Müller şi Eichmann. Într-o prezen-

tare apărută în revista Le Nouvel Observateur se arată că atmosfera care a domnit la întîlnire a fost aceea a unui consiliu de administraţie, în cadrul căruia participanţii ştiu dinainte că vor ajunge la un acord final. Doar cîteva probleme tehnice mai trebuiau rezolvate: natura gazului toxic ce urma să fie întrebuinţat pentru a obţine un randament maxim sau situaţiile neplăcute provocate de deportaţii care se sinucideau înainte de a ajunge în locurile „special amenajate".

Filmul durează 85 minute, exact atît cît a durat şi întîlnirea liderilor naziști de acum 47 ani, care a decis eliminarea metodică şi premeditată a milioane de oameni.

PRECIZARE

Prof. VICTOR OPRIŞIU, din Deva: În nr. 12/1988, la p. 7, este publicat facsimilul unui credenţional eliberat de cercul electoral din com. Radna, jud. Arad, şi nu Rodna, cum a apărut în explicaţia foto.

TEATRUL CEL MARE

Citind în nr. 4/1989 despre Teatrul cel Mare din Bucureşti (viitorul Teatru Naţional), **PETRE POPESCU**, din Constanţa, ne solicită cîteva date privind inaugurarea acestui edificiu cultural.

Teatrul cel Mare din Bucureşti a fost ridicat în anii 1848-1852, după planurile arhitectului I. Heft pe un teren de pe Podul Mogoşoaiei (actuala Calea Victoriei), fiind, la vremea respectivă, una dintre cele mai frumoase şi mai bine dotate instituţii teatrale din Europa. Sala, cu trei rînduri de loje, avea 1 000 locuri. La sfîrşitul lui noiembrie 1852, clădirea era terminată. Spectacolul inaugural a avut loc la 31 decembrie 1852, bucurîndu-se de o foarte bună primire din partea publicului bucureştean. După cum consemna un ziar de epocă, „cu două zile mai înainte lumea alerga la casieria teatrului" pentru reţineri de bilete. Cezar Bolliac, martor al evenimentului, nota că „afluenţa publicului fu atît de mare, încît preţul unui bilet de intrare se urcă pînă la un galben pentru un loc de parter [fiind] o sărbătoare ce nu se putea compara cu nici una din cîte văzuserăm pînă atunci la noi... "

În legătură cu acelaşi eveniment al inaugurării Teatrului cel Mare, Bukarester Deutsche Zeitung din 5/17 ianuarie scria: „Monumentul este clădit într-un stil nobil şi într-adevăr artistic, proporţiile îi sînt potrivite şi simplitatea lui distinsă este impozantă... în ce priveşte acustica, teatrul pare a fi atît de bine chibzuit, încît ori din ce parte a sălii se aude admirabil".

Poetul Grigore Alexandrescu, martor şi el al acestui eveniment artistic, îi scria la 2 ianuarie 1853 lui Ion Ghica, aflat în exil: „Alaltăieri, în seara de Anul Nou, s-a inaugurat cu pompă Teatrul cel Mare, care este foarte bogat în lăuntru... Mulţimea privitorilor aşezaţi în parter, în trei rînduri de loje şi în galeria de sus, în rai, făcea priveliştea cu totul măreaţă... D.D. consulii asistau la această deschidere: cel rusesc şi cel nemţesc într-o lojă cu domnul".

În clădirea inaugurată în 1852 a funcţionat Teatrul Naţional pînă în august 1944, cînd edificiul a fost distrus de bombardamentele aviaţiei hitleriste.

CASA DOSOFTEI

Am recitit de curînd articolul **Mitropolitul Dosoftei — istoric al românilor**, din nr. 8/1975 — ne scrie **TUDOR STOIAN**, din Craiova — şi cunoscînd faptul că în Iaşi se află şi o „casă Dosoftei" aş dori să ştiu unele date despre acest monument amintind de marele cărturar.

Pe strada Palatului, la nr. 2, din fosta capitală a Moldovei, se păstrează o frumoasă construcţie din sec. XVI (restaurată în 1970) care evocă, într-adevăr, personalitatea şi activitatea lui Dosoftei. Aici, în clădirea care odinioară făcea parte din ansamblul Curţii Domneşti, s-a aflat tipografia lui Dosoftei, de sub ale cărei teascuri au ieşit multe cărţi valoroase pentru cultura şi literatura noastră.

În prezent, în acest edificiu funcţionează o expoziţie a scrisului şi cărţii vechi româneşti, secţie a Muzeului de literatură a Moldovei. Între exponate, cel mai vechi manuscris românesc datat (Braşov 1559-1560), copii după letopiseţele cronicarilor, tipărituri din sec. XVII-XVIII. Una din aceste cărţi, Viaţa şi petrecerea sfinţilor, cuprinde însemnări autografe ale lui Mihai Eminescu.

Cristian POPIŞTEANU

Curier şcolar

ELEVI ŞI PROFESORI

Mă numesc **COSMIN ANCUŢA**, locuiesc în com. Banlo , jud. Timiş, şi sînt elev al Liceului industrial „Electrotimiş" din Timişoara. Deşi învăţ într-un liceu industrial, îmi place foarte mult istoria şi sînt un cititor pasionat al **Magazinului istoric**, a cărui colecţie o am de la primele numere, de la părinţi. Şi mai am o pasiune: colecţionez monede vechi. Aş vrea, prin intermediul revistei, să-mi exprim dorinţa de a coresponda cu alţi colegi şi colege, pe teme de numismatică.

După ce am reprodus aproape în întregime această scrisoare a prietenului timişorean, să mai consemnăm şi alte veşti primite de la cititorii noştri din şcoli în cadrul acestei rubrici, pe care le-am pus-o la dispoziţie.

Mai întîi, să mai zăbovim la Timişoara, de unde membrii cercului de istorie de la Liceul industrial nr. 7 ne scriu: Urmărim cu deosebită atenţie articolele publicate în **Magazin istoric** şi, lunar, una dintre şedinţele cercului este dedicată noului număr apărut. Deşi liceul nostru are un profil legat de construcţii şi de prelucrarea lemnului, istoria a rămas pasiunea noastră. Concursul 1918-1988. **Unirea cea Mare — are peste timp** ne-a prilejuit o cercetare plină de satisfacţii şi ne-a fost de un real folos în pregătirea noastră pentru Olimpiada de istorie, la care participăm cu toţii.

Din Turda, în numele membrilor cercului de istorie de la Liceul industrial nr. 1, ne scrie ADELA IOANA LAZĂR, din cl. XI A: Cercul nostru e tînără, a luat fiinţă în urmă cu doi ani. Am participat şi la concursul precedent **20 din 20**, bucurîndu-ne să ne situăm pe un loc fruntaş.

ŞTEFAN LEONESCU, cl. VIII D, preşedintele cercului de istorie „Danubius", de la Şcoala generală nr. 2 din Drobeta-Turnu Severin, după ce ne relatează despre modul cum se pregătesc să participe la concursurile Magazin istoric, ne scrie şi despre pasiunea cu care unii colegi de-ai săi popularizează revista. Pionieri ca Ştefan Bureţea, Celia Covaceviciu, Simona Butoi, Luminiţa Petrescu, Gabriel Suitariu au abonamente la **Magazin istoric** şi desfăşoară prin intermediul ga ctei de perete **Semnal** o intensă activitate de popularizare a articolelor din paginile revistei, trezind interesul şi celorlalţi colegi pentru procurarea şi citirea ei. Articolele din **Magazin istoric** constituie totodată şi prilejuri de interesante dezbateri în cadrul cercului nostru de istorie, condus de tovarăşa profesoară Rodica Stoica. Aşteptăm cu mare nerăbdare apariţia fiecărui nou număr al revistei.

În fine, şi cîteva fragmente din scrisoarea profesorului GHEORGHE HAMPĂU, din com. Berzunţi, jud. Bacău: Deşi sînt abonat al acestei reviste încă din primul an de apariţie, n-am reuşit pînă acum să vă adresez cîteva rînduri de mulţumire pentru bucuria şi plăcerea ce ni se oferă, în fiecare lună, de a lua cunoştinţă din paginile ei cu atîtea lucruri noi, interesante din istoria noastră şi a altor popoare.

Şi dacă învăţătorul care eram acum 20 ani este astăzi profesor de istorie acest lucru se datoreşte şi revistei noastre, **Magazin istoric**, revista tuturor iubitorilor de istorie.

Elevii mei, la rîndul lor, sînt mari amatori de istorie şi cititori pasionaţi ai **Magazinului istoric**.

Mulţumim celor ce ne-au scris pentru veştile şi gîndurile frumoase transmise. Cum în curînd începe vacanţa de vară, adresăm tuturor cititorilor şi prietenilor noştri din şcoli, ca şi celor din institute de învăţămînt superior, călduroase urări de vacanţă plăcută, cu multe bucurii şi zile frumoase.

CONTENTS (Romanian History) **M. Muşat** Our Independence ● **I. Ceauşescu** The Army and the Nation's Solidarity in the Anti-Hitlerite Resistance ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. The R.C.P. — the Maker of the National Consensus Policy (III) ● **A. Ubicini** 1848. Revolution Recollections (II) ● **Z. Dumitrescu-Buşulenga, V. Smărăndescu, G. Strempel** Mihai Eminescu — the Centennial of his Death ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (IX) ● **I. Popescu-Puţuri** Confluences of Ancient Civilisations (XXXIII) ● **N. Cajal, I.M. Ştefan** The Mathematician Traian Lalescu (1882-1929) ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **M. Muşat** Notre indépendance ● **I. Ceauşescu** La solidarité de l'armée avec la nation dans la résistance antihitlérienne ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. Le P.C.R. — le réalisateur de la politique du consensus national (III) ● **A. Ubicini** Du temps de la Révolution de 1848 (II) ● **Z. Dumitrescu-Buşulenga, V. Smărăndescu, G. Strempel** Mihai Eminescu — le centenaire de sa mort ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (IX) ● **I. Popescu-Puţuri** Confluences de civilisations anciennes (XXXIII) ● **N. Cajal, I.M. Ştefan** Le mathématicien Traian Lalescu (1882-1929) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **М. Мушат** Наша независимость ● **И. Чаушеску** Армия и нация совместно в антигитлеровском сопротивлении ● **М.К. Стэнеску** 1941-1944. РКП — творец политики национального согласия (III) ● **А. Убичини** В дни Революции 1848 г. (II) ● **З. Думитреску-Бушуленга, В. Смэрэндеску, Г.Штремпел** Михай Еминеску — столетие со дня его кончины ● **Е. Преда** 1938-1940 Виктор Слэвеску — дневник (IX) ● **И. Попеску-Пуцурь** Слияния древних цивилизаций (XXXIII) ● **Н. Кажал, И.М. Штефан** Математик Траян Лалеску (1882-1929) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **M. Muşat** Unsere Unabhängigkeit ● **I. Ceauşescu** Armee und Nation Seite an Seite im antihitleristischen Widerstand ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. Die RKP — der Begründer der Politik des nationalen Konsenses (III) ● **A. Ubicini** Aus den Tagen der Revolution des Jahres 1848 (II) ● **Z. Dumitrescu-Buşulenga, V. Smărăndescu, G. Strempel** Mihai Eminescu — sein hundertste Todestag ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — Tagebuch (IX) ● **I. Popescu-Puţuri** Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXXIII) ● **N. Cajal, I.M. Ştefan** Der Mathematiker Traian Lalescu (1882-1929) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **M. Muşat** Nuestra independencia ● **I. Ceauşescu** El ejército junto a la nación en la resistencia antihitleriana ● **M.C. Stănescu** 1941-1944. El Partido Comunista Rumano, forjador de la politica del consenso nacional (III) ● **A. Ubicini** Del tiempo de la Revolución de 1848 (II) ● **Z. Dumitrescu-Buşulenga, V. Smărăndescu, G. Strempel** Mihai Eminescu — el centenario de su fallecimiento ● **E. Preda** 1938-1940. Victor Slăvescu — Notas diarias (IX) ● **I. Popescu-Puţuri** Confluencias de civilizaciones antiguas (XXXIII) ● **N. Cajal, I.M. Ştefan** El matemático Traian Lalescu (1882-1929) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS ; ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
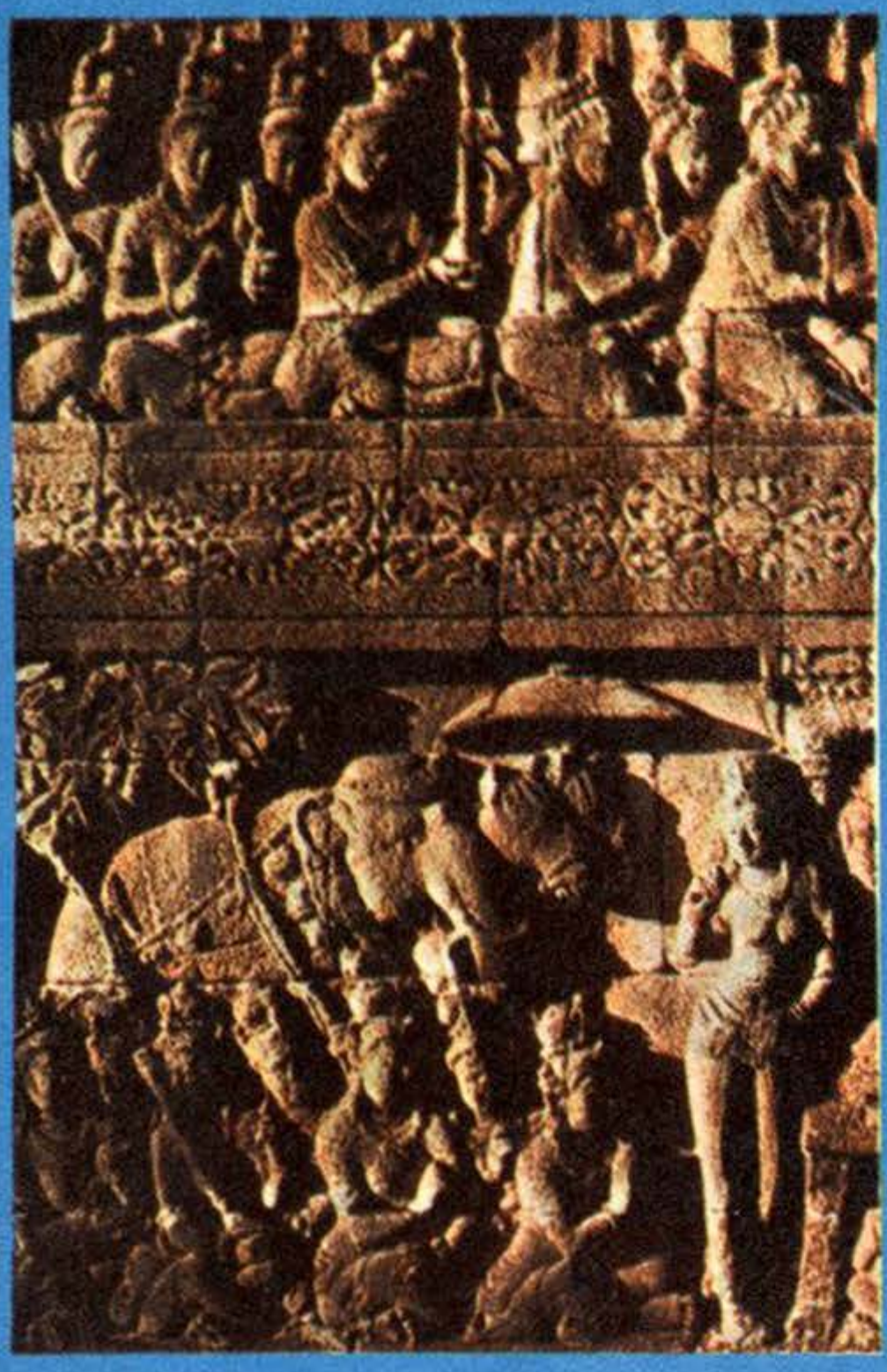
42 427